

Et kulturelt puslespill

– En kvalitativ analyse av sikkerhetskultur i relasjon til skoleskyting.

Foto: fstop123 Hentet fra: iStockphoto

Masterstudium i Samfunnssikkerhet
Universitetet i Stavanger
Juni 2020

Jasmine Tesfamicael & Camilla Tjørhom

Universitetet
i Stavanger

DET TEKNISK-NATURVITENSKAPELIGE FAKULTET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram/spesialisering: Samfunnssikkerhet	Vårsemesteret, 2020 Åpen
Forfatter: Jasmine Tesfamichael & Camilla Tjørhom	
Fagansvarlig: Ole Andreas Engen Veileder: Sissel Haugdal Jore	
Tittel på masteroppgaven: Et kulturelt puslespill – En kvalitativ analyse av sikkerhetskultur i relasjon til skoleskyting Engelsk tittel: A Cultural Puzzle – A Qualitative Analysis of Safety Culture in Relation to School Shootings	
Studiepoeng: 30	
Emneord: Kultur, sikkerhetskultur, sikringskultur, skolekultur, organisasjonskultur, informert kultur, sikkerhet, sikring, tilsiktede handlinger.	Sidetall: 83 + vedlegg/annet: 89 Stavanger, 13.06.2020

Sammendrag

Flere nærliggende land har i nyere tid opplevd skoleskyting og enkelte hevder det kun er et tidsspørsmål før en lignende hendelse skjer i Norge. Skoleskyting er av den grunn en tematikk skoler må forholde seg til. Samtidig kan dette være utfordrende ettersom Norge har lite erfaring med tilsiktede hendelser i skolen. I USA brukes det flere ulike måter for forebygging, dette kan være alt fra fysiske barrierer til kulturelt fokus. For det norske samfunnet er det grunn til å tro at kulturelle faktorer vil være bedre egnet enn fysiske barrierer. På bakgrunn av dette vil studien undersøke om kultur og sikkerhet, i kombinasjon, er hensiktsmessig å benytte i skolen:

I hvilken grad kan sikkerhetskultur anvendes som virkemiddel i utdanningsinstitusjoner for å bedre arbeidet knyttet til skoleskyting?

For å besvare studiens problemstilling vil sikkerhetskultur benyttes som teoretisk rammeverk. Sikkerhetskulturteorien har tradisjonelt blitt anvendt i relasjon til utilsiktede hendelser. For denne studien er det likevel ønskelig å utforske teorien med utgangspunkt i en tilsiktet hendelse som skoleskyting. I studien vil kultur presenteres for å skape grunnlag for hvilke premisser som ligger til grunn for at sikkerhetskultur skal kunne anvendes i skolen. For å konkretisere kulturbegrepet vil det ses i relasjon til organisasjonskultur, og videre skolekultur.

For gjennomføring av studien vil det benyttes kvalitativ metode hvor informasjon fra intervju utgjør datagrunnlaget. Slik fremgangsmåte er fordelaktig for å etablere dybdeforståelse. Ettersom det eksisterer lite forskning knyttet til skoleskyting og sikkerhetskultur i norske skoler er studien basert på et strategisk utvalg av informanter.

Studiens funn viser at anvendelse av sikkerhetskultur som et virkemiddel i utdanningsinstitusjoner er avhengig av aktørens tilnærming til skoleskyting. Samtidig har informantenes kulturelle tilnærming til tilsiktede hendelser innvirkning på hvor formålstjenlig sikkerhetskultur er. Ytterligere funn viser at sikkerhetsforståelsen er påvirket av ulike subkulturer, samt lite kunnskap som igjen kan skyldes manglende ressurser. Studien fremhever at lærer er den subkulturen som har minst kjennskap til sikkerhetsarbeidet i skolen. Dette fører også til at kommunen i mindre grad lykkes med å skape bevissthet relatert til sikkerhet. For å konkretisere sikkerhetskultur vil studien benyttet prinsippet om en informert kultur, hvor funn underbygger utfordringer ved bruk av rammeverket for tilsiktede hendelser i skolekontekst.

Hensikten med studien er å undersøke hvordan sikkerhetskultur kan anvendes i utdanningsinstitusjoner. Samtidig er det ønskelig å bidra med forskningsbasert kunnskap om skoleskyting ettersom dette i liten grad finnes med tilknytning til norske forhold. Denne studien kan bidra til å skape bevissthet omkring sikkerhet i skolekulturen. Av den grunn vil avhandlingen være nyttig lesning for lærere og andre med tilknytning til skolevesenet.

Forord

Denne studien markerer slutten på det toårige masterstudie innen Samfunnssikkerhet. Studietiden har vært innholdsrik og til tider krevende, men også gjort oss godt rustet til å starte et nytt kapittel. Arbeidet med masteravhandlingen har vært svært lærerikt og interessant. I tillegg har vi funnet stor glede i å utvikle et spennende forskningsprosjekt.

Vil gjerne takke alle som har bidratt til dette forskningsprosjektet. Først og fremst vil vi takke vår engasjerte og dyktige veileder Sissel Haugdal Jore for gode innspill, og veiledning gjennom denne prosessen. Videre vil vi også rette en takk til alle informantene som har tatt seg tid til å delta i studien, til tross for en travel og utfordrende tid. Vi håper at denne studien kan bidra med nyttig informasjon til dere. Vi vil også gi en spesiell takk til dere som har stilt kritiske spørsmål og hjulpet oss med korrektur. Dette setter vi stor pris på!

Avslutningsvis vil vi takke alle venner, familie og ikke minst medstudenter som har gjort de siste to årene festlige og minneverdige.

Jasmine Tesfamicael & Camilla Tjørhom, 13. juni 2020.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 <i>Motivasjon</i>	2
1.2 <i>Tidligere forskning.....</i>	2
1.3 <i>Problemstilling.....</i>	5
1.4 <i>Avgrensninger.....</i>	7
1.5 <i>Oppgavens struktur.....</i>	8
2. Teori.....	9
2.1 <i>Kultur og organisasjonskultur.....</i>	9
2.1.1 <i>Kultur og ulike tilnærminger til begrepet</i>	10
2.1.2 <i>Organisasjonskultur</i>	12
2.2 <i>Sikkerhetskultur</i>	16
2.2.1 <i>Menneskeskapte ulykker og High reliability organizations.....</i>	16
2.2.2 <i>Hva er sikkerhetskultur?</i>	17
2.2.3 <i>Prinsippet om en informert kultur</i>	19
2.3 <i>Sikringskultur.....</i>	21
2.3.1 <i>Sikkerhet og sikring</i>	22
2.3.2 <i>Hva er sikringskultur?.....</i>	23
2.4 <i>Oppsummering av teori</i>	25
3. Metode	26
3.1 <i>Metodisk tilnærming</i>	26
3.1.1 <i>Forskningsstrategi</i>	26
3.1.2 <i>Kvalitativ forskningsmetode</i>	27
3.2 <i>Datainnsamling.....</i>	29
3.2.1 <i>Intervju</i>	29
3.2.2 <i>Utvalg.....</i>	30
3.2.3 <i>Valg av informanter</i>	31
3.3 <i>Etiske betraktninger.....</i>	32
3.4 <i>Analyse av data.....</i>	33
3.5 <i>Kvalitetskriterier.....</i>	34
3.5.1 <i>Kredibilitet</i>	35
3.5.2 <i>Overførbarhet</i>	36
3.5.3 <i>Pålitelighet</i>	36
3.5.4 <i>Bekreftbarhet.....</i>	37
4. Empiri.....	38
4.1 <i>Hvordan tolkes kultur og skoleskyting fra et skoleperspektiv og hvilken innvirkning har disse på sikkerhetsforståelsen?.....</i>	38
4.1.1 <i>Kultur</i>	38
4.1.2 <i>Skoleskyting.....</i>	39

4.1.3 Kultur og skoleskyting	41
4.1.4 Sikkerhetskultur	42
4.1.5 Oppsummering.....	43
4.2 I hvilken grad bidrar kommunen til å skape bevissthet knyttet til sikkerhet i skolekulturen?	43
4.2.1 Kommunens arbeid relatert til skoleskyting	44
4.2.2 Rektorer og læreres tolkning av kommunens arbeid	47
4.2.3 Oppsummering.....	48
4.3 I hvilken grad er det hensiktsmessig å implementere prinsippet om en informert kultur i utdanningsinstitusjonene?	48
4.3.1 Prinsippet om en informert kultur fra kommunens perspektiv	48
4.3.2 Prinsippet om en informert kultur i skolen	49
4.3.3 Kunnskapsdeling.....	52
4.3.4 Oppsummering.....	53
5. Diskusjon.....	55
5.1 Hvordan tolkes kultur og skoleskyting fra et skoleperspektiv og hvilken innvirkning har disse på sikkerhetsforståelsen?	55
5.1.1 Tilnærming til kultur i skolen	55
5.1.2 Forståelse av skoleskyting	57
5.1.3 Utfordringer med felles sikkerhetsforståelse	59
5.1.4 Kulturelle forhold som legger grunnlag for uønskede hendelser.....	60
5.1.5 Delkonklusjon	61
5.2 I hvilken grad bidrar kommunen til å skape bevissthet knyttet til sikkerhet i skolekulturen?	62
5.2.1 Aktørenes forståelse av sikkerhetskultur	62
5.2.2 Kommunens innvirkning på skolen	64
5.2.3 Delkonklusjon	66
5.3 I hvilken grad er det hensiktsmessig å implementere prinsippet om en informert kultur i utdanningsinstitusjonene?	67
5.3.1 De fire delkulturene i skolesammenheng.....	67
5.3.2 En informert kultur i skolesammenheng.....	72
5.3.3 Sikringskultur som et alternativt rammeverk.....	74
5.3.4 Delkonklusjon	75
6. Konklusjon	77
6.1 Videre forskning.....	78
Litteraturliste.....	80
Vedlegg	84
Vedlegg 1 – Samtykkeskjema	84
Vedlegg 2 – Intervjuguide beredskapsansatte	85
Vedlegg 3 – Intervjuguide rektorer.....	87
Vedlegg 4 – Intervjuguide lærere	89

Figurer

Figur 1 Nivåer av organisasjonskultur	14
Figur 2. Prinsippet om en informert kultur.....	20
Figur 3. Sikkerhetsforståelse	61

Tabeller

Tabell 1. Oversikt over forskningsprosessen	29
Tabell 2. Oversikt over informanter	32

1. Innledning

Skoleskyting hevdes å være et amerikansk fenomen, men likevel mener enkelte det kun er et tidsspørsmål før det skjer i Norge (Øverland, 2018; Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, 2015). Mulige tegn som kan peke i retning av dette er skytingen på Utøya, skoleangrep i nærliggende land og et økende antall trusler i sosiale medier. I den korte tidsperioden mellom 14. og 28. januar 2020 mottok politiet 190 trusler knyttet til skoleskyting, hvorav 13 var rettet mot skoler i Rogaland (Kalsta, Oppedal & Friestad, 2020; Bjørheim, 2020). Det er med andre ord flere forhold som aktualiserer angrep i norske skoler og som dermed øker behovet for sikkerhet.

I Norge ligger det overordne ansvaret for sikkerhet i utdanningssektoren hos Kunnskapsdepartementet (Kunnskapsdepartementet, 2019). Samtidig er en stor del av ansvaret lagt til kommunalt nivå. Dette tydeliggjøres med endringen i *Forskrift om miljørettet helsevern i skoler og barnehager*, som kom i 2015, hvor tilsiktede hendelser også ble inkludert. Det stilles dermed krav til at skoler og barnehager har større forståelse for at deres ansvarsområde også omfatter sikkerhet for tilsiktede hendelser (Helse- og omsorgsdepartementet, 2015). Dette fremmer spørsmålet om hvordan skolene forholder seg til de mange problemstillingene som oppstår i tilknytning til skoleskyting.

I USA er arbeidet med skoleskyting ofte rettet mot våpenkontroll og fysiske barrierer ved utdanningsinstitusjonen. I de senere årene har det skjedd et skifte hvor fokus på sikkerhetskultur i det forebyggende arbeidet har økt. Ifølge definisjonen gitt av Health and Safety Commission (1993) kan sikkerhetskultur forstås som et produkt av en organisasjons verdier og vil oppfattes som god dersom medlemmene har gjensidig tillit, lik oppfatning av trusler og felles sikkerhetsmål. William Woodward, ansatt ved Universitetet i Colorado-Boulder og medvirkende i Center for the Study and Prevention of Violence, er en av mange som argumenterer for bruken av en slik kultur i arbeidet mot skoleskyting (TEDx Talks, 2018). Han uttaler følgende:

The technical solution is really only the tip of the iceberg. It barely touches the climate and the culture of the organization. (TEDx Talks, 2018, 4:10).

På bakgrunn av dette utsagnet tolkes det dit hen at Woodward mener tekniske løsninger ikke er tilstrekkelig og at det i tillegg kreves kulturelle endringer for å fjerne roten av problemet. Ettersom skoleskyting hovedsakelig er et amerikansk fenomen er det naturlig at det eksisterer mer forskning rettet spesifikt mot deres kulturelle forhold. Måten landet anvender og implementerer kultur i skolen vil ikke nødvendigvis være egnet for det norske samfunnet. Studien ønsker på bakgrunn av dette å undersøke hvordan og hvorvidt sikkerhetskultur kan anvendes i en skolekontekst for å forebygge tilsiktede hendelser. Hensikten vil dermed være å kombinere to fenomen, sikkerhetskultur og skoleskyting, som tradisjonelt ikke ses i sammenheng.

1.1 Motivasjon

Skoleskyting er et komplekst fenomen og er spesielt interessant ettersom det norske samfunnet har begrenset erfaring med temaet. Selv om tematikken stadig dukker opp i samfunnsdebatten, blant annet gjennom trusler i media, er det krevende å forholde seg til. Samtidig kan fenomenet forstås på flere ulike måter avhengig av hvordan det defineres. Utfordringen med begrepet kultur er at det rommer mye og samtidig ikke avgrenser eller konkretiserer (Antonsen, 2009). Dette er likevel et viktig argument for hvorfor vi ønsker å forske på temaet. Videre motivasjon for denne studien er å undersøke hvordan sikkerhetskulturteorien kan fungere i en ny kontekst. Teorien har hovedsakelig blitt brukt i relasjon til organisatoriske ulykker, altså utilsiktede hendelser (Reason, 1997; Jore, 2017a). For denne studien er det derimot interessant å utforske teorien med henblikk på tilsiktede hendelser, altså vilde handlinger. En videre motivasjon for dette temaet er ønsket om å skape forståelse for hvordan sikkerhetskultur i skolen fungerer i praksis. Studiens forskningsobjekt er i hovedsak rektorer og lærere som ikke nødvendigvis besitter samme teoretiske kunnskap som oss. Vårt mål er derfor å komme med en konklusjon som kan være av nytte for utdanningsinstitusjoner i arbeidet med tilsiktede hendelser. I tillegg ønsker vi å bidra med relevante funn for forskningen.

1.2 Tidligere forskning

Som nevnt i innledningen har skoleskyting hovedsakelig vært et utbredt fenomen i USA og det eksisterer derfor mye forskning om fenomenet i en amerikansk kontekst, hvor fokus ofte rettes mot våpenkultur. Likevel finnes det litteratur som har vært relevant for studien. Homeland Security utga i 2018 veilederen *K-12 School Security: A Guide for Preventing and Protecting*, hvor det er presentert viktige faktorer som forebygging, beskyttelse, respons og

gjenoppbygging (Homeland Security, 2018). Videre har studien også benyttet amerikansk litteratur som omhandler varslingsrutiner og systemer for rapportering. I den sammenheng har det blitt funnet interessant informasjon om det anonyme rapporteringssystemet *Safe2tell*, hvor studenter og andre involverte kan kontakte politi og skolen for å dele bekymringer om potensielle trusler (Payne & Elliott, 2011).

Når det kommer til norsk forskning på dette feltet er rapporten *Har samfunnssikkerheten blitt bedre etter 22. juli 2011?* fra SINTEF relevant. Et viktig funn er at det i etterkant av 22. juli har blitt økt bevissthet om prioriteringen av hendelser med lav sannsynlighet og store konsekvenser (Albrechtsen, Almklov, Antonsen, Nyheim, Nilsen, Bye, Wasilkiewicz, 2017). Det ble spesielt aktuelt etter skytingen på Utøya som flere hevder var inspirert av tidligere skoleskytinger (NOU 2012:14; Sandberg, Oksanen, Berntzen, & Kiilakoski, 2014). *Risikoanalyse av skoleskyting i Nordland (Nordlandsrapporten)* og *Rapport fra 22. juli-kommisjonen (22. juli rapporten)* anses derfor som relevante for denne studien. I tillegg gir rapportene beskrivelse av hva skoleskyting omfatter.

Nordlandsrapporten er en delrapport til *Nasjonalt risikobilde 2015*, gjennomført av Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB). I rapporten legger DSB føringer for hvordan skoleskyting bør forebygges og håndteres, noe som vil ha innvirkning på hvordan resten av samfunnet opplever tematikken. DSB vektlegger videre at gjerningspersonen ofte varsler medelever i forkant av hendelsen, samt at skoleskyting gjerne skjer på mindre steder (DSB, 2015). Skoleskyting defineres i rapporten som:

Et angrep på en skole eller universitet der gjerningsmannen er eller har vært elev eller student, motivet er et ønske om hevn, utdanningsinstitusjonen er et bevisst valgt mål og handlingen avsluttes som regel med at gjerningspersonen begår selvmord. (DSB, 2015, s. 9).

22. juli rapporten fokuserer på kultur ved å trekke frem kunnskap, kompetanse og holdninger som årsak til økt sårbarhet under hendelsen 22. juli (NOU 2012:14). I rapporten fremkommer det at holdninger og kultur er avgjørende for å lykkes i arbeidet med samfunnssikkerhet. Kultur brukes i sammenheng med tilsiktede hendelser for å forklare hva som gikk galt, samt hva som kan forbedres for å hindre slik hendelser i fremtiden. Skoleskyting beskrives i rapporten som: «... hatkriminalitet og skyting av sivile, som har fått den tragiske betegnelsen skoleskyting»

(NOU 2012:14, s. 45). Videre pekes det på flere likheter mellom terrorisme og skoleskyting, men det fastslås imidlertid at de fleste skolemassakre gjennomføres uten tydelige politiske eller ideologiske motiver, og defineres dermed ikke som terrorisme (NOU 2012:14).

DSB og 22. juli-kommisjonen presenterer to ulike måter å forstå skoleskyting. For denne studien er det valgt å ikke avgrense skoleskyting til en definisjon. Utfordringen med definisjonen til DSB er at den forutsetter at gjerningspersonen har et hevnmotiv og er, eller har vært elev ved skolen. Det oppfattes som lite hensiktsmessig å utelukke alle som ikke har tilknytning til skolen da gjerningspersonen også kan være en aktør uten relasjon til skolen. Styrken ved denne definisjonen er at den ikke entydig fokuserer på skytevåpen. Beskrivelsen til 22. juli-kommisjonen presenterer et todelt syn med både vold i form av hatkriminalitet og skyting mot sivile. Det tolkes som at begge premissene må være oppfylt for at det skal anses som skoleskyting. Svakheten er imidlertid et entydig fokus på skytevåpen. Trolig er skoleskyting beskrevet slik ettersom det er sett i sammenheng med skytingen på Utøya. Som påpekt konkluderer kommisjonen også med at skoleskyting har flere likhetstrekk med terror, men fastslår at motivene er ulike. Paradoksalt er det valgt å trekke linjer mellom skytingen på Utøya og en skoleskyting. Beskrivelsen er videre såpass generell at den teoretisk beskriver en terrorhandling. For denne studien er det lagt til grunn at skoleskyting er et angrep på en utdanningsinstitusjon uten å fokusere for mye på motiv og våpen. En slik tilnærming begrunnes ved å referere til hendelser i nærliggende land som Sverige, Finland og Tyskland. Eksempelvis var angrepet på Kronan skole i Sverige et rasistisk motivert angrep utført med et sverd (Foss & Andreassen, 2015). Dersom den tradisjonelle forståelsen legges til grunn vil ikke denne hendelsen kategoriseres som en skoleskyting. Det er derfor ønsket at leseren har en utvidet forståelse av begrepet skoleskyting hvor det i prinsippet omfatter et *angrep* ved en skole.

For å få ytterligere innsyn i skoleskyting er det benyttet norske akademiske studier. Felles for mange slike studier er et beredskapsfokus og et lærerperspektiv. Blant annet hadde Voster (2013) som formål å undersøke hvorvidt beredskapsplanleggingen ved tre ulike videregående skoler førte til at lærere følte seg rustet til å håndtere en skoleskyting. Tangvald (2014) tok utgangspunkt i *Veileder for beredskapsplanlegging for alvorlige hendelser i barnehager og utdanningsinstitusjoner*, med hensikten om å undersøke hvorvidt den bidro til bedre beredskapsplanlegging i skolen. Konklusjonen var at veilederen åpnet opp for mye lokal tilpasning og at skoleledelsen ofte søkte råd hos politi eller skoleeier.

Til tross for at kultur hovedsakelig ses i sammenheng med utilsiktede hendelser eksisterer det forskning som kobler kultur opp mot tilsiktede hendelser. Dette refereres til som sikringskultur. Slik forskning er eksempelvis masteravhandlinger fra Vivoll (2015) og Østensjø og Larsen (2015). Disse avhandlingene ble imidlertid skrevet med utgangspunkt i petroleumssektoren hvor sikkerhet og tilsiktede hendelser er mer aktuelt. Dette skyldes at slike sektorer i større grad står ovenfor trusler. Ved å forske på hvordan sikkerhetskultur kan anvendes i relasjon til tilsiktede hendelser, samt forsøke å overføre teorien til en ny sektor, håper vi å redusere det eksisterende forskningsgapet.

1.3 Problemstilling

Som følge av økt fokus på skoleskytingen har tilsiktede hendelser i større grad blitt en del av skolens arbeids- og fokusområde. Dette fremmer relevansen av sikkerhetskultur, som vi velger å definere med utgangspunkt i Health and Safety Commission (1993). Spørsmålet er imidlertid om det er mulig å sikre en trygg skole ved hjelp av sikkerhetskultur ettersom teorien brukes utenfor sin opprinnelige kontekst. På bakgrunn av dette har vi formulert følgende problemstilling:

I hvilken grad kan sikkerhetskultur anvendes som virkemiddel i utdanningsinstitusjoner for å bedre arbeidet knyttet til skoleskyting?

Hensikten med problemstillingen er å undersøke hvorvidt kultur, og nærmere bestemt sikkerhetskultur kan anvendes for å forebygge og forberede utdanningsinstitusjoner på en skoleskyting. Ved å besvare problemstillingen vil studien kunne si noe om sikkerhetskulturteorien utenfor sin opprinnelige kontekst, både med hensyn til type hendelse og sektor. For å gjøre dette tar studien sikte på å utforske meninger, forståelser og tolkninger om sikkerhetskultur, og videre hvordan en slik kultur kan være relevant i arbeidet med tilsiktede hendelser. Problemstillingen er påvirket av våre antakelser om at sikkerhetskultur kan anvendes i skolene for å bedre arbeidet knyttet til skoleskyting. Studien vil bekrefte eller avkrefte denne antakelsen. For å besvare problemstillingen er det utarbeidet tre forskningsspørsmål.

1. Hvordan tolkes kultur og skoleskyting fra et skoleperspektiv og hvilken innvirkning har disse på sikkerhetsforståelsen?

Med utgangspunkt i forskningsspørsmål 1 er hensikten å undersøke hvordan kultur og skoleskyting tolkes fra et skoleperspektiv, samt se dette i sammenheng med sikkerhet for tilsiktede hendelser. Skoleperspektiv tolkes som det synet lærer, rektor og kommunalt ansatte, som jobber med beredskap i skolen, har når det gjelder kultur, skoleskyting og sikkerhet.

2. I hvilken grad bidrar kommunen til å skape bevissthet knyttet til sikkerhet i skolekulturen?

På bakgrunn av dette forskningsspørsmålet er det ønskelig å undersøke hvordan kommunen påvirker utdanningsinstitusjonene når det gjelder sikkerhet. Kommunen inkluderes som en del av studien ettersom deres arbeid vil ha innvirkning på hvordan skolen arbeider med tilsiktede hendelser som skoleskyting. Studien anvender begrepet *bevissthet* fremfor *endring* ettersom kommunen ikke nødvendigvis kan forandre skolekulturen, men de kan kanskje skape et mer bevisst forhold til sikkerhet. Det er med andre ord ikke gitt at kommunen kan skape en sikkerhetskultur.

3. I hvilken grad er det hensiktsmessig å implementere prinsippet om en informert kultur i utdanningsinstitusjonene?

Det vil være interessant å undersøke hva skoleledelsen og lærerne mener er viktig når de skal forebygge hendelser som skoleskyting. Basert på dette forskningsspørsmålet vil studien avgjøre om prinsippet om en informert kultur er passende i skolesammenheng. En informert kultur innebærer at kulturen er fleksibel, lærende og rettferdig, i tillegg til at det eksisterer system for rapportering (Reason, 1997). Ettersom prinsippet er et velkjent teoretisk rammeverk innen sikkerhetskulturfeltet er det ønskelig å benytte det i sammenheng med tilsiktede hendelser i skolen.

Perspektivet i denne studien er rettet mot det forebyggende og forberedende arbeidet knyttet til skoleskyting. Hovedfokuset ligger på kommunen, rektor og lærere. Studien vil undersøke hvordan disse forholder seg til risikoen for slike alvorlige hendelser, samt hvordan de er involvert og samarbeider for å forebygge og håndtere hendelsene. Utvalget er begrenset til to kommuner i Rogaland, Stavanger og Sandnes, hvor det er gjennomført intervju med beredskapsansatte og ansatte ved ungdomskoler i hver kommune.

1.4 Avgrensninger

Barneskoler ble relativt raskt utelukket ettersom problematikken antas å være mindre aktuell der. Det ble imidlertid gjort en vurdering av hvorvidt ungdomsskoler eller videregående skoler var best egnet for studien. Dersom gjerningspersonen er en tidligere elev vil interessen for lærerne og skoleledelsens rolle øke, og ungdomsskolen kan dermed bli mer aktuell. Dette skyldes en antakelse om at personalet ved ungdomsskoler har mer kjennskap og kontakt med elevene. Det ble blant annet begrunnet med faste klasser, foreldresamtaler og -møter, samt elevsamtaler. På videregående skoler er elevene i større grad ansvarlige for seg selv og skolen har potensielt ikke samme ansvarsfølelse overfor dem. Uavhengig av hvem gjerningspersonen er, vil observante lærere og en god skoleledelse trolig være viktig i det forebyggende arbeidet knyttet til tilsiktede hendelser i skolen. For selve utføringen av forskningsprosjektet måtte det også gjøres vurderinger av om kommunen eller fylkeskommunen skulle velges. Ettersom vi allerede hadde hatt kontakt med Stavanger og Sandnes kommune ble det naturlig å velge disse. I tillegg viste begge kommuner interesse for temaet tidlig i prosessen.

Viktige begrep for denne studien er skoleskyting, kultur, organisasjonskultur, skolekultur og sikkerhetskultur. Disse kan tolkes på flere ulike måter noe som gjør forskningsområdet utfordrende. Skoleskyting er beskrevet ved å sammenligne definisjonene gitt i *22. juli rapporten* og *Nordlandsrapporten*. I teorikapittelet vil det gis beskrivelse av kultur, organisasjonskultur, skolekultur og sikkerhetskultur, samt den forståelsen avhandlingen legger til grunn. Samtidig er det viktig å påpeke at mye av studien baseres på informantenes forståelse. For å avgjøre hvorvidt sikkerhetskultur er anvendelig i utdanningssammenheng vil det derfor tas utgangspunkt i intervjuobjektene tolkninger av begrepene kultur, organisasjonskultur, skolekultur, samt skoleskyting og videre eksisterende rutiner i skolen. Deretter knyttes dette opp mot en avgrenset forståelse av sikkerhetskultur. Årsaken til denne utformingen er at informantenes forståelse av kultur kan ha innvirkning på hvorvidt sikkerhetskultur kan anvendes i relasjon til tilsiktede hendelser i skolen. Det hadde derfor ikke vært hensiktsmessig å definere kultur uten å ta hensyn til informantenes forståelse. Som tidligere påpekt samsvarer vår oppfattelse av sikkerhetskultur med Health and Safety Commission (1993). I studien vil sikkerhetskultur ha en funksjonell tilnærming da vi antar at det er noe en organisasjon *har*, og ikke *er*. Dette vil forklares nærmere i teorikapittelet. Det gjøres oppmerksom på at intervjuobjektene potensielt ikke har samme forståelse.

Problemstillingen i studien stiller spørsmål til «*I hvilken grad kan sikkerhetskultur anvendes som virkemiddel i utdanningsinstitusjoner for å bedre arbeidet knyttet til skoleskyting?*». Denne formuleringen og vektlegging av *i hvilken grad* forutsetter at kultur kan anvendes som et virkemiddel for å bedre arbeidet med skoleskyting. Det kan derimot vise seg mot slutten av studien at sikkerhetskultur ikke er egnet for å bedre arbeidet med skoleskyting. For å få frem dette kunne problemstillingen vært omformulert til «*Kan sikkerhetskultur anvendes for å bedre arbeidet knyttet til skoleskyting?*». Dersom denne formuleringen hadde vært valgt og svaret på problemstillingen hadde vært *ja*, ville det ikke nødvendigvis gitt svar på i hvilken grad det er mulig. Formuleringen *i hvilken grad* gjør det mulig å utarbeide forskningsspørsmål relatert til kommunens og utdanningsinstitusjonens forståelse, og dermed undersøke om begrepet er gjeldende i denne kontekst. Forskningsspørsmålene vil dermed bidra til å skape mer dybde i studien.

1.5 Oppgavens struktur

I kapittel 1 introduseres studiens tema, tidligere forskning og problemstillingen. I tillegg gis det en beskrivelse av de avgrensinger problemstillingen og studien gjør. Kapittel 2 redegjør for teorien som senere vil legge grunnlag for diskusjon. I kapittel 3 vil metodiske valg gjort i forskningsprosessen presenteres. I dette kapittelet vil det også redegjøres for studiens kvalitet. Kapittel 4 fremlegger funn som er gjort og representerer dermed studiens datagrunnlag. I kapittel 5 vil disse funnene oppsummeres og diskuteres opp mot tidligere presentert teori. På bakgrunn av dette vil det i kapittel 6 trekkes en konklusjon og gis en besvarelse av problemstillingen, samt forskningsspørsmål. Avslutningsvis vil det presenteres forslag til videre forskning.

2. Teori

For å besvare problemstillingen «*I hvilken grad kan sikkerhetskultur anvendes som virkemiddel i utdanningsinstitusjoner for å bedre arbeidet knyttet til skoleskyting?*» vil teorikapittelet ha et særlig fokus på begrepet kultur. Kultur er et begrep som omfatter svært mye, som igjen gjør det omfattende å avgrense. For å gjøre begrepet mer anvendelig vil det ses i relasjon til organisasjonskultur, og videre skolekultur. Skolekultur er i hovedsak relatert til læringsmiljø, men teorien sier likevel noe om hvordan kulturen i skolen fungerer. I likhet med kultur er sikkerhetskultur et utfordrende begrep å definere ettersom det er uenighet om hva det innebærer, hvordan det oppnås og hvordan det skal forskes på (Cooper, 2016). Som tidligere beskrevet vil studien ha en funksjonell tilnærming med utgangspunkt i definisjonen gitt av Health and Safety Commission (1993) samt Reason (1997) sitt teoretiske rammeverk for en informert kultur. Samtidig vil det være hensiktsmessig å gjøre leseren bevisst på skillet mellom sikkerhetskultur og sikringskultur. Det skyldes ulikheter mellom de uønskede hendelsenes motiv, hensikt og fremgangsmåte. Ved å fremheve dette skillet fremkommer utfordringer med anvendelse av sikkerhetskulturteorien i sammenheng med tilsiktede hendelser. Likevel vil begrepet sikkerhetskultur benyttes videre i studien, men det tas utgangspunkt i at tilsiktede hendelser inngår.

Som påpekt innledningsvis vil studien ikke avgrense begrepene kultur, organisasjonskultur og skolekultur basert på teorikapittelet. Dette skyldes antakelsen om at informantenes forståelse av begrepene har betydning for hvorvidt sikkerhetskultur kan anvendes. Det vil derfor gis en beskrivelse av begrepene, samt presentering av forfatterens tolkning. Ved å presentere vår tolkning vil det bli tydeligere for leseren hvordan begrepene oppfattes. Når det gjelder sikkerhetskultur vil det derimot være en avgrenset og definert teori som vil bli benyttet i løpet av studien.

2.1 Kultur og organisasjonskultur

I det følgende delkapittelet vil kultur og ulike tilnærminger til kultur presenteres. Her gis en beskrivelse av ulikhetene mellom kultur som noe organisasjon *har*, og noe den *er*. Videre fremlegges organisasjonskultur samt skolekultur for å sette kulturbegrepet i en konkret sammenheng. Avslutningsvis presenteres Scheins (1984) trenivåmodell for å analysere ulike nivåer av organisasjonskultur.

2.1.1 Kultur og ulike tilnæringer til begrepet

En utfordring med kulturbegrepet, er at det omfatter mer enn summen av definisjonene (Antonsen, 2009). Ifølge Jacobsen & Thorsvik (2019) har sosiologi og antropologi tradisjonelt vært den faglige inspirasjonen for å studere kultur. Giddens & Sutton (2017) har et sosiologisk syn og definerer kultur som verdier, normer, vaner og livskaraktistikker ved en sammensatt sosial gruppe. Sosialantropologer foretrekker en utvidet definisjon hvor begrepet forstås som en kompleks helhet av kunnskap, verdier og etikk som individene både skaper og fungerer innenfor (Tylor, 1968; Geertz, 1973). Antonsen (2009) tolker kultur som et rammeverk med referanser for hvordan informasjon, symboler og atferd blir forstått, samt hvordan interaksjon og kommunikasjon blir generert. Denne forståelsen oppfatter kultur både som et individuelt og kollektivt fenomen. Den kan tolkes som individuell ettersom den bidrar med et nødvendig rammeverk for meningsfylte handlinger, og kollektiv ved at den består av mønster som er delt av en gruppe mennesker (Antonsen, 2009).

Argyris & Schön (1978) hevder kultur ofte er preget av konflikter og motsetninger, og mener derfor det sjeldent kan beskrives som en harmonisk helhet. Det er dermed mulig å argumentere for at en kultur i realiteten består av flere ulike subkulturer. Martin (2002) referert i Antonsen (2009) begrunner dette ved å argumentere for at interaksjon og kommunikasjon skjer i mindre grupper innad i en organisasjon. Dette gjør det hensiktsmessig å diskutere kultur som en kombinasjon av ulike subkulturer fremfor å referere til en samlet enhet. Haukelid (2001) hevder også at det trolig vil eksistere konkurrerende subkulturer i en bedrift hvor det ofte etableres motkulturer som ikke samsvarer med ledelsens mål og verdier.

Blant forskere eksisterer det debatt om hvorvidt kultur er noe en organisasjon *har* eller *er*. Førstnevnte antas å være foretrukket av ledere, mens sistnevnte i hovedsak anvendes av akademikere (Reason, 1997). En funksjonell tilnærming til kultur forstår begrepet som noe en organisasjon *har*. Ved slik forståelse er kultur i seg selv en komponent av organisasjonen, i likhet med eksempelvis teknologi (Smircich, 1983; Antonsen, 2009). Kulturen læres opp til nye medlemmer og brukes som et rammeverk for korrekt atferd. Denne tilnærmingen anser organisasjonskultur som et virkemiddel for å støtte ledelsesideologier, mål og strategier (Smircich, 1983). Tilnærmingen kan sammenlignes med et «top-down-perspektiv» ved at det foreligger en antakelse om at kulturen kan endres ved ledelsenes handlinger (Glendon & Stanton, 2000). Ledere har dermed makt til å endre kulturen ved å presentere nye praksiser (Reason, 1997). Edgar Schein anses å ha en slik tilnærming, da hans teori fokuserer på å

identifisere underliggende verdier som har innvirkning på atferden i organisasjonen, for å videre kunne påvirke denne (Nordby & Hansen, 2005). I likhet med Schein er Reason tilhenger av den funksjonelle tilnærmingen og hevder dermed at kultur kan endres og håndteres basert på organisasjonspraksis (Jore, 2017a).

En fortolkende forståelse av kultur forstår begrepet som noe organisasjonen *er*. Tilhengere av denne forståelsen antar at organisasjonskultur er et fremvoksende kompleks fenomen bestående av sosiale grupperinger. For medlemmer av en organisasjon er kultur det viktigste mediet for å tolke deres kollektive identitet, tro og oppførsel (Waring, 1993 referert i Glendon & Stanton, 2000). Det er ikke fokus på å forbedre kulturen, men heller tolke og beskrive den (Nordby & Hansen, 2005). Med slik tilnærming er ikke kultur eid av ledelsen, men derimot skapt av alle medlemmene i fellesskap. Den er dermed basert på et «bottom-up-perspektiv» (Glendon & Stanton, 2000). Fra dette ståstedet vil kultur bidra til å forstå hvordan organisasjoner fungerer og hvorfor de reagerer på spesielle måter (Waring & Glendon, 1998). Den fortolkende tilnærmingen hevder den funksjonelle er for simpel grunnet den underliggende forståelser av kultur og muligheten for kulturell endring (Antonsen, 2009).

Det er tydelig at kultur omfatter ulike aspekter og kan dermed anvendes i forskjellige settinger, avhengig av hvilken forståelse som ligger til grunn. Derfor kan det bli omfattende å avgrense samt definere kultur. Dette er hovedgrunnen til at det i denne studien er ønsket å forstå informantens tilnærming til av kultur. I dette delkapittelet har det likevel blitt presentert grunnleggende tolkninger for å belyse ulike aspekter ved begrepet. Den funksjonelle tilnærmingen har vært grunnleggende for avhandlingen. Dette tydeliggjøres i problemstillingens formulering hvor det antas at sikkerhetskultur, og dermed kultur kan anvendes for å bedre arbeidet med sikkerhet i skolen. Likevel har det vært ønskelig å presentere den fortolkende tilnærmingen slik at leseren skal ha et referansepunkt når det kommer til alternative tilnærminger. For å gjøre kulturbegrepet mer konkret er det hensiktsmessig å presentere organisasjonskultur. Ved å gjøre dette gis begrepet en kontekst som vil gjøre det bedre egnet for studiens diskusjon.

2.1.2 Organisasjonskultur

Frem til 80-tallet var kultur et begrep som hovedsakelig ble anvendt i sammenheng med nasjonaliteter fremfor organisasjoner (Reason, 1997). I dagens samfunn er kultur derimot et viktig begrep for å skape forståelse for hvordan ikke-formelle strukturer former organisasjonen (Jacobsen & Thorsvik, 2019). Ved å anvende et kulturelt perspektiv på en organisasjon vil det være mulig å etablere forståelse for det egentlige forholdet. En årsak til dette er at det kulturelle perspektivet fokuserer på hvordan mennesker i felleskap kan utvikle mønstre og holdninger, noe som påvirker hvordan organisasjonsmedlemmene handler. Hensikten med organisasjonskultur er å gjøre bedriften i stand til å bruke kulturelle verktøy, som felles normer og forståelse, for å nå satte mål (Jacobsen & Thorsvik, 2019). Ifølge Reason (1997) er det bred enighet om den positive effekten god kultur har for en organisasjon. Jacobsen & Thorsvik (2019) hevder videre det er fem hovedeffekter ved organisasjonskultur. Det kan føre til suksess, et godt fellesskap innad virksomheten, økt motivasjon og tillit samt bedre samarbeid og koordinering.

I realiteten er det kun er en faktor som skiller kultur fra organisasjonskultur, nemlig at det utvikles innenfor et organisatorisk rammeverk (Jacobsen & Thorsvik, 2019). En enkel og kjent definisjon av begrepet er: «Måten vi gjør ting her hos oss» (Deal & Kenney, 1982, s. 4). Reason (1997) presenterer en mer detaljert beskrivelse og definerer organisasjonskultur som: «Delte verdier (hva som er viktig) og livssyn (hvordan ting fungerer) som samhandler med en organisasjons strukturer og kontrollsystem for å produsere atferdsnormer» (Reason, 1997, s. 192).

I følge Schein (1990) er organisasjonskultur et mønster av antakelser utviklet av en gruppe når de lærer å tilpasse seg eget miljø. Videre hevdes det at god organisasjonskultur er fremgangsmåten for å oppnå suksess i en organisasjon, og at det derfor er viktig å definere dette komplekse konseptet slik at det kan dannes en felles forståelse i praksis (Schein, 1984). Flere definisjoner nøyer seg med forestillingen om at kultur er et sett med delte meninger som gjør det mulig for medlemmer av en gruppe å tolke og handle i tråd med sitt miljø. En slik forståelse kan regnes som lite tilfredsstillende. Selv om kulturen er godt kjent, er det ikke nødvendigvis slik at aktørene vet hvordan kulturen oppstod i organisasjonen eller hvordan den bør endres for å kunne sikre at den består (Schein, 1984). Med dette som utgangspunkt definerer Schein (1984) organisasjonskultur på følgende måte.

Organisasjonskultur er et mønster av grunnleggende antakelser som er utviklet av en gitt gruppe etterhvert som den lærer å håndtere sine problemer med ekstern tilpasning og intern integrasjon – som har fungert tilstrekkelig bra til at det blir betraktet som sant, og som derfor læres bort til nye medlemmer som den riktige måten å oppfatte på, tenke på og føre på i forhold til disse problemene. (Schein, 1984, s. 3).

Definisjonen til Schein (1984) er relevant for denne studien da den vektlegger kultur som en sosial konstruksjon og en lært atferd, som beskriver den riktige eller beste måten å utføre bestemte oppgaver på. Organisasjonskulturen kan også endres og bidrar til en slags felles forståelse blant medlemmene. Definisjonen har dermed en mer funksjonell tilnærming til kultur enn andre definisjoner.

Teorien om organisasjonskultur er relevant for denne studien da den bidrar til å skape forståelse for hvordan kultur kan etableres innenfor en gitt organisasjon. Slik dannes det innsikt i hvordan felles normer og antakelser har innvirkning på handlinger og måloppnåelse. Ettersom organisasjonskultur som teori i prinsippet omfatter alt innen en organisasjon, antar vi at hver skole vil ha visse rammeverk og atferdsmønster de forholder seg til. For å konkretisere organisasjonskultur i henhold til forskningsobjektet vil det i neste del gis en kort beskrivelse av skolekultur.

Skolekultur

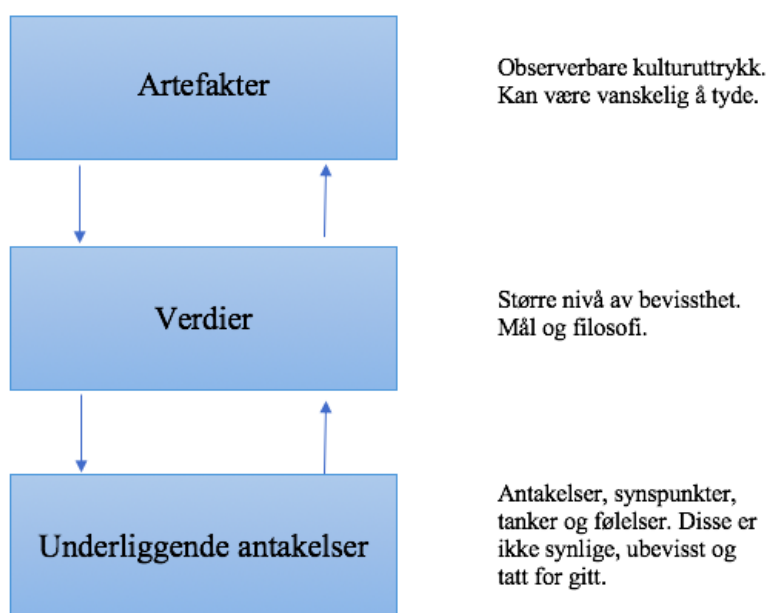
I likhet med organisasjonskultur vil skolekulturen omhandle et felles mønster med grunnleggende antakelser som medlemmer i en gruppe deler. Skolekultur er dermed organisasjonskultur i skolen. Likevel har flere forskere forsøkt å definere skolekultur mer konkret. Hargreaves, Earl & Ryan (1996) forstår skolekultur som et felleskap av ideer, holdninger, verdier og normer som eksisterer i en skole, og som virksomheten prøver å videreføre til lærere som ansettes på skolen. Skolekulturen vil dermed si noe om hvordan lærere og skoleledelsen konstruerer oppfatninger av skole, undervisning og læring (Arneberg & Overland, 2013). Berg og Thorbjørnsen (1999) hevder skolekultur er en kompleks sammensetning av forskjellige sosiale fenomen, og at det ofte vil oppstå flere subkulturer. Videre hevder Stoll (1998) at skolekulturen påvirkes av fem ulike faktorer; (1) Skolens alder; (2) Eksterne krefter som foreldre, kommune, politikk osv.; (3) Hvilken type skole det er

(barneskole/ungdomsskole/videregående osv.); (4) Elevene og deres sosiale bakgrunn; og (5) Endringer i samfunnet.

Teorien om skolekultur aktualiserer betydningen av kultur i utdanningsinstitusjoner og fremhever at det finnes systemer for å styre og utvikle den i ønsket retning. Et slikt perspektivet samsvarer med organisasjonskultur slik den beskrives av Schein (1984) og er dermed funksjonell. Dette tydeliggjøres ved at teorien fokuserer på videreføring av kultur til nye lærere. I motsetning til organisasjonskultur tolkes det som at skolekulturteorien i liten grad tar hensyn til faktorer utover det spesifikke miljøet i skolen, som er rettet mot felleskap og læringsmiljø. Det antas at en slik kultur eksisterer i alle skoler, men videre i studien er det ønskelig å skape forståelse for hvordan skolens medlemmer oppfatter dette. Ettersom skolekultur i realiteten er organisasjonskulturen som eksisterer i skolen vil det videre i studien benyttes skolekultur. Likevel gjør vi oppmerksomme på at elementer ved organisasjonskulturteorien vil diskuteres som en del av denne.

Nivåer av organisasjonskultur

I følge Schein (1984) er det hensiktsmessig å anvende en trenivåmodell for å analysere ulike nivåer av eksisterende organisasjonskultur. Nivåene representerer ulike aspekter ved en organisasjon, både synlige og mindre synlige trekk (Schein, 2017). De tre nivåene illustreres i figur 1.

Figur 1 Nivåer av organisasjonskultur (Schein, 1984)

Artefakter: Artefakter er representert på det øverste nivået i figuren og omfatter den delen av kulturen som det er mulig å se, høre og føle. Det kan eksempelvis inkludere fysisk miljø, språk, kleskoder, teknologi og atferdsmønstre (Schein, 2017). Artefaktene er ifølge Nordby & Hansen (2005) lette å observere, men krevende å analysere da det kan være utfordrende å se relasjoner og mønstre. For å forstå den underliggende logikken for hvorfor deltakere i en gruppe handler slik de gjør, er det nødvendig å se artefaktene i sammenheng med de underliggende nivåene (Schein, 2017).

Verdier: Verdier i en organisasjon kan fortelle oss hvorfor medlemmene tenker og handler som de gjør, men det kan være vanskelig å observere disse direkte. Det kan derfor være hensiktsmessig å intervjuer viktige medlemmer av organisasjonen eller gjøre analyser av dokumenter for å skape forståelse av organisasjonens verdier (Schein, 1984). Ifølge Nordby & Hansen (2005) uttrykker slike verdier derimot bare hvordan det er ønsket å fremstå, og ikke nødvendigvis medlemmenes egentlige verdier og atferd.

Grunnleggende antakelser: For å skape reell forståelse av en kultur er det nødvendig med en fordypning i de underliggende og grunnleggende antakelsene. Disse antakelsene er ofte tatt for gitt, men er likevel avgjørende for hvordan medlemmene oppfatter, tenker og føler (Schein, 1984). Slik kan det videre antas at kultur påvirker medlemmene ved å gi et referansepunkt for hvem de er og hvordan de skal opptre, uten at dette nødvendigvis skjer bevisst (Schein, 2017). Ved å analysere organisasjonens grunnleggende antakelser vil det bli enklere å etablere forståelse for artefaktene som organisasjonskulturen uttrykker. Slik vil det skapes en helhetlig forståelse av organisasjonens atferd og verdier (Schein, 2017).

Scheins (1984) beskrivelse av nivåer i en organisasjonskultur er inkludert i teorikapittelet for å gi en oversikt av komponenter i en slik kultur, og videre gi innblikk i hva som ligger i strukturen. Basert på forståelsen dette gir er det tenkelig at det kan skapes bevissthet for hvordan kultur kan brukes som et virkemiddel for kulturendring. Vi mener at dersom det er ønskelig å endre kulturen i en organisasjon er det hensiktsmessig å ta utgangspunkt i artefaktene for å endre faktorer som fysiske miljøet, språk, kleskoder eller teknologi. Dersom organisasjonens medlemmer opplever det som viktig å følge endringene tolkes det som at disse har innvirkning på medlemmenes verdier. Etter hvert er det tenkelig at dette vil påvirke de grunnleggende antakelsen og deretter bli tatt for gitt. Når dette skjer opplever vi at det har skjedd en endring i

kulturen. Ettersom studien stiller spørsmål til hvordan kommunen kan skape bevissthet i skolekulturen tar vi utgangspunkt i at endring skjer i denne rekkefølgen.

2.2 Sikkerhetskultur

Begrepet sikkerhetskultur ble introdusert i ulykkesrapporten gjort i forbindelse med Tsjernobylulykken i 1986 (Antonsen, 2009). 30 år senere har det blitt en elementær del av organisasjoners drift og kan forstås som viktig delkomponent i organisasjonskulturen. I norsk sammenheng fikk begrepet større relevans etter *22. juli rapporten*. Likevel kan det tolkes som en utfordrende teori å forholde seg til ettersom det er uenighet om hva sikkerhetskultur innebærer og hvordan det oppnås (Cooper, 2016). I dette delkapittelet vil det derfor gjøres en teoretisk avgrensning slik at studiens funn kan drøftes på en tilfredsstillende måte. Før denne avgrensningen vil det gis en kort innføring i teorien om menneskeskapte ulykker og teorien om High reliability organizations (HRO) da disse på mange måter er grunnlaget for sikkerhetskultur. Reason (1997) er en betydningsfull bidragsyter til sikkerhetskulturteorien og hans forståelse, samt prinsippet om en informert kultur vil derfor i den avsluttende del presenteres.

2.2.1 Menneskeskapte ulykker og High reliability organizations

Man-made disasters eller menneskeskapte ulykker ble først introdusert i 1978 av Barry Turner, og har gitt et konseptuelt grunnlag for begrepet sikkerhetskultur (Turner, 1978; Pidgeon, 1998). Teorien handler i grove trekk om hvordan og hvorfor uønskede hendelser er organisatoriske og samfunnsmessige i sin opprinnelse (Turner, 1978). Turner (1976) beskriver også forløpet til en ulykke ved å ta utgangspunkt i de kulturelle forutsetningene i en organisasjon (fase 1). I inkubasjonsperioden (fase 2) oppstår det gjerne hendelser eller tegn som ikke legges merke til eller ignoreres fordi de er i strid med normer. På slik måte kan den uønskede hendelsen manifestere seg i inkubasjonsperioden (Turner, 1976). Basert på dette påstår Turner (1978) at ulykker inntreffer fordi det eksisterer en form for unøyaktighet i de aksepterte normene. Kultur kan dermed skape en form for «blindhet» når de kollektive antakelsene ikke stemmer overens med den egentlige tilstanden. I denne sammenheng er kultur anvendt for å illustrere hvordan sårbarheter kan utvikles som følge av feilaktig antakelser om en tilstand (Engen, Kruke, Lindøe, Olsen, & Pettersen, 2016).

I likhet med teorien om menneskeskapte ulykker er mye av litteraturen om sikkerhetskultur basert på forskning om HRO. En typisk HRO er kjennetegnet ved strategisk prioritering av

sikkerhet og en sterk kultur, som skaper bevissthet og respons på potensielle ulykker (La Porte, 1994). Innenfor denne teorien er sikkerhetskultur et viktig premiss for å kunne håndtere risiko (Jore, 2017a). I slike organisasjoner rettes det oppmerksomhet til alle faser i arbeidet, spesielt til driftssikkerheten ettersom det er umulig å oppnå et bra sluttresultat uten å ha sikker drift (Roberts, 1989). Teorien om HRO vektlegger at ulykker ikke nødvendigvis skjer i en organisasjon til tross for at den er kompleks, og kom dermed som et motsvar til Charles Perrows teori om Normal Accidents (NAT) (Antonsen, 2009).

Forskningsobjektet for denne studien blir ikke definert som en HRO, men teorien er inkludert da sikkerhetskultur ofte blir sett i sammenheng med HRO. Teorien om menneskeskapte ulykker viser hvordan kultur kan være en årsak til at ulykker inntreffer. For denne studien vil vi i hovedsak forholde oss til deler av teorien som omfatter kulturelle forutsetninger og inkubasjonsperioden. Dette vil drøftes ytterligere i diskusjonskapittelet.

2.2.2 Hva er sikkerhetskultur?

Som beskrevet innledningsvis er sikkerhetskultur en diffus teori som har vist seg å være utfordrende å begrepsfeste. Dette kan underbygges med følgende sitat fra Reason (1997): «Few phrases occur more frequently in discussions about hazardous technologies than safety culture. Few things are so sought after and yet so little understood» (Reason, 1997, s. 191). Ifølge Cooper (2016) skyldes dette et variert og mangfoldig bidrag til teorien, som i løpet av 30 år har resultert i et fragmentert konsept med konkurrerende teorier, perspektiver, strategier og forskningsmetoder.

Sikkerhetskultur kan overordnet forstås som de sosiale og kulturelle elementene som bidrar til sikkerhet i en organisasjon (Turner, Pidgeon, Blockley & Toft, 1989). I likhet med HRO-teorien påpeker sikkerhetskulturteorien viktigheten av å lære av feil og såkalt svake signaler (Turner & Pidgeon, 1997). For å få innsikt i hva som ligger i begrepet kan det være hensiktsmessig å se til eksempelvis verdier, normer for atferd og forståelse for hvordan oppgaver skal utføres. Det omhandler derfor oppfatningen av *hva* som er farlig og *hvordan* medlemmene kan bidra til å redusere farer (Aven, Boyesen, Njå, Olsen, & Sandve, 2007). Det er viktig å være bevisst på at sikkerhetskultur ikke opererer isolert, men at den blir påvirket av andre ikke-sikkerhetsrelaterte operasjonelle prosesser og organisatoriske systemer (Cooper, 2000).

Et omdiskutert tema er hvorvidt det kan snakkes om en enkelt sikkerhetskultur innad i en organisasjon, om en organisasjon består av flere subkulturer eller om sikkerhetskultur er en subkultur i organisasjonskulturen (Jore, 2017a). En svært vanlig tolkning er at sikkerhetskultur er en del av organisasjonskulturen og kan forstås som en subkultur, som igjen vil ha innvirkning på organisasjonens sikkerhetsnivå (Karlsen, 2010; Mohamed, 2003). Richter & Koch (2004) hevder derimot at sikkerhetskultur ikke bør forstås holistisk, men snarere som en samling av flere subkulturer.

Konkretiseringen av begrepet sikkerhetskultur er, ifølge Cooper (2000), viktig da det legger føringer for hva sikkerhet i en organisasjon bør omfatte, samt hvordan den skal se ut. Felles for de fleste definisjoner er at de beskriver sikkerhetskultur som fundamentalt for organisasjonens evne til å styre sikkerhetsrelaterte aspekter ved driften (Glendon & Stanton, 2000). Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) definerer sikkerhetskultur som: «... summen av de ansattes kunnskap, motivasjon, holdninger og atferd som kommer til uttrykk gjennom virksomhetens totale sikkerhetsatferd» (Nasjonal sikkerhetsmyndighet, 2014). NSM påstår videre at alle virksomheter har en sikkerhetskultur, men spørsmålet er hvorvidt den er god eller dårlig. Reason (1997) hevder sikkerhetskultur består av en rekke samhandlende elementer, samt at den etableres ved å skape en kollektiv praksis som påvirker verdier og oppfatninger i ønsket retning. I den sammenheng gir Reason (1997) følgende forklaring på begrepet: «Safety culture can be socially engineered by identifying and fabricating it's essential components and then assembling them into a working whole» (Reason, 1997, s. 192). For å definere begrepet ytterligere anvender Reason (1997) definisjonen gitt av Health and Safety Commission (1993). Denne definisjonen er oversatt av Aven, et al. (2007) på følgende måte.

Sikkerhetskulturen i en organisasjon er produktet av individets og gruppens verdier og holdninger, av kompetanse og atferdsmønstre som viser forpliktelse og dyktighet i forhold til organisasjonens helse- og sikkerhetsprogrammer. Organisasjoner som har positiv sikkerhetskultur er kjennetegnet ved en kommunikasjon bygget på gjensidig tillit, felles oppfatning om betydningen av sikkerhet, og med tiltro til at organisasjonens sikkerhetsmål fungerer effektivt. (Health and Safety Commission, 1993, oversatt i Aven, et al., 2007, s. 34).

Definisjonen tar utgangspunkt i at sikkerhetskultur er et produkt som stammer fra verdier, holdninger, kompetanse og atferdsmønstre. Den kan oppfattes som funksjonell ved at den har

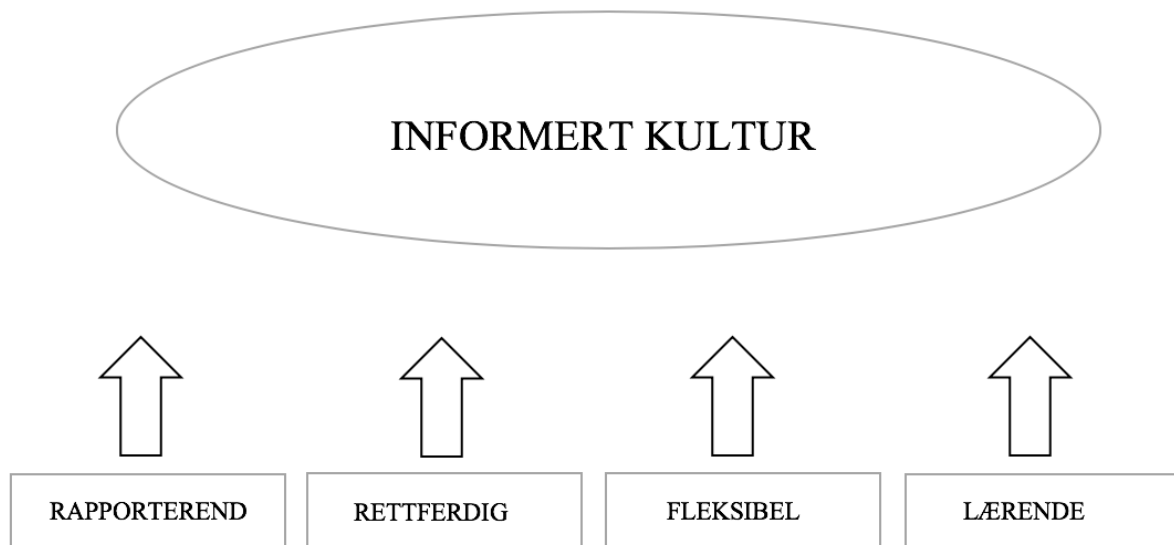
en hensikt, men også fortolkende ved at den skapes og opprettholdes av alle medlemmene i organisasjonen. Likevel er dette en definisjon som ofte ses i sammenheng med den funksjonelle tilnærmingen (Cooper, 2000).

Vår forståelse av sikkerhetskultur samsvarer med definisjonen gitt av Health and Safety Commission (1993). Bakgrunnen for dette er at den omfatter mer enn blant annet definisjonen gitt av NSM. En ytterligere grunn til at det ikke velges å ta utgangspunkt i NSM sin definisjon er at den hevder at alle virksomheter har en sikkerhetskultur. I tillegg utdypes det ikke hvordan sikkerhetskultur kan anvendes. Denne studien mener at sikkerhetskultur kun er gjeldene dersom virksomheten har et bevisst forhold til det sikkerhetsarbeidet som gjøres. Det kan derfor ikke tas for gitt at alle organisasjoner har en sikkerhetskultur. I den sammenheng anses det som en forutsetning at ledelsen forstår kultur som et nødvendig virkemiddel for å etablere god sikkerhet. Som definisjonen til Health and Safety Commission (1993) påpeker, må det være en form for forpliktelse blant aktørene når det gjelder organisasjonens mål og verdier. Samtidig forutsetter definisjonen at organisasjonsmedlemmene har felles oppfatning om hva trusselen er, men også at det eksisterer en viss enighet om hvordan disse truslene skal håndteres. Det skal være et fellesskap, men det forutsettes at aktørene ser nytten av å tenke, forstå og handle slik de gjør. Når fokus rettes mot kultur på denne måten flyttes også oppmerksomhet bort fra menneskelige feil og over til blant annet holdninger og verdier. I henhold til skoleskyting vil dette være spesielt relevant da det gjerne er skoleledelsen eller kommunen som får kritikk dersom forebygging ikke er tilstrekkelig.

2.2.3 Prinsippet om en informert kultur

I henhold til Cooper (2016) ble det mellom 1986 til 2000 forsøkt å konkretisere sikkerhetskultur ved å benytte teoretiske modeller. Reason (1997) var blant de som forsøkte å gjøre dette ved å introdusere prinsippet om en informert kultur som et teoretisk rammeverk for sikkerhetskultur. I en informert kultur har organisasjonsmedlemmene forståelse for at uønskede hendelser kan inntreffe samt at barrierer kan svikte eller unngås (Cooper, 2016). En slik kultur kan videre oppnås ved å ha et sikkerhetssystem som samler inn, analyserer og formidler informasjon fra både uønskede hendelser og nestenulykker. Slik vil kultur også gjøre organisasjonen i stand til å etablere kunnskap om menneskelige, teknologiske, organisatorisk og miljømessige faktorer som avgjør sikkerheten i systemet. For å etablere en informert kultur er det nødvendig med fire

samhandlende komponenter; rapporterende kultur, rettferdig kultur, fleksibel kultur og lærende kultur (Reason, 1997).

Figur 2. Prinsippet om en informert kultur (Reason, 1997)

Rapporterende kultur: En god sikkerhetskultur forutsetter at involverte parter er villige til å rapportere feil og nestenfeil. Dette er viktig da ledelsen sjeldent er i direkte kontakt med faren (Reason, 1997). For å etablere en slik kultur bør ledelsen skape trygghet slik at de ansatte ser verdien av å rapportere om forhold som ikke alltid er til deres fordel. Rapportering må derfor oppleves som meningsfylt. Videre bør det også være klart at ledelsen faktisk gjør noe proaktivt med den informasjonen de får, slik at de ansatte også ser verdien av å rapportere. Ved en rapporterende kultur kan organisasjonen fange opp avvik og finne frem til korrigerende tiltak (Reason, 1997).

Rettferdig kultur: En rapporterende kultur er avhengig av en rettferdig kultur som baserer seg på belønning fremfor straff når forhold rapporteres. Organisasjonen bør forsøke å skape et trygt miljø hvor ansatte blir oppfordret og belønnet for å bidra med viktig sikkerhetsrelatert informasjon. Det vil dermed skapes tydeligere retningslinjer for hva som er akseptabel og uakseptabel atferd (Reason, 1997). En rettferdig kultur har som hensikt å opprettholde, tillit, åpenhet og troverdighet. Det vil ikke være akseptabelt å straffe alle feilhandlinger, men samtidig er det uakseptabelt å gi immunitet til handlinger som har eller kan ha hatt potensiale til å ende i en organisatorisk ulykke. Den rettferdige kulturen vil kunne skille mellom de vilde handlingene og de mindre gode handlingene hvor skyld ikke er hensiktsmessig (Reason, 1997).

Fleksibel kultur: En fleksibel kultur legger til rette for rask og effektiv endring i organisasjonsstrukturen dersom det oppstår en situasjon som krever tilspisset beslutningstaking. I realiteten betyr dette at den hierarkiske strukturen til dels forkastes, hvor beslutningstaking og kontroll ligger hos de som er «nærmere» hendelsen. En slik kultur vil være tilpasningsdyktig i henhold til nye rutiner og krav, samtidig greier den å håndtere endringer på en god måte. Videre er fleksibilitet et viktig trekk ved en HRO (Reason, 1997).

Lærende kultur: Organisasjonen bør skape en læringskultur der det er vilje og kompetanse til å trekke riktig konklusjon ut ifra informasjonen sikkerhetskulturen bidrar med. Samtidig må det være vilje til å iverksette større reformer dersom behovet er tilstede. En lærende kultur er sannsynligvis den letteste delkulturen å skape, men det er imidlertid krevende å få den til å fungere optimalt. Den består av komponenter som observasjon, refleksjon, etablering og utførelse (Reason, 1997).

Ut ifra disse elementene er det mulig å se at Reason (1997) har et funksjonelt perspektiv hvor sikkerheten kan styres ved bruk av kultur. Fordelen ved disse fire delkulturene er at de gir et konkret utgangspunkt for hvordan en organisasjon kan jobbe for å sikre en informert kultur, altså en god sikkerhetskultur. Samtidig er prinsippet om en informert kultur en teori som oftest anvendes med et sikkerhetsperspektiv, med fokus på organisatoriske ulykker. Det vil derfor være spesielt interessant å undersøke hvorvidt denne teorien kan ha nytte i en skolekontekst.

2.3 Sikringskultur

Denne studien forsker på hvordan sikkerhetskulturteorien kan benyttes ved tilsiktede hendelser. Det er derfor hensiktsmessig å skape forståelse for hva tilsiktede hendelser innebærer, og videre hvordan de kan forebygges og håndteres. For å etablere grunnlag for ulikhetene mellom motiv og fremgangsmåte vil det gjøres rede for safety (sikkerhet) og security (sikring). Teorien om sikringskultur vil deretter presenteres for å fremheve utfordringen med å skape sikring mot hendelser hvor trusselaktører bestemmer hva som skal angripes, når det skal skje og hvordan det skal skje (Mærli, 2012).

2.3.1 Sikkerhet og sikring

Når det kommer til sikkerhet skiller det engelske språket mellom to begreper med ulik betydning, safety og security (Stranden, 2019). På norsk kan det også gjøres et skille mellom sikkerhet mot tilsiktede og utilsiktede hendelser. En generell definisjon av sikkerhet er: «Sikkerhet mot uønskede hendelser som opptrer som følge av en eller flere tilfeldigheter» (NOU 2006:6 s. 226). Jore (2017b) definerer sikring på følgende måte: «Security can be defined as the perceived or actual ability to prepare for, adapt to, withstand, and recover from dangers and crises caused by people's deliberate, intentional, malicious acts, such as terrorism, sabotage, organized crime, or hacking» (Jore, 2017b, s. 169). Definisjonen av sikring hevder at handlingen er bevisst og at motivet er ondsinnet. Videre tar definisjonen høyde for at den som utfører den tilsiktede handlingen kan planlegge og justere for å unngå etablerte sikkerhetstiltak. Viktige trekk ved konseptet sikring er at det inkluderer flere typer tiltak, blant annet fokus på kultur (Jore, 2017b). Ifølge Albrechtsen (2003) er sikring forbundet med høy grad av usikkerhet. I tillegg kan risikoen i større grad være ukjent, samt oppstå både internt og eksternt (Piètre-Cambacédès & Chaudet, 2010). Ulikhetene mellom begrepene fremkommer når det gjelder vurdering av risiko (Holtrop og Kretz, 2008 referert i Reniers & Amyotte, 2012). Sannsynlighet og konsekvens brukes gjerne for å vurdere risikoer knyttet til sikkerhet, mens konsekvens, sårbarhet og vurdering av hvor attraktivt målet er brukes for å vurdere risikoer knyttet til sikring (Reniers & Amyotte, 2012).

For denne studien vil det være relevant å være klar over skillet mellom sikkerhet og sikring. Dette skyldes at skoleskyting er en ondsinnet handling som er bevisst utført med hensikt om å gjøre skade. En slik hendelse faller dermed inn under definisjonen gitt av Jore (2017b). Det kan være utfordrerne å sikre seg mot tilsiktede hendelser da de er vanskelig å forutse, samt at gjerningspersonen kan endre strategi underveis. For denne studien vil det være interessant å undersøke hvilke tanker informantene har om dette, og hvilken oppfattelse de har knyttet til sikring mot tilsiktede hendelser som skoleskyting. Ettersom sikkerhet er begrepet som hovedsakelig brukes på norsk har denne studien valgt å også bruke sikkerhet, både når det gjelder tilsiktede og utilsiktede hendelser. Dette gjøres for å unngå forvirring mellom begrepene.

2.3.2 Hva er sikringskultur?

Begrepet sikringskultur har vokst frem som en forklaring på hvordan organisasjoner og andre aktører sikrer seg mot tilsiktede hendelser, for å unngå angrep fra terrorister eller annen tilsiktet kriminalitet (Jore, 2017a). Malcolmson (2009) hevder det er mangel på litteratur knyttet til sikringskultur og at det heller ikke finnes noen allment akseptert definisjon. Likevel har han forsøkt å utvikle en definisjon:

Security culture is indicated in the assumptions, values, attitudes and beliefs, held by members of an organisation, and behaviours they perform, which could potentially impact on the security of that organisation, and that may, or may not, have an explicit, known, link to that impact. (Malcolmson, 2009, s. 361).

Definisjonen har flere likhetstrekk med definisjonen for sikkerhetskultur og vektlegger forutsetninger, verdier, holdninger og troen på organisasjonsmedlemmer, samt hvordan disse kan ha innvirkning på sikkerheten til organisasjonen (Malcolmson, 2009).

Som Jore (2017a) påpeker mener mange akademikere at truslene må bli trodd for at det skal være mulig å oppnå en optimal sikringskultur. Dette stiller hun seg derimot kritisk til da trusler ikke er noe som bare eksisterer og venter på at organisasjonen skal skape en felles oppfattelse. I tillegg er det viktig å påpeke at truslene ikke alltid vil være synlige da gjerningspersonen har et ønske om ikke å bli avslørt. Når det gjelder tilsiktede hendelser vil det trolig ikke være tegn i forkant som indikerer at noe er galt. Læring av slike hendelser kan derfor være utfordrende. Renier og Dullaert (2007, henvist i Jore 2017a) beskriver sikringskultur som bestående av de tre komponentene mennesker, prosedyrer og teknologi. Den menneskelige delen omhandler måten mennesker tenker relatert til sikring. Hvordan aktører håndterer hendelser vil ha innvirkning på sikringskulturen. Dette gjør det interessant å undersøke om det rapporteres om sikringshendelser eller om de passerer umerket. Prosedyrer omhandler tiltak som iverksettes for å beskytte organisasjonen mot tilsiktede hendelser. De forutsetter dermed en klar holdning til sikring blant medlemmene. Teknologi er den siste komponenten og omhandler hvilke teknologiske apparater som brukes for å beskytte organisasjonen mot tilsiktede hendelser. Dette kan blant annet være alarmsystem eller overvåkningskamera (Renier og Dullaert, 2007 henvist i Jore, 2017a).

Typisk for sikringskultur er at den har vært delegert til én del av organisasjonen (Malcolmson, 2009). Mærli (2012) er kritisk til en slik delegering og argumenterer for at sikring og beskyttelse ikke kan delegeres eller konstrueres. For at sikringen skal være tilfredsstillende må den skapes og prioriteres av alle i organisasjonene til enhver tid (Mærli, 2012). Det er også her kritikken til sikringskultur oppstår. Flere har argumentert for at ved å dele kultur inn i sikringskultur og sikkerhetskultur, vil det bli to distinkte enheter i organisasjonen som arbeider på ulike områder. Renier og Dullaert (2007), referert i Jore (2017a) foreslår en integrert sikkerhet- og sikringskultur, med helhetlig syn på sikkerhet og sikring, samt integrering av begge begrepene i så stor grad som mulig. Sikringskultur kan referere til nesten alt i organisasjonen. Dette fører til at det i utgangspunktet ikke forklarer noe spesifikt som dermed vanskeliggjør måling av kulturens innvirkning på sikring. Jore (2017a) konkluderer derfor med at sikringskultur ikke er en passende forklaring på dårlig håndtering av tilsiktede hendelser.

Basert på vår forståelse og tolkning av definisjonene vektlegger sikkerhetskultur og sikringskultur flere av de samme momentene. Dette fremkommer ved at definisjonene i stor grad handler om en samling av verdier, normer og atferd som på en eller annen måte skal hindre uønskede hendelser. Disse likhetene, samt at det kan være lite hensiktsmessig å etablere en kultur for tilsiktede hendelser og en for utilsiktede hendelser, kan brukes som argumenter for en samlet sikkerhetskultur. Forskjellen mellom teoriene er imidlertid ulikt fokusområde og fremgangsmåte for å oppnå en god kultur for sikkerhet. Reason (1997) fokuserer på rapportering, rettferdighet, fleksibilitet og læring, mens Renier og Dullaert (2007) fremhever komponentene menneske, teknologi og prosedyrer. Ettersom studiens hensikt er å forske på bruk av sikkerhetskulturteorien ved tilsiktede hendelser, er det viktig å ha forståelse for at den ikke nødvendigvis kan anvendes ukritisk uten å ta hensyn til elementer fra sikringskultur. Dette skyldes at tilsiktede hendelser har ulike utfordringer å forholde seg til. Sikringskulturteorien vil være relevant for å besvare problemstillingen ettersom den etablerer et grunnlag for å forstå eventuelle utfordringer ved sikkerhetskulturteorien.

2.4 Oppsummering av teori

I dette kapitlet er det redegjort for studiens teoretiske utgangspunkt. Ettersom studiens forskningsområde er svært sammensatt har det vært nødvendig å inkludere flere teorier for å kunne besvare både problemstillingen og forskningsspørsmålene tilstrekkelig. Kultur, organisasjonskultur og skolekultur ble i teorikapitlet presentert for å danne grunnlag for å danne grunnlag for anvendelse av sikkerhetskultur. Videre ble en avgrenset forståelse av sikkerhetskultur presenter, og deretter Reason (1997) sitt rammeverk for en informert kultur. For å etablere teoretisk grunnlag for sikkerhetskultur og sikringskultur, ble sikkerhet og sikring beskrevet. Sikringskultur inkluderes for å fremme utfordringen med sikkerhetskultur som i utgangspunktet er anvendt i relasjon til utilsiktede hendelser. Til tross for skillet mellom disse vil studien benytte sikkerhetskultur. Teorikapitlet som helhet vil bli drøftet i diskusjonskapitlet i sammenheng med studiens empiriske funn.

3. Metode

Hensikten med dette kapittelet er å beskrive hvordan studien er gjennomført for å kunne besvare følgende problemstilling:

I hvilken grad kan sikkerhetskultur anvendes som virkemiddel i utdanningsinstitusjoner for å bedre arbeidet knyttet til skoleskyting?

I dette kapittelet vil det argumenteres for de metodiske valgene som er gjort for å gjennomføre studien. Videre vil det beskrives hvordan vi har gått frem for å samle inn data, samt bakgrunn for utvalg og valg av informanter. Det vil også forklares hvordan intervjuene er gjennomført og hvilke etiske betraktninger som er gjort. Deretter vil det redegjøres for hvordan dataen har blitt analysert for å gi best mulig innblikk i de valgene som er tatt. Til slutt gjøres en vurdering av studiens kvalitet ut fra kriteriene gitt av Lincoln og Guba (1985). Disse er kredibilitet, overførbarhet, pålitelighet og bekreftbarhet. På bakgrunn av kriteriene vil leseren bevisstgjøres på de betraktninger som er gjort knyttet til studiens kvalitet.

3.1 Metodisk tilnærming

I følgende delkapittel vil det redegjøres for forskningsstrategien som er benyttet. Studien har en kvalitativ tilnærming og det vil derfor gis en beskrivelse av hva dette innebærer. Dette gjøres da studiens metodiske tilnærming vil ha innvirkning på hvilken data som benyttes samt hvordan den samles inn. Til slutt vil det fremlegges en tabell over forskningsprosessen for å gi leseren forståelse av prosessen med å skrive en masteroppgave og de utfordringer som har oppstått underveis.

3.1.1 Forskningsstrategi

Studiens forskningsstrategi har som hensikt å si noe om hvilken logikk som anvendes for å besvare forskningsspørsmålene. Det eksisterer henholdsvis fire slike strategier; induktiv, deduktiv, retrodeduktiv og abduktiv (Blaike & Priest, 2019). For denne studien var abduktiv forskningsstrategi hensiktsmessig å benytte ettersom den tar utgangspunkt i empiri, men aksepterer at teorien eller perspektivene vil være av betydning enten før eller under forskningsprosjektet (Tjora, 2017). Slik forskningsstrategi ble anvendt grunnet forståelse for at eksisterende teori ville ha innvirkning på studien, samt at innsamlet empiri kunne lede forskningsarbeidet. I den abduktive tilnærmingen er ikke formålet å produsere resultater som

kan generaliseres, men heller å skape forståelse for et fenomen. Dette samsvarer med vårt ønske om å forklare og forstå sikkerhetskultur i sammenheng med skoleskyting. Forskning på skoleskyting i norsk kontekst er begrenset, av den grunn var det forståelse for at anvendt teori kunne utfordres i løpet av forskningsprosessen. Dette skyldes også at begrepsfesting av flere viktige teorier ble gjort på bakgrunn av studiens informanter.

3.1.2 Kvalitativ forskningsmetode

I forskning skilles det ofte mellom kvalitativ og kvantitativ metode for innsamling av informasjon. En vanlig måte å forklare skillet mellom disse på er at kvalitativ forskning har fokus på forståelse heller en forklaring (Tjora, 2017). For å besvare studiens problemstilling ble det ansett som hensiktsmessig å benytte en kvalitativ forskningsmetode. Som Jacobsen (2005) påpeker vil datainnsamlingsmetoden alltid ha innvirkning på studiens resultater. Det er derfor nødvendig å være bevisst på de valgene som tas, samt hvordan de kan påvirke resultatet. En viktig fordel med kvalitativt forskningsdesign er åpenheten. Ved bruk av intervju blir intervjuobjektene ikke påtvunget faste spørsmål med svarkategorier, men får mulighet til å svare fritt. Dette fører til at tolkninger, meninger og individuell forståelse av det som undersøkes fremkommer gjennom intervju (Jacobsen, 2005). Denne studien valgte kvalitative intervju for å få innsikt i hvordan informantene forstår kultur, hvordan skolens ansatte forebyggende arbeider med skoleskyting og hvordan kommunen påvirker kulturen i skolen. En slik dyp og individuell forståelse ville være vanskeligere å oppnå ved bruk av kvantitativ metode og er dermed en viktig årsak til at vi valgte å gjennomføre studien kvalitativt.

3.1.3 Forskningsprosessen

I *tabell 1* er de ulike stegene i forskningsprosessen illustrert for å skape oversikt hva som ble gjort for å kunne besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene. Tabellen er inkludert for å illustrere hvordan vi har jobbet med studien og viser hvilke utfordringer som har oppstått.

Når	Hva ble gjort?	Hvorfor?	Resultat
Januar	Vi foretok litteratursøk og satte oss inn i relevant empiri og teori knyttet til skoleskyting. Det ble levert førsteutkast til innledning og utarbeidet en rekke ulike problemstillinger. Videre ble det også gjennomført et innledende møte med kommunene.	Hensikten var å danne en oversikt over tidligere forskning og annen relevant litteratur. Dette ble gjort for å skape et godt grunnlag for studien samt sikre et gjennomførbart prosjekt og en problemstilling som kunne besvares.	Litteratursøket etablerte grunnlag for mulige problemstillinger, og sikret tema som var mulig å undersøke ved at det utelukket problemstillinger som ikke ville være gjennomførbare.
Februar	Problemstilling ble mer eller mindre ferdigstilt. Utkast til innledning og teori ble gjort ferdig. I tillegg ble metodekapittelet påbegynt. Vi kontaktet intervjuobjekter og avtalte tidspunkter for intervju, samt utarbeidet intervjuguide.	Vi så det som fordelaktig å ferdigstille foreløpig utkast fortløpende slik at vi hadde mulighet til å få tilbakemelding fra veileder. Det var også hensiktsmessig å gjøre intervjuguiden klar tidlig slik at vi fikk forberedt oss godt.	Fullførte førsteutkast for innledning og teori. Vi fikk også mer helhetlig og utvidet forståelse for de viktigste begrepene i studien.
Mars	De første tre intervjuene ble gjennomført som planlagt, mens tre ble gjort over telefon. Gjennomførte intervju ble transkribert fortløpende. Utkast til metodekapittel ble også ferdigstilt i denne perioden. I tillegg ble innsamlet data kategorisert.	Det var i utgangspunktet ønskelig å være ferdig med samtlige intervju medio mars, men grunnet Covid-19 pandemien ble det noen endringer. Transkriberingen ga oss en indikasjon på hvordan empirikapittelet skulle utformes. Metodekapittelet ble også skrevet underveis slik at vi fikk med detaljene i de valgene som ble tatt.	Seks av åtte intervju ble fullført og det ble laget en god oversikt over innsamlet data, blant annet ved hjelp av kategorisering i tabell
April	De to gjenværende intervjuene ble gjennomført i starten av måneden. Innledning, teori og metodekapittel ble konkretisert ytterligere. Empirikapittel ble ferdig skrevet og deretter omstrukturert. I tillegg ble diskusjonskapittelet påbegynt.	Justeringer i de første kapitlene ble gjort for å tydeliggjøre oppgavens formål. Omstrukturering av empirikapittel skjedde etter samtale med veileder.	I løpet av denne måneden fikk vi en mer helhetlig oversikt over oppgaven. Slik ble vi bevisstgjort på hvordan ulike delkapittel kunne forbedres slik at diskusjonen fikk best mulig utgangspunkt.

Mai	Studiens diskusjon og konklusjon ble fullført og omskrevet flere ganger. Ordlyden i problemstilling og forskningsspørsmål ble også moderert.	Dette ble gjort for å skape sammenheng i studien. Samtidig var det ønskelig å ferdigstille avhandlingen i størst mulig grad for å gi god tid til redigering.	Resultatet ble en tilnærmet ferdig oppgave hvor redigering og korrekturlesning gjenstod.
Juni	Ukene før innlevering ble brukt til redigering av tekst, gjennomlesing og korrekturarbeid. I tillegg ble referanser, tabeller og figurer dobbeltsjekket.	Målet var å gjøre studien så god som mulig samt sikre rød tråd og samsvar mellom studiens ulike deler.	Endelig resultat var innlevering av en ferdigstilt masteravhandling vi var fornøyde med.

Tabell 1. Oversikt over forskningsprosessen

3.2 Datainnsamling

Datagrunnlaget for studien bygger på intervju. I dette delkapittelet vil det derfor gis en beskrivelse av hvordan intervjuene er gjennomført, utvalget for studien samt hvordan informanter er valgt. Presentasjon av dette fremlegges for å gi leseren forståelse for hvordan data er samlet inn.

3.2.1 Intervju

Planen å gjennomføre ti individuelle intervjuer, men dette lot seg ikke gjøre grunnet Covid-19 pandemien. Som påpekt i tabell 1 endte vi derfor med åtte intervju, hvorav tre ble gjennomført ansikt til ansikt og fem over telefon. Det skilles vanligvis mellom strukturerte og åpne intervju (Jacobsen, 2005). Vi valgte å benytte mellomformen, semistrukturert intervju, hvor det ble stilt åpne spørsmål fra en relativt strukturert intervjuguide utformet på forhånd. Intervjuguiden var inndelt i tema ut ifra forskningsspørsmål for å sikre besvarelse av disse, og dermed etablere godt grunnlag for å kunne gi svar på studiens problemstilling. Til tross for at det var utformet en intervjuguide ble spørsmålene ikke stilt i en spesiell rekkefølge, men heller ut ifra hva som følte naturlig slik at informantene fikk mulighet til å svare fritt. Tjora (2017) påpeker at intervjuets kvalitet er avhengig av tillit mellom forsker og intervjuobjekt. For å skape en avslappet stemning startet intervjuet med generelle spørsmål, videre ble det stilt oppfølgingsspørsmål til disse. Helt til slutt fikk informantene mulighet til å legge til andre ting dersom de mente at noe ikke var kommet frem tidligere i intervjuet.

Jacobsen (2005) påpeker at konteksten intervjuet blir avholdt i vil ha innvirkning på intervjuets innhold. Intervju gjennomført i informantens kjente omgivelser vil gi mer naturlige svar.

Dersom undersøkelsen er knyttet til intervjuobjektene arbeid anbefaler Tjora (2017) at intervjuene skjer på deres arbeidssted. Denne anbefalingen ble fulgt med de tre første intervjuene og vi opplevde i stor grad at dette hadde effekt. Det ble gjort en vurdering hvorvidt de fem resterende intervjuene skulle overholdes over Skype eller telefon. Telefonintervju er hovedsakelig ikke en foretrukket metode for dybdeintervju ettersom blant annet kroppsspråk bortfaller (Tjora, 2017). Videre hevdes det at telefonintervju ofte blir kortere og at intervjuformen kan bli mer formell (Tjora, 2017). Til tross for dette ble det besluttet at telefon var mest hensiktsmessig. En viktig årsak til valget var at informantene var svært opptatte grunnet store endringer i arbeidshverdagen. Mange var også i tvil om de hadde mulighet til å delta og vi ville derfor gjøre deltakelse lettest mulig. Slik sørget vi for større fleksibilitet for informantene knyttet til når og hvor intervjuet skulle gjennomføres. For å sikre kvalitet ved telefonintervjuene var vi oppmerksomme på oppfølgingsspørsmål for å sørge for korrekt tolkning. Slik fikk intervjuobjektene også mulighet til å gjøre utdypinger.

Intervjuene varte mellom 30-45 minutter og det ble benyttet båndopptaker for å sikre tilstedeværelse i intervjuet. En annen fordel med lydopptak er muligheten til å gjennomgå intervjuene i ettertid for å kunne gjøre oppklaringer og dermed unngå misforståelser. Informantene hadde på forhånd gitt samtykke til lydopptak og var informert om at det ville bli slettet i ettertid, samt at all informasjon ville bli anonymisert.

3.2.2 Utvalg

Utvalget i en studie vil ifølge Jacobsen (2005) ha stor betydning for forskningens pålitelighet og troverdighet, da dette er utgangspunktet for den informasjonen som anvendes. Hensikten med kvalitative studier er sjeldent å produsere generaliserbare funn, noe som medfører at utvalget ikke velges basert på statistisk representativitet. Utvalget skal si noe unikt og spesielt om et fenomen, og det er derfor viktig at intervjuobjektene har grunnlag for å uttale seg om emnet (Jacobsen, 2005). For denne studien ble det gjort et strategisk utvalg ettersom det var nødvendig med informanter som kunne bidra til å besvare problemstillingen (Dalland, 2012). Ifølge Kvale & Brinkmann (2009) vil antall intervjupersoner avhenge av undersøkelsens formål. Hensikten med denne studien er å bidra med kunnskap og et teoretisk grunnlag for hvordan sikkerhetskultur kan anvendes i norske skoler, relatert til arbeidet med skoleskyting. På bakgrunn av studiens omfang ble det endelige utvalget bestående av åtte intervjuobjekter.

Det er grunn til å tro at akkurat disse informantene besitter viktig kunnskap for å kunne besvare problemstillingen. Dette forklares nærmere i neste del.

3.2.3 Valg av informanter

En forsker bør forsøke å finne informanter med spesiell innsikt og god oversikt over spørsmål studien reiser (Andersen, 2006). For å besvare problemstillingen i studien var intervjuobjektene personer med ulik bakgrunn både når det gjaldt stilling og innsyn i problematikken. I starten av januar ble det først avtalt innledende møter med begge kommunene for å skape en god dialog med potensielle informanter. Ettersom beredskapsansattes deltakelse var avgjørende for videre valg av skoler ble disse kontaktet først. Dette er også aktører som jobber med problematikken knyttet til skoleskyting på et overordnet og strategisk nivå. Valg av kommune falt på Stavanger og Sandnes da det er to nærliggende kommuner med flere likhetstrekk. I tillegg er det to kommuner som har jobbet mye med tematikken, blant annet gjennom pilotprosjekt tilknyttet varslingsanlegg.

Videre var det ønskelig å komme i kontakt med to skoler i hver kommune for intervju med rektor og lærer. Denne prosessen startet i begynnelsen av februar hvor det ble avtalt intervju med samtlige intervjuobjekter. Totalt ble 13 skoler kontaktet hvorav fire takket ja til deltakelse. Som resultat av endringer i informantenes hverdag valgte fem av ti deltakere å utsette, mens to valgte å avlyse intervju. Ettersom dette skjedd såpass sent i prosessen lykkes det ikke å finne en ny skole. Dette skyldes både mangel på tid og spesielt skolenes ekstraordinære hverdag. Til tross for færre intervju enn planlagt anses innsamlet datamateriale som tilstrekkelig. Det skyldes at de belyser ulike synspunkter og fortolkninger av fenomenet som gjør det mulig å diskutere studiens problemstilling.

I *tabell 2* er det redegjort for de gjennomførte intervjuene. Stilling, kommune og intervjuets varighet er inkludert da dette ikke utfordrer informantenes anonymitet. Samtidig gir det en god oversikt over hvem som er inkludert i studien.

Informant	Stilling	Kommune	Varighet
Beredskapsansatt i Stavanger	Beredskapsansatt	Stavanger kommune	Ca. 45 minutter
Beredskapsansatt i Sandnes	Beredskapsansatt	Sandnes kommune	Ca. 45 minutter
Rektor A	Rektor	Stavanger kommune	Ca. 30 minutter
Rektor B	Rektor	Stavanger kommune	Ca. 30 minutter
Rektor C	Rektor	Sandnes kommune	Ca. 30 minutter
Lærer A	Lærer	Stavanger kommune	Ca. 30 minutter
Lærer B	Lærer	Stavanger kommune	Ca. 30 minutter
Lærer C	Lærer	Sandnes kommune	Ca. 30 minutter

Tabell 2. Oversikt over informanter

Det var ønskelig at informantene skulle bidra med informasjon knyttet til deres forståelse av kultur, sikkerhet og skoleskyting. Vi ønsket derfor ikke at de skulle gjøre forberedelser i forkant. Formålet med å intervju tre ulike grupper var å få innsyn i hvordan tematikken var etablert i de ulike «nivåene», samt etablere forståelse for variasjon i fortolkninger og holdninger.

3.3 Etiske betraktninger

Forskningsprosjektet ble i januar innmeldt og godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD). Dette ble gjort for å sikre at forskningsprosjektet ble gjennomført på en forsvarlig måte. I henhold til gjennomføring av intervju er det spesielt viktig at dette skjer i tråd med forskningsetiske retningslinjer. Kvale og Brinkmann (2009) peker på fire hensyn forskeren må være bevisst på. Dette er informert samtykke, konfidensialitet, konsekvenser og forskerens rolle.

Informert samtykke innebærer at deltakere av studien er gjort kjent med forskningens hensikt og at deltakelse er frivillig. Dette medfører at deltakerne når som helst kan trekke seg fra studien (Kvale & Brinkmann, 2009). For å ivareta hensynet ble deltakerne gitt informasjon om studiens formål, bruk av båndopptaker, hvem som hadde tilgang til data, samt muligheten til å trekke seg fra studien. I tillegg signerte informantene en skriftlig avtale hvor de ga samtykke til deltakelse og tillatelse til bruk av materialet. Samtykkeskjema utarbeidet av NSD er benyttet og vedlagt i studien.

Konfidensialitet skal sikre at private data som kan identifisere deltaker ikke avsløres (Kvale & Brinkmann, 2009). For lærere og rektorer innebar dette at det ikke skulle oppgis hvilken skole de arbeidet på og heller ingen informasjon som gjorde det mulig for leseren å identifisere deltakerne. Når det gjaldt beredskapsansatte vil det være lettere å identifisere dem. For at deres utsagn skulle ha relevans var det vesentlig at de som ble intervjuet var kjent med tematikken og arbeidet med den. Ettersom det i kommunene er et fåtall ansatte på beredskapsavdelingen vil det være lettere å identifisere disse deltakerne. Det er av den grunn ikke oppgitt konkret stilling, men hvilken kommune de jobber i. Alle deltakere er anonymisert, gitt bokstavbetegnelser og navn ut fra om de var beredskapsansatt, rektor eller lærer. I tillegg refereres intervjuobjektene til som «han» uavhengig av kjønn.

Konsekvenser innebærer at risikoen ved å delta i studien bør være lavest mulig. Her må forsker ta hensyn til de konsekvenser deltakelse kan ha for studiens informanter (Kvale & Brinkmann, 2009). For deltakere i denne studien antas det ikke å være noen negative konsekvenser. Deltakelse kan derimot ha positiv effekt, spesielt i skolen, da det gjerne har gjort dem mer bevisst på temaet. I tillegg kan studien være nyttig lesning for informantene i ettertid, da den kan bidra med relevant informasjon. Deltakerne er som nevnt anonymisert og det stilles hverken personlige eller sensitive spørsmål.

Det siste hensynet handler om at forskeren må være bevisst på egen innvirkning og hvordan den kan påvirke studiens kvalitet (Kvale & Brinkmann, 2009). Forskerens kunnskaper, erfaringer og meninger vil ha innvirkning på de spørsmål som stilles og på den data som plukkes ut som interessant. Det er viktig å være bevisst på dette slik at studiens kvalitet blir mindre påvirket. Dette vil vi komme nærmere inn på i avsnitt om kredibilitet og bekræftbarhet.

3.4 Analyse av data

Som nevnt ble det under intervjuet gjort lydopptak for å sikre intervjuers tilstedeværelse. I ettertid har disse intervjuene blitt transkribert for å gjøre dem bedre egnet til analyse. Transkripsjon er tidkrevende, men vi har fulgt anbefalingen fra Tjora (2017) om å heller ta med for mye enn for lite informasjon. Dette skyldes at det på forhånd kan være vanskelig å vite hva som vil ha betydning for analysen. Intervjuene ble derfor detaljert transkribert, samme dag som de ble avholdt. En utfordring med transkribering var at noen av setningene var ufullstendige.

Enkelte ganger startet også informantene på en ny setning uten å fullføre den forrige. Det krevde da tolkning for å forstå hva de mente, men ettersom transkripsjon skjedde med intervjuet frisk i minnet opplevde vi ikke at det hadde innvirkning på studiens resultat. Det opplevdes også som en fordel å være to da vi kunne diskutere utsagnene og få bekreftelse dersom det var usikkerhet knyttet til egen tolkning. I etterkant av transkripsjon ble intervjuene gjennomgått og spesielt relevant informasjon ble markert. Slik sikret vi at viktige utsagn ikke ble utelatt samtidig som det ble mulig å legge inn kommentarer med egne tolkninger. Hensikten med dette var å trekke ut viktig empiri som var relevant for videre diskusjon.

Etter transkripsjon og markering ble dataen skrevet ut til en grov skisse med oversikt over intervjuobjektens påstander. For å konkretisere ytterligere ble viktig data kategorisert i en tabell slik at det ble mulig å analysere svar fra de ulike informantene. Dataen ble kategorisert ut ifra spørsmål i intervjuguiden og hovedsynspunktene ble inkludert i tabellen. Eksempel på kategorier var kultur, sikkerhetskultur og skoleskyting. For å avgjøre hvorvidt sikkerhetskultur vil kunne anvendes i en utdanningssammenheng er det betydningsfullt at det er informantens oppfattelse av begrepet kultur som ligger til grunn, og ikke vår tolkning. Dersom denne forståelse av kultur hadde blitt overført til intervjuobjektene kunne vi endt opp med å trekke konklusjon på feil grunnlag. Intervjuguiden bærer preg av dette ved at det ble stilt åpne spørsmål og etterspurt hver enkelt informants forståelse av de ulike begrepene. Det var derfor viktig å inkludere disse som kategorier i tabellen for videre analyse.

3.5 Kvalitetskriterier

En velkjent fremgangsmåte for å vurdere studiens kvalitet er anvendelse av reliabilitet og validitet. Disse kvalitetskriteriene benyttes hovedsakelig innen kvantitativ forskning, men kan også brukes i kvalitative studier til tross for kritikk knyttet til hvorvidt de er egnet (Jacobsen 2005). For denne studien ble det valgt å anvende Lincoln & Gubas (1985) begrep «trustworthiness» for å si noe om forskningens kvalitet og troverdighet. Lincoln & Guba foreslår fire kriterier forskeren bør ta hensyn til i den kvalitative forskningsprosessen. Disse kriteriene er kredibilitet, overførbarhet, pålitelighet og bekreftbarhet.

3.5.1 Kredibilitet

Kredibilitet omhandler i hvilken grad forskeren har studert det han hadde til hensikt å studere, og i hvilken grad funnene som er gjort er legitime og troverdige. Ifølge Lincoln og Guba (1985) er noen av faktorene som kan sikre studiens kredibilitet selvbevissthet hos forskeren, kunnskap om temaet som studeres, upartiskhet, samt ved å bygge tillit til studiens informanter.

For å unngå et ensrettet syn har vi som forskere vært selvbevisste på at forutinntatte meninger og kunnskap kan ha innvirkning på data som samles inn. Dette er blant annet gjort ved å sikre nok kunnskap om temaet skoleskyting og sikkerhetskultur. I forkant av studien ble det derfor brukt mye tid på å lese om og kontinuerlig jobbe med tematikken. Tidligere forskning fra USA er spesielt utforsket, ettersom det er der mesteparten av forskningen stammer fra. I tillegg er *Nordlandsrapporten* og *22. juli rapporten* også studert. Dette ble gjort for å skape en forståelse av tilnærmingen til skoleskyting og anvendelse av sikkerhetskultur i Norge. Videre har det også blitt lest en rekke akademiske studier både når det gjelder sikkerhetskultur og skoleskyting. Flere av disse studiene har gjort funn som har likhetstrekk med våre, i tillegg til at enkelte av disse også er blitt henvist til i *Nordlandsrapporten*.

Innhenting av data er gjort gjennom intervju av enkeltpersoner og valg av informanter ble gjort på bakgrunn av at deres relevans for besvarelse av studiens problemstilling. Upartiskhet er sikret ved at det ble valgt deltakere til studien som vi ikke hadde tilknytning eller kjennskap til på forhånd. Informantene hadde ulike stillinger og arbeidsoppgaver som førte til belysning av ulike perspektiver knyttet til studiens tematikk. Vi valgte å intervju både rektorer og lærere for å få innsyn i de faktiske forholdene i skolen på de ulike nivåene. Det hadde eksempelvis ikke vært hensiktsmessig å intervju rektorer om læreres holdning til kultur og sikkerhet. For å styrke studien hadde det vært ønskelig å intervju enda flere rektorer og lærere fra flere skoler. På grunn av tidsaspektet og uforutsette hendelser underveis har dette vært vanskelig å gjennomføre. I etterkant har vi også diskutert andre konkrete fremgangsmåter som ville vært hensiktsmessige for studien, som for eksempel gruppeintervju med flere lærere på samme skole. En slik fremgangsmåte kunne potensielt skapt mer utdypende svar, samt fremhevet ulike synspunkter mellom lærere på samme skole. Dette ble ikke gjennomført da det ble gjort en vurdering av at lærerne kunne påvirke hverandres svar. I ettertid ser vi at det kanskje ville gitt mer dybde til studien, da det oppfattes som at lærerne hadde mindre kunnskap om temaet. Et slikt gruppeintervju hadde imidlertid vært krevende å få til grunnet reguleringer i samfunnet på

tidspunktet intervjuene ble gjennomført. Vi anser det derfor som en fordel at intervjuene ble gjennomført individuelt.

For å bygge tillit til informantene fikk de informasjon om studien og hvordan intervjuet ville foregå. Som tidligere nevnt ble det også gitt tillatelse til bruk av båndopptaker. I tillegg ble det gitt informasjon om samtykkeskjema. Deltakerne var klar over at de når som helst kunne trekke seg fra studien og de ble informert om at sitater kunne utelates dersom det var ønskelig. Dette var med på å sikre at informantene følte seg trygge, og ga dem kjennskap til hvordan deres deltakelse og informasjonen ville brukes videre i studien.

3.5.2 Overførbarhet

Overførbarhet omhandler hvorvidt studiens funn kan anvendes i lik kontekst på et annet tidspunkt, eller i en ulik kontekst. For å sikre overførbarhet er det nødvendig at forskeren presenterer studiens datamateriale slik at leseren forstår og videre kan avgjøre om funnene er anvendelige i andre kontekster (Lincoln & Guba, 1985). I denne studien er det forsøkt å sikre overførbarhet ved å ha variasjon i utvalget når det gjelder stilling, men også alder, bakgrunn og lengde på ansettelse. Ved å intervjuere beredskapsansatte, skoleledelsen og lærere ble det etablert et grunnlag for ulike synpunkter som sikret en variert beskrivelse av temaet. Selv om funnene på mange måter er basert på enkeltpersoners meninger er det forsøkt å belyse temaet fra flere ulike sider, og ut ifra det diskutere funnene opp mot studiens problemstilling. Selv om vår studie ikke nødvendigvis kan overføres til andre skoler er det grunn til å anta at noen av funnene kan være gjeldene i andre kontekster. Eksempelvis kan det tenkes at studien vil skape ytterligere forståelse for hvordan utdanningsinstitusjoner kan tenke om sikkerhet og kultur. Til tross for det kan det på bakgrunn av denne studien ikke trekkes generelle slutninger. Dette skyldes at det ikke er en selvfølge at lærerne i Rogaland, Oslo og Finnmark vil ha samme oppfatning av kultur og sikkerhet.

3.5.3 Pålitelighet

Lincoln og Guba (1985) påpeker at en forutsetning for kredibilitet er pålitelighet. Pålitelighet referer til troverdighet med hensyn til forskningsprosessens konsistens og repeterbarhet. For denne studien vil det ikke være hensiktsmessig å referere til repeterbarhet, ettersom det sjeldent oppnås i kvalitative studier. Aktuelle begreper er likevel forsøkt operasjonalisert både i teori- og metodekapittel slik at leseren får forståelse for hvordan prosjektet er utført. Ved beskrivelse

av den metodiske fremgangsmåten er det også mulig for andre å teste studiens resultater. Lincoln og Guba (1985) hevder videre at en pålitelig studie vil kunne verifisere at funn stemmer overens med den innsamlede dataen. Dette er blant annet gjort ved å transkribere og bruke mye tid på å sikre at innsamlet data ble forstått riktig. Dersom det oppstod uklarheter ble det tatt kontakt med informant for oppklaring. Veileder har også fungert som en moderator ved å utvide vårt tankesett slik at vi har fått nye innfallsvinkler.

3.5.4 Bekreftbarhet

Bekreftbarhet handler om hvorvidt studiens funn er basert på det som er studert, og ikke påvirket av forskeren partiskhet og forkunnskaper (Lincoln & Guba, 1985). Som nevnt tidligere har vi hatt begrenset forskningsmateriale å støtte oss på. Det var derfor forståelse for at mye av studien ville være basert på våre tolkninger av intervjuobjektene bidrag. Av den grunn har vi gjennom hele forskningsprosjektet vært oppmerksom på egen posisjon. I den sammenheng har det vært nyttig å være to da det har vært mulig å diskutere og utfordre hverandres synspunkter og tolkninger av dataen. Videre er det reflektert over forskningsprosessen ved å hele tiden være bevisst på de valgene som er tatt. Det har dermed vært mulig å kontinuerlig utveksle tanker og skape forståelse for hverandres forutinntatte antakelser av temaet. I henhold til intervjuene ble de transkribert så nøyaktig som mulig slik at egne tolkninger i størst mulig grad samsvarte med informantenes påstander.

4. Empiri

I denne delen av studien vil datagrunnlaget legges frem. Empirikapittelet vil struktureres med utgangspunkt i forskningsspørsmålene ettersom intervjuguiden var utformet på samme måte. Dette anses som den mest oversiktlige måten å presentere dataene på. Det første delkapittelet beskriver informantens syn på viktige begrep som skoleskyting, kultur og sikkerhetskultur. Denne dataen vil være spesielt relevant for å forstå sammensetningen i skolekulturen og hvordan dette kan ha innvirkning på sikkerhetsforståelsen. Neste delkapittel omhandler kommunens forebyggende arbeid og hvordan dette påvirker skolen. På bakgrunn av disse funnene er det ønskelig å si noe om bevisstheten knyttet til sikkerhet i skolekulturen. Avslutningsvis vil funn rettet mot skolenes konkrete prosedyrer, rutiner og systemer fremlegges. Til tross for at kapittelet er strukturert likt som intervjuguiden er det viktig å påpeke at noe av informasjonen fra informantene har tilhørighet i flere forskningsspørsmål. Dette er en direkte konsekvens av en semistrukturert intervjuform. I diskusjonskapittelet vil derfor empirien komme der hvor den er best egnet til å drøfte, samt besvare forskningsspørsmålet.

4.1 Hvordan tolkes kultur og skoleskyting fra et skoleperspektiv og hvilken innvirkning har disse på sikkerhetsforståelsen?

I følgende delkapittel vil det presenteres relevante funn fra kommunen, rektorer og lærere for å besvare forskningsspørsmål 1. Dette vil relateres til deres tolkning og forståelse av begrepene skoleskyting, kultur og sikkerhetskultur. Det vil dermed etableres en oversikt over ulike synspunkt knyttet til viktige begrep i denne studien.

4.1.1 Kultur

I henhold til kultur har samtlige informanter en lignende forståelse av begrepet. Uavhengig av stilling blir både formelle og uformelle regler, verdier, normer og atferdsmønster trukket frem. Blant annet hevder Rektor A at kultur referer til: «En gruppe mennesker som samles over tid, samhandlingen de menneskene har sammen, de aktivitetene de gjør sammen og de holdningene som sprer seg mellom de menneskene». Lærer A refererer til det han kaller «skolekode», som en gammel kollega hadde lært han. Denne koden handler om at aktørene har forstått hvordan ting gjøres i skolen. Kultur dannes dermed i samhandlingen mellom mennesker på et bestemt område, slik som arbeidsplassen eller skolen. Når det gjelder hvordan kultur anvendes i hverdagen hevder flere av studiens deltakere at det kan benyttes som et verktøy i skolen. Eksempelvis hevder Lærer C: «Deltakeren i organisasjonen skaper en kultur og så er det opp

til de som er med å forme kulturen slik som de mener er hensiktsmessig». Mens lærerne og rektorene i stor grad fokuserer på hvordan kultur kan brukes til å sikre godt læringsmiljø, har kommunen et mer overordnet syn hvor også sikkerhet trekkes inn. Beredskapsansatte fokuserer i større grad på hvordan kultur kan brukes til forebygging. Blant annet blir det påstått av Beredskapsansatt i Stavanger at skoleledelsen må ha forståelse for at deres ansvarsområde strekker seg utover det rent pedagogiske. En viktig del av skoleledelsens ansvar er også sikkerhet og beredskap, og det er opp til dem å fremme dette til de ansatte på en positiv måte. Det blir derfor vektlagt av beredskapsansatte at de må legge til rette for kunnskapsinnhenting og prioritering av dette arbeidet.

Et fellestrekk ved lærerne er at de umiddelbart kobler kultur opp mot den skolekulturen de har ved sin arbeidsplass. En videre likhet er at skolekultur generelt blir sett i sammenheng med læringsmiljø og hvor hensikten er å påvirke elevene i en positiv retning. Eksempelvis hevder samtlige lærere at skolekulturen handler om det fellesskapet som er på skolen og i klasserommene, samt hvordan det er ønskelig å ha det der. Lærer A henviser til en åpen kultur hvor informasjon lett deles med hverandre, både faglig, sosialt og personlig. For å skape denne åpne og gode kulturen forteller han at humor og generøsitet blir brukt som virkemidler. Slik mener han det skapes en trygg kultur hvor ting ikke er så høytidelig.

4.1.2 Skoleskyting

Flere intervjuobjekter sammenligner skoleskyting med utgangspunkt i slik de «typisk» er i USA. En av årsakene til dette påpekes av Beredskapsansatt i Sandnes som: «Det har ikke forekommet i Norge enda, så det er jo noe vi på en måte har fått informasjon om fra andre land og utlandet, og slike ting skjer jo hele tiden i USA». Videre forstås det som en alvorlig hendelse hvor en person kommer inn på skolens område med hensikten om å skade andre, og hvor elever og ansattes liv er i fare. Enkelte intervjuobjekt vektlegger bruken av skytevåpen, mens andre ikke spesifiserer hvilken form for våpen som benyttes.

Fire informanter vektlegger ikke hvem gjerningspersonen er i sine definisjoner, mens fire påpeker at gjerningspersonen ofte er elev eller tidligere har vært elev ved skolen. Dette fremkommer blant annet i definisjonen gitt av Lærer B:

Tidligere eller nåværende elever som hevner seg på lærere de har hatt eller medelever som gjerne har mobbet eller vært ufine. I alle fall trigget et eller annet fundamentalt i dem. Personen har gjerne tenkt lenge på det og planlagt før de endelig gjennomfører.

Tre av informantene påpeker at de ikke nødvendigvis har en egen definisjon på skoleskyting, men at det faller inn under det de kaller skarpe hendelser. Lærer A definerer skoleskyting som: «Vi kaller det skarpe situasjoner på skolen, men skoleskyting tenker jeg med en gang er terrorhandlinger. Elever eller noen utenfra som har våpen og som skyter på skolen ja, sånn man har sett mest av i USA». I tillegg til å påpeke at skoleskyting faller inn under samme kategori som andre såkalte skarpe hendelser, fremkommer det at gjerningspersonen ikke nødvendigvis må være tidligere elev. Synspunktene på skoleskyting som skiller seg mest ut kommer fra Rektor B og Lærer C. Rektor B definerer skoleskyting som: «En skarp situasjon som vi ikke er godt forberedt til å møte». Lærer C gir ikke noen definisjon på skoleskyting, men sier: «Jeg ville ikke satt penger på det»..

Beredskapsansatt i Stavanger påpeker viktigheten av å ha forståelse for at norske skoler kan anses som et mål og forklarer: «Om du vil ramme det norske samfunnet og de norske verdiene så finnes det jo ikke noen.. misforstå meg rett.. bedre mål å ta enn en skole». Flere informanter fremhever også trusler relatert til en potensiell skoleskyting. Når det kommer til hvilken innvirkning dette har på elevene forteller Lærer A: «De har stilt lite spørsmål til det, det har vært lite fokus på det». Han er likevel opptatt av at elevene skal diskutere ting de har fått med seg i media slik at de kan snakke om det. I tillegg vil han gjerne vite hva de har fått med seg. Årsaken til at det har vært lite fokus på truslene tror han skyldes at elevene ikke har fått det med seg, eller at de ikke er så opptatt av det. Rektor A opplever at truslene fra senere tid ikke har hatt innvirkning på ungdomskoler og påpeker at truslene hovedsakelig har vært rettet mot videregående skoler. Grunnen til lav innvirkning hevder han skyldes: «Det har blitt en kultur der man kjenner en trygghet på at vi vet litt hva vi skal gjøre hvis vi får en telefon eller en sånn melding på nettet». Rektor B vektlegger at det blir økt fokus i skolen på et overordnet nivå når trusler kommer frem i media, og hevder dermed: «Når det blir snakk i media blir det også snakk i skolesammenheng, absolutt».

4.1.3 Kultur og skoleskyting

Forståelsen av kultur ses, på et tidspunkt, av alle intervjuobjektene i sammenheng med skoleskyting. Det er imidlertid ulik forståelse relatert til hva skoleskyting betyr. Et fellestrekk er tanken om at Norge er i en annen situasjon enn USA. Tre informanter trekker blant annet frem våpenkulturen i Norge. Begge beredskapsansatte forklarer at det er vanskelig å ha en kultur for noe som ikke har hendt. Likevel er de tydelige på at det må forebygges for slike hendelser blant annet fordi skolen kan være et mål. Beredskapsansatt i Sandnes trekker eksempelvis linjer til 22. juli ved at han sier: «Når vi ser at 22. juli hendelsen med Utøya kunne skje på norsk jord, så er det fort at man kan dra en parallell til at noe lignende kan skje på en norsk skole». To intervjuobjekter trekker også frem *Nordlandsrapporten* som et viktig dokument for å forstå skoleskyting i norsk kontekst.

Et moment flere informanter peker på som viktig er å ha forståelse for utenforskap og de faktorene som kan lede opp til en skoleskyting. Rektor A trekker frem viktigheten av å fokusere på fellesskapet ved å: «Skape en skolekultur der elevene, uavhengig av hvem de er, føler seg som en del av kulturen». Slik mener han skolen vil ha fokus på forebyggingsperspektivet og sikre at elever ikke faller utenfor. På den måte vil det være mulig å etablere en type kultur til forløpet av en skoleskyting. Beredskapsansatt fra Sandnes, samt Rektor C trekker også frem fordelene ved erfaringsdeling og tett samarbeid mellom skolene i kommunen.

På tross av forståelse for høy alvorlighetsgrad ved en skoleskyting oppfatter enkelte informanter, i hovedsak lærere og rektorer, en slik hendelse som fjern ettersom det aldri har hendt i Norge. Eksempelvis hevder Lærer C: «Det er ikke noe kultur for skoleskyting for vi har jo ikke hatt det». I likhet argumenterer Lærer B for lav sannsynlighet for en slik hendelse i byer som Stavanger og Sandnes. Dersom det hadde skjedd hevder han at målet ville vært Oslo. Det blir også påpekt et fravær av alvorlige konflikter og hendelser i skolen. Rektor B hevder også at en skoles kultur ikke er avgjørende for hvordan det reageres ved en skarp hendelse. Han påstår dermed: «For å forhindre en skoleskyting så tenker jeg det ikke er avhengig av skolens kultur. Det er avhengig av gode systemer». Tre av intervjuobjektene trekker i stede frem skolens kultur for brannsikkerhet.

Flere informanter sier også at de ikke ønsker å skremme elevene ved å ha et stort fokus på skoleskyting. Samtidig fremmer begge beredskapsansatte betydningen av å informere

tilstrekkelig uten å skape unødvendig panikk blant elever og andre berørte parter. Det blir også referert til nasjonale myndigheter som fraråder øvelse som inkluderer elever.

4.1.4 Sikkerhetskultur

Beredskapsansatte mener sikkerhetskultur handler om tankene og planene, samt praksisen for hvordan sikkerhet opprettholdes i en virksomhet. Opplæring og holdninger knyttet til sikkerhet trekkes frem som viktig momenter ved sikkerhetskulturen. Begge hevder det må være fokus på sikkerhetskulturen, noe som kan eksemplifiseres med et utsagn fra Beredskapsansatt i Sandnes: «Det at å ha et bevisst forhold til sikkerhetskulturen din er hvert fall en god begynnelse». Videre pekes det på at viktige aspekter ved å opprettholde god sikkerhetskultur handler om å ha bevisst forhold til det som gjøres samt at ledelsen hele tiden fremmer kultur på en positiv måte. Slik hevder de at sikkerhetskulturen blir en prioritet, samt at aktørene hele tiden er bevisste på hva som skal oppnås og hvordan dette skal gjøres. På denne måten kan kultur kan anvendes som et ledelsesverktøy.

Rektorer og lærere har begrenset kjennskap til teorien om sikkerhetskultur og vektlegger i større grad egen forståelse av begrepet. Felles blant de fleste er fokus på de rutiner skolen har knyttet til sikkerhet, både for elever og ansatte. Utover det er variasjonen knyttet til deres forståelse stor. Lærer A vektlegger gode relasjoner i klasserommet som en viktig del av sikkerhetskulturen og mener videre: «Det er jo det jeg tenker som aller viktigst i min rolle som lærer». Lærer B knytter i større grad sikkerhetskultur opp mot skoleskyting hvor han i den sammenheng hevder: «Personlig er jeg ikke sånn super opptatt av sikkerhet». Videre forteller han: «Jeg ser ikke på det som viktig enda i Norge å begynne å drive aktivt å forberede elevene på det». Sikkerhetskultur blir også forstått som kulturen knyttet til hvordan det skal reageres i en trusselsituasjon, og det ble fortalt at prosedyren var: «Lås døren, hopp ut vinduet, ta med klassen og gå langt vekk».

I likhet med beredskapsansatte påpeker rektorer også at bevisst forhold til sikkerhet er et viktig moment for sikkerhetskulturen. Rektor C mener god sikkerhetskultur handler om å: «Være litt på, både i daglige situasjoner og være litt bevisst i forhold til hvor galt kan det gå når noe skjer». Sikkerhetskultur blir videre knyttet til HMS og prosedyrer for brann, i tillegg til skader både inne på skolene og utenfor. Det blir også presisert at det etter hvert har blitt mer fokus på skarpe

situasjoner. For å oppnå en god sikkerhetskultur vektlegger samtlige rektorer rutiner og opplæring som en forutsetning.

4.1.5 Oppsummering

I dette delkapittelet er det blitt presentert data relatert til informantenes forståelse av de viktige begrepene skoleskyting, kultur og sikkerhetskultur. Når det gjelder skoleskyting har intervjuobjektene en relativt lik forståelse hvorav flere trekker relasjoner til amerikansk kontekst. Det fremkommer imidlertid ulikheter med hensyn til faktorer som gjerningsperson, hvordan det angripes og hvordan det skal kategoriseres. Enkelte benytter også skarpe hendelser som omfatter flere type hendelser enn skoleskyting. I henhold til kulturbegrepet blir flere lignende trekk fremhevet, blant annet normer, verdier og atferdsmønstre. Mens lærere hovedsakelig ser kultur i sammenheng med læringsmiljø, ser beredskapsansattes kultur opp mot et potensielt forebyggings- og sikkerhetsarbeid. Felles for alle intervjuobjektene er at de har forståelse for hvordan kultur kan anvendes som et verktøy. Når kultur og skoleskyting settes i sammenheng tydeliggjøres det at enkelte informanter oppfatter skoleskyting som en fjern hendelse. Dette begrunnes blant annet med Norges våpenkultur. 22. juli trekkes også frem som et argument for å fokusere på alvorlige tilsiktede hendelser. Avslutningsvis er det presentert informantenes tolkning av sikkerhetskultur. Ettersom beredskapsansatte jobber med sikkerhet har de et større teoretisk rammeverk knyttet til dette begrepet. Felles for rektor og lærere er vektlegging av eksisterende sikkerhetsrutiner i skolen.

4.2 I hvilken grad bidrar kommunen til å skape bevissthet knyttet til sikkerhet i skolekulturen?

I følgende delkapittel vil det fremlegges empiri i henhold til kommunens arbeid, samt rektor og lærernes respons på dette arbeidet. Først vil det gis en detaljert beskrivelse av kommunens arbeid med skoleskyting. Ved å gjøre det vil det legges grunnlag for å besvare hvordan kommunen potensielt skaper bevissthet for sikkerhet i skolen. Hovedvekten av dette delkapittelet er derfor en beskrivelse av hva som gjøres med tanke på samarbeid, øvelser, kurs, rutiner osv. Deretter vil det presenteres empiri relatert til hvordan rektor og lærere oppfatter samarbeidet med kommunen.

4.2.1 Kommunens arbeid relatert til skoleskyting

I den følgende delen vil det beskrives hvordan kommunen bistår skolene med planverk, varslingsystem og øvelser. I avsluttende del presenteres en oversikt over ytterligere tiltak kommunene ønsker å iverksette for å forebygge skoleskyting.

Planverk

Begge kommuner er involvert i utarbeidelse av skolenes planverk og har laget maler for risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS-analyse), samt beredskapsplaner. Fra intervju fremkommer det at dette er gjort i forbindelse med kurs som har vært lovpålagt for alle skoler siden 2014, hvor kommunen og politiet skulle delta for å hjelpe utdanningsinstitusjoner med å utarbeide beredskapsplaner. Skoleledere fikk kurs i å utarbeide risiko- og sårbarhetsanalyser, beredskapsplaner samt hvordan øvelser skulle avholdes. Dette var imidlertid ikke rettet spesifikt mot skarpe situasjoner som skoleskyting, men uønskede hendelser generelt. Etter dette kurset forteller Beredskapsansatt i Stavanger at kommunen opplevde et uttrykt ønske fra rektorene om mer kunnskap knyttet til alvorlige hendelser.

Stavanger kommune i regi av beredskapsansatt valgte i ettertid av kurset å utarbeide en 90 prosent fullført ROS-analyse som var basert på tidligere kurs og innspill fra skolene. Deretter var skolene selv ansvarlige for å ferdigstille analysen. I den sammenheng sier han: «Jeg opplever at de syntes det var tungt arbeid å sette i gang fra scratch selv om du har en mal». Videre forklares det som fremmed å presentere ROS-analyser og beredskapsplaner i skolen ettersom de hadde et helt annet syn på hva deres ansvarsområde er, selv om de til daglig føler på et stort ansvar for sine elever. Likevel hevder han at skolene er flinke til å håndtere uønskede hendelser med tanke på at de til tider havner i situasjoner som kan kategoriseres som skarpe hendelser. Dette forteller han at blant annet innebærer foreldre som henter elev de ikke har samværsrett med, truende foreldre under foreldresamtaler og ungdomsgjenger som kommer til skolen for å utøve vold mot en elev. Beredskapsansatt i Sandnes forklarer at han er delaktig i en tverrfaglig gruppe hvor det er utarbeidet en veileder for Sandnesskolen. Denne veilederen for beredskapsplan ble tatt i bruk hos alle de 30 skolene i Sandnes, og la med det grunnlaget for beredskapsplanleggingen på de enkelte skolene.

Varslingssystem

Både Stavanger og Sandnes har pilotprosjekt relatert til et internt varslingsystem. Dette varslingssystemet er utstyrt med et høyttaleranlegg som har til hensikt å sikre rask varsling mellom elever, lærere, administrasjonen og nødetatene. Dette er ifølge begge kommunen noe skolene uttrykket et ønske om. Beredskapsansatt i Sandnes kommune utdyper følgende:

Det er rett og slett behov som har kommet opp i fra rektorene, at hvis det skjer noe, en skolehendelse så er det helt elementært hvor fort du får varslet ansatte og ledelsen på skolen, eventuelt nødetatene, og de minuttene der går jo veldig fort.

Ifølge Beredskapsansatt i Sandnes er det foreløpig to skoler som vil få dette systemet i løpet av året, i tillegg skal det implementeres i alle nye skoler som bygges. I Stavanger er et slikt varslingsanlegg allerede implementert på en skole. På spørsmål hvorvidt dette skal monteres på flere skoler svarer Beredskapsansatt i Stavanger at det er deres anbefaling, men at det er andre aktører og politikere som har ansvar for videre implementering av systemet.

Øvelser og fagdag

I etterkant av Nasjonalt risikobilde i 2015, hvor skoleskyting ble inkludert, har det ifølge Beredskapsansatt i Stavanger kommet flere nasjonale føringer med hensyn til tematikken.

Blant annet fikk politiet i 2016 en instruks fra Politidirektoratet om å gjennomføre et standard opplegg på cirka en time for skolene. Beredskapsansatt i Stavanger var imidlertid ikke tilfreds med dette kurset og sier følgende:

Et standard opplegg med en time satt opp, det tenkte ikke jeg var så utfyllende. Så vi bestemte oss for å arrangere et nytt tre halvdagers kurs med det som går spesifikt på skarpe situasjoner. Ikke bare skoleskyting, men også andre alvorlige hendelser som at en elev ha med kniv på skolen, voldelig far som skal hente en elev eller et barn han ikke har samværsrett. Mer alvorlige hendelser der politiet ble involvert.

Stavanger kommune inviterte én fra skoleledelsen i tillegg til én lærer, som gjerne hadde arbeidsoppgaver knyttet til HMS, fra hver skole. På den siste kursdagen ble det også gjennomført en praktisk øvelse med politiet, men uten elever tilstede. Informasjonen til skolens representanter under kurset var at dersom en situasjon skulle oppstå, og mer spesifikt en

skoleskyting, skulle de ta med seg elevene og komme seg ut så fort som mulig. Dersom det ikke var mulig å komme seg ut skulle lærerne låse og barrikadere døren. Dette var gjeldende selv om noen elever var på toalettet eller av andre grunner ikke var i klasserommet. Her forteller Beredskapsansatt i Stavanger at det var utfordrende for lærerne å forstå dette, noe som skyldes at de føler et veldig stort ansvar for sine elever. Det var derfor utenkelig å forlate skolen eller låse døren før alle elevene var til stede.

Sandnes kommune har ifølge beredskapsansatt arrangert fagdag på skolen hvor de hadde en skrivebordsøvelse. Dette var i likhet med Stavanger noe Sandnes kommune, politiet og skolene ble pålagt gjennom skriv fra Utdanningsdirektoratet og Politidirektoratet. Beredskapsansatt i Sandnes forteller: «Vi skulle forebygge for intenderte eller vilde hendelser i utdanningsinstitusjonene etter 22. juli». Det forklares videre at de har lagt opp til årlig øvelser. Eksempelvis blir det sendt ut øvelser fra fagstaben som alle skal gjennomføre på en spesifikk dato. Begge beredskapsansatte vektlegger viktigheten av at skolen arrangerer egne øvelser, noe som trekkes frem og forklares i forbindelse med beredskapsprinsippene. I den sammenheng forklarer beredskapsansatt i Stavanger: «Beredskap i skolen det er hver virksomhetsleders ansvar. Så ansvaret ligger på hver rektor når det kommer til å ta dette videre og holde det varmt og øve i sin egen skole». Det argumenteres dermed for at alle skolene har ansvar for egen sikkerhet.

Tiltak kommunen ønsker å iverksette

Både Stavanger og Sandnes kommune har kontakt med utdanningsinstitusjonene regelmessig. Sandnes kommune hevder å ha tett dialog med skolen gjennom eksempelvis faste møter med rektorer. I tillegg har de vært på befaring ved skoler dersom det har vært nødvendig. De har også et tverrfaglig samarbeid knyttet til beredskap, hvor beredskapsansatt i Sandnes, fagstaben i skolen og en rektor deltar. Beredskapsansatt i Stavanger hevder de i større grad tar kontakt med skolene enn at skolene kontakter dem. Begge beredskapsansatte uttrykker et ønske om å gjøre mer, men retter fokus på manglende ressurser. Det faktumet at det ikke har vært en skoleskyting i Norge vil, ifølge beredskapsansatt i Sandnes, være styrende for det nasjonale fokuset. Beredskapsansatt i Sandnes forklarer videre at det handler om å benytte ressursene riktig, samt gjøre prioriteringer i henhold til alle mulige uønskede hendelser som kan oppstå i en kommune. Hadde det skjedd en hendelse på en skole i Norge er han opptatt av at fokuset hadde økt nasjonalt og gitt ringvirkninger. Ettersom det ikke har hendt tror han at det kan være

styrende og forteller dermed: «Når ikke dette skjer så blir det litt sånn at det sikkert kan være styrende for både sikkerhetskulturen og ressursbruken». Beredskapsansatt i Stavanger forteller at de ønsker å gjennomføre kurs og øvelser årlig. I tillegg vil de gjerne bistå med revidering av risiko- og sårbarhetsanalyser og beredskapsanalyser spesifikt rettet mot de alvorlige hendelsene i skolen. Han sier også at det er ønskelig å: «Videreføre dette opplegget til skolene for jeg tror ikke de har verken tid eller ressurser til å gjøre det selv».

4.2.2 Rektorer og læreres tolkning av kommunens arbeid

Samtlige rektorer legger vekt på at de er fornøyd med kommunens involvering og at de har en god dialog. Rektor C forteller at han har en spesiell interesse for temaet og at han derfor har kommet med innspill. Han opplever at det har tatt litt tid før noen av disse har blitt behandlet, men han tror årsaken til dette handler om økonomi. Han etterlyser derimot større involvering fra kommuneoverlegen: «Jeg skulle veldig gjerne ønsket at kommuneoverlegen kommer på banen i forhold til hva slags førstehjelpsutstyr som skal være standard». Utover det er han fornøyd. Rektor B forteller at det har vært et ønske fra flere rektorer at kommunen utarbeider et felles strategidokument for hvordan skarpe situasjoner skal håndteres, noe det arbeides med i kommunen. Felles for lærerne er at de har liten eller ingen kjennskap til hvordan kommunen bidrar i arbeidet knyttet til skoleskyting. De forteller likevel at samarbeidet mellom skolen og kommunen oppleves som godt og at de er en viktig ressurs. Videre forteller Lærer B at lærere som er representanter i utdanningsforbundet eller som har en rolle som tillitsvalgt kanskje har mer kjennskap til kommunens arbeid enn hva han har. Dette underbygges av Lærer C som forteller:

Jeg er jo tillitsvalgt så det gjør jo at jeg har litt innsyn på det, men som lærer har jeg ingen kontroll på hva de holder på med. Men jeg vet jo at de er veldig på hele tiden, og at de er en kjemperessurs for skolene.

Lærer A forklarer at skolen har fått tiltakskort fra kommunen over skarpe situasjoner og at han vet rektor har et godt samarbeid med kommunen.

4.2.3 Oppsummering

I dette delkapittelet er det presentert funn som beskriver hvordan Stavanger og Sandnes kommune arbeider med tematikken skoleskyting. I den sammenheng har det blitt redegjort for det spesifikke arbeidet som har blitt utført. Dette er gjort for å skape forståelse for hvordan kommunen arbeider med skoleskyting, men også for å få innsyn i hvordan skolens arbeid blir påvirket av kommunen. Her fremkommer det at både Stavanger og Sandnes kommune har regelmessig kontakt og godt samarbeid med skolene. Kommunene har blant annet utarbeidet maler for ROS-analyser og beredskapsplaner samt avholdt øvelser for skolene. I tillegg jobber begge kommuner med å implementere varslingsystem i skolene. I skolene oppleves dette samarbeidet også som godt og det fremkommer tilfredshet med skolens involvering. Skoleaktørene vet hvor de kan henvende seg med spørsmål og opplever at kommunen bidrar med tilstrekkelig hjelp. Forbedringer som blir trukket frem er større involvering av kommuneoverlege samt utarbeidelse av felles mal for håndtering av skarpe situasjoner.

4.3 I hvilken grad er det hensiktsmessig å implementere prinsippet om en informert kultur i utdanningsinstitusjonene?

I det avsluttende delkapittelet vil det vektlegges informasjon relatert til en informert kultur (Reason, 1997). Delkapittelet vil starte med en presentasjon av kommunens forståelse av prinsippet og hvordan de eventuelt jobber med tematikken. Videre vil konkrete system i skolene som kan ha relasjoner til prinsippet beskrives nærmere. Avslutningsvis vil det gis en kort beskrivelse av kunnskapsdeling da dette var et element flere respondenter fremhevet som viktig.

4.3.1 Prinsippet om en informert kultur fra kommunens perspektiv

Når det gjelder hvorvidt kommunen oppfordrer skolen til å ha en informert kultur, mener Beredskapsansatt i Sandnes at de rent administrativt kan være mer bevisste på det. I henhold til rapportering har de også forbedringspotensial, ved at det kan stilles konkrete krav til skolens respons. Begge beredskapsansatte trekker frem rapportering som et viktig fokusområde når det gjelder en informert kultur. Beredskapsansatt i Stavanger beskriver betydningen av bevissthet og observante lære som vet hva de ser etter. Dette er ifølge han en utfordring det bør jobbes med. Videre nevnes det hvordan ulike innsatsressurser ikke samhandler godt nok, noe han hevder resulterer i at informasjon ikke når frem eller blir misforstått. I den sammenheng hevder han: «De vet ikke hva de skal se etter. Mange gjør en god jobb på hver sin kant, men så snakker de ikke sammen».

Beredskapsansatt i Sandnes trekker også frem læring som en viktig delkultur ettersom dette genererer kunnskap, og kan dermed skape initiativ. Han forteller i den sammenheng at det tradisjonelt har vært mye fokus på rapportering, men at det kan være hensiktsmessig å konsentrere seg mer om læring. Det forklares at en: «Lærende kultur er noe du har mer igjen for både til å skape initiativ og til å kanskje se det fornuftige i det du holder på med».

Begge beredskapsansatte hevder kultur vil være avgjørende i arbeidet med skoleskyting. Videre fokuserer de på betydningen av planlegging, øving, læring og særlig kunnskapsinnhenting. Dette skyldes at det forebyggende arbeidet vil være viktig for den helhetlige responsen, men også for hvordan den enkelte reagerer under selve hendelsen.

4.3.2 Prinsippet om en informert kultur i skolen

Alle rektorene og lærerne informerer om at det eksisterer systemer for rapportering i skolen. Det blir også forklart at alle skolene innad i samme kommune i utgangspunktet benytter likt rapporteringssystem. I hvilken grad forhold blir rapportert varierer derimot noe, men et fellestrekk er enighet om rapportering om de mest alvorlige avvikene.

Flere lærere og rektorer vektlegger åpenhet når det kommer til rapportering. Rektor A refererer blant annet til det han kaller en åpenhets- og tillitskultur. Uformelle varslingsmetoder utover etablerte systemer er et gjentagende trekk ved flere av skolene. Eksempelvis sier Rektor A følgende:

Hos oss har det ikke vært veldig vanlig å rapportere inn. Nå har vi veldig få hendelser, men i forhold til ubehagelige situasjoner så er ikke det meldt inn i det gamle systemet. Sånn sett er det blitt fanget i de uformelle medarbeidersamtaler som man har hyppig gjennom året, og vi har alltid døren åpen her i ledelsen.

Samme rektor forklarer også at det er ønskelig å samarbeide med verneombudet for få opp bevisstheten dersom det er et mønster mellom ulike hendelser i skolen. For at dette skal være mulig peker han på betydningen av å faktisk rapportere inn i portalen.

Det fremkommer at skolene opprettholder god informasjonsflyt ved å hele tiden informere om hva som skjer. En gjentakende påstand, blant spesielt lærerne, er den generelt lave terskelen for muntlig rapportering. I den sammenheng nevnes det eksempelvis hvordan lærere starter dagen med et møte hvor de forteller hva som skjer på skolen. Et godt miljø blant administrasjonen, lærere og elever blir trukket frem som relevant for en slik uformell rapportering. Lærer A verdsetter eksempelvis god kontakt med elevene slik at han i størst mulig grad kan løse konflikter på egenhånd, før administrasjon og foresatte kontaktes. Dette samsvarer med andre intervjuobjekters beskrivelse av at kulturen i klasserommet er betydningsfull. For at situasjoner ikke skal eskalere hevdes det å være avgjørende at lærere og elever håndterer konflikter på lavest mulig nivå. Det blir imidlertid påstått at en slik uformell kultur har ulik innvirkning på elever og lærere, og Lærer B hevder: «Vi har en veldig laidback administrasjon og det tror jeg i alle fall for elever er positivt. Det er ikke alltid lærere og foreldre opplever det positivt». Til tross for det mener han at slik skolekultur er fordelaktig.

Felles for flere lærere er at de opplever en høy terskel for rapportering av ulike hendelser og situasjoner inn i felles system. Lærer B hevder blant annet at: «Det blir bare toppen av berget, så har du bare enda litt mer jobb å gjøre. De fleste gidder ikke det. Du skal være veldig motivert». Rapportering kan derfor oppfattes som en ekstra arbeidsoppgave. Det er bred enighet om rapportering av de mer alvorlige hendelsene, men flere informanter påpeker at de trolig kan bli flinkere til å rapportere om mindre alvorlige situasjoner.

Rapportering blir også knyttet opp mot varsling av uønskede hendelser. I den sammenheng hevder Rektor C at det er ulik terskel for når tidligere alvorlige hendelser har blitt rapportert inn, og at det derfor er ulik rutine for varslingslister. Dette er også noe Beredskapsansatt i Stavanger trekker frem i neste sitat: «Det er litt av utfordringen mener politiet, at folk ringer for sent. De vet ikke når de skal trykke på den røde knappen». Det synes å være spesielt viktig at involverte aktører er trygge på de grunnleggende tingene slik som varsling.

Når det kommer til oppdatering av planverket forteller rektorene at dette gjøres årlig. Øvrige ansatte har da mulighet til å komme med innspill. Det blir vektlagt at det er rektor som har ansvar for å oppdatere planverk. Rektor C forventer likevel at lærerne kommer med innspill da det tross alt er dem som er tette på elevene og kjenner rommet de underviser i best. Prosessene for dette mener han er gode og påstår: «Vi har gode prosesser på i skolen med bra involvering

av ansatte og når vi legger frem en slik plan så åpner vi alltid for innspill, vi er jo avhengig av innspill».

I hvilken grad rektorene mener at lærerne er kjent med planverk og rutiner, slik som beredskapsplanen, varierer. Rektor B hevder at lærerne ikke vil være forberedt og forteller: «Vi har jo beredskapsplaner for både det ene og det andre, og men de vil nok være dårlig forberedt på en skarp situasjon likevel tenker jeg». Dette mener han skyldes at det i liten grad angår dem i det daglige. Rektor A påstår det vil variere fra lærer til lærer, mens Rektor C svarer at lærerne var godt forberedt på en slik type hendelse og sier: «For vår del vil jeg si at de ansatte i stor grad er kjent med planverket, dette har vi øvd på og personalet har fått i oppdrag å teste ut rømningsveier». Det varierer mellom de ulike rektorene hvor godt forberedt de mener lærerne er og hvor god kjennskap de mener læreren har til planverket. Alle lærere er klar over at det eksisterer planverk og at dette er tilgjengelig for alle. To lærere forteller at de har hatt mulighet til å komme med innspill på oppdatering av planverk og at det er tilgjengelig. Andre mener derimot at dette skjer administrativt.

På alle skolene øves det på tilsiktede hendelser og rektorene forteller at alle ansatte har deltatt på øvelser. Noen skoler har hatt større øvelser hvor politiet og beredskapsavdelingen i kommunen har vært inkludert, i tillegg til teoretiske øvelser slik som papirøvelser. Andre har hovedsakelig hatt skrivebordsøvelser. Lærer B hevder derimot at han ikke har deltatt på øvelser knyttet til slike hendelser. Hvis en hendelse skulle oppstå forklarer han følgende:

I de fleste situasjoner ville vi gjort det samme. Ledsager følger sin egen klasse, teller opp før og etter og møtes en bestemt plass. Men hvis det blir snakk om skoleskyting.. Da ville jeg lagt meg bak pulten. Det har vi ikke øvd på.

Brannrutiner har han derimot god kjennskap til da dette øves på årlig. Videre forklarer samme lærer at det foreløpig ikke er nødvendig å forberede elevene på en slik hendelse. Han mener imidlertid det er viktig å lære om det og vite hvorfor det kan skje, og forteller derfor at han gjerne skulle deltatt på øvelser. De andre lærerne forteller at de har deltatt på ulike øvelser, hvor Lærer A vektlegger at dette er viktig og at det kan være med å skape trygghet. Lærer C mener derimot han har hatt lite utbytte av disse øvelsene, noe som skyldes at han har liten tro på at slik hendelse vil skje.

Beredskapsansatt i Sandnes peker også på at elever og lærere kan føle seg tryggere dersom de er klar over at et forebyggende arbeid faktisk pågår. Eksempler på forebyggende arbeid som blir trukket frem er blant annet øvelser, varslingsanlegg og kriminalitetsforebyggende arbeid. Rektorene vektlegger at det handler om å ha kunnskap om hva som skal gjøres dersom en uønsket hendelse finner sted samt avklaring av roller. Rektor C underbygger dette ved å si følgende: «Jeg er veldig fan av øvelser, uten øvelser så får du ikke forberedt deg på både det som kan komme og identifisert de svakhetene og styrkene som er i en organisasjon, så øvelser har stor effekt». Deltakerne kan dermed trekke lærdom fra hendelsene vedrørende hva som fungerte bra og mindre bra. Rektor B peker på føre-var-prinsippet og mener at det ut fra et slikt perspektiv kunne vært hensiktsmessig å gjennomføre øvelser hvor både lærere og elever var til stede. Manglende kompetanse på feltet trekkes imidlertid frem som en svakhet, da det er utfordrende å vite hva som faktisk skal øves på. En felles strategi for håndtering av skarpe hendelser, slik som Stavanger kommune er i gang med å utarbeide, blir trukket frem som viktig for å vite hvordan det bør øves.

Lærer B fremhever også nytten av å kjenne til hvordan ulike mennesker reagerer i en uventet situasjon. Han trekker frem et eksempel da han var på et intervju ved en annen skole hvor rektor, som avholdt intervjuet, uten forvarsel tok opp en stol og kom mot han. Hensikten var da å se hvordan han håndterte situasjonen ettersom stillingen inkluderte tett arbeid med en spesialelev. I den sammenheng forklarer han viktigheten av å kartlegge hvordan personalet potensielt vil reagere. Han beskriver at enkelte vil fryse totalt og dermed ikke være i stand til å unngå eventuelle skudd. Andre vil få totalt panikk, mens en tredje vil til en viss grad greie å holde seg rolig og tenke fornuftig.

4.3.3 Kunnskapsdeling

En viktig forutsetning for å forebygge skoleskyting kan være kunnskapsdeling, noe tre av informantene trekker frem. Dette blir blant annet påpekt av Rektor C som ønsker større tilgang på tilgjengelig kunnskap og sier følgende:

Noen ting får vi veldig grei kunnskap om gjennom dette systemet som er lagt frem i Nordlandsrapporten, som er tilgjengelig for alle. Naturligvis også i 22. Juli rapporten, men det er også folk som går rundt i dette landet med kunnskap på noen områder som burde vært gjort tilgjengelig.

Nordlandsrapporten fremheves i den sammenheng som et viktig redskap, ved at skolen har fått kunnskap om typiske kjennetegn ved gjerningspersonen.

Det påpekes også betydningen av samarbeid mellom ulike etater og institusjoner. Beredskapsansatt i Stavanger fremmer eksempelvis viktigheten ved at ulike ressursene finner hverandre: «Vi har et godt helsevesen, vi har en god skole, vi har gode PPT tjenester, men utfordringen er at de ikke snakker sammen og det er en misforstått taushetsplikt mellom helse, politi, sosialvesen». Dette samsvarer med Rektor C sitt fokus på å ha kontakt med blant annet ungdomsteamet i kommunen, men også det å informere foresatte dersom elev har blitt utvist fra skolen.

Både Beredskapsansatt i Stavanger og Sandnes forklarer hvordan de har tilegnet seg og delt kunnskap når det gjelder varslingsystemet. Beredskapsansatt i Sandnes forteller om en studietur til Oslo hvor de fikk tilgang på erfaringer fra andre skoler. Stavanger kommune har videre delt sine resultater og erfaringer fra pilotprosjektet knyttet til varslingsystemet med andre kommuner. Beredskapsansatt i Stavanger hevder de må: «Legge til rette for kunnskapsinnhenting og sette opp tid til å faktisk drive med det arbeidet». Ved kunnskapsdeling påstår disse informantene at skolen og andre involverte aktører får større kjennskap til hvilke tegn de skal se etter. Dette kan være avgjørende dersom en slik situasjon oppstår og det er derfor viktig at eksempelvis forskning deles i større grad.

4.3.4 Oppsummering

I dette delkapittelet er det presentert empiri som vil være nødvendig for å besvare forskningsspørsmålet rettet mot prinsippet om en informert kultur i utdanningssammenheng. Beredskapsansatte vektla rapportering og læring som viktige momenter som kan implementeres i skolene for å skape en god sikkerhetskultur. I tillegg underbygget de betydningen av bevissthet slik at spesielt lærere ser tidlige tegn. Andre funn fra dette delkapittelet er at alle skolene har system for rapportering av uønskede hendelser, men at de i større grad bruker muntlig og uformell rapportering fremfor de formelle kanalene. Dette synes informantene fungerer godt da de opplever en lavere terskel for rapportering om hendelser via uformelle kanaler, slik som samtaler mellom lærere eller morgenmøter. Planverket i alle skoler oppdateres årlig og det vektlegges betydningen av at også lærere tar del i dette. Videre har det vært øvd på tilsiktede

hendelser i de fleste skolene. Dette er noe som nesten utelukkende beskrives som en viktig del av læringen. I tillegg oppleves det som viktig for å skape bevissthet da ansatte i større grad er klar over de ulike rollene dersom en hendelse skulle skje. Helt til slutt har det også fremkommet hvordan kunnskapsdeling kan være viktig i flere ledd av sikkerhetskulturen.

5. Diskusjon

Hensikten med dette kapittelet er å drøfte våre empiriske funn opp mot studiens teoretiske rammeverk for å besvare den presenterte problemstillingen. I likhet med kapittel 4 vil strukturen følge forskningsspørsmålene ettersom disse danner grunnlaget for konklusjonen. Som påpekt innledningsvis i empirien vil funnene brukes der hvor det anses som mest hensiktsmessig.

5.1 Hvordan tolkes kultur og skoleskyting fra et skoleperspektiv og hvilken innvirkning har disse på sikkerhetsforståelsen?

Følgende delkapittel begynner med en drøfting av informantenes forståelse av kultur for å gi et rammeverk for hvordan begrepet blir tolket og anvendt i skolen. Deretter vil skoleskyting drøftes for å etablere hvilken betydning konseptet har for studiens intervjuobjekter. Tolkningen av disse begrepene vil trolig ha innvirkning på informantens sikkerhetsforståelse. Av den grunn vil det videre drøftes faktorer som både kan utfordre og øke sikkerhetsforståelsen. Denne diskusjonen vil trekke inn viktige elementer som subkultur, trekk fra teorien om menneskeskapte ulykker og tidligere uønskede hendelser.

5.1.1 Tilnærming til kultur i skolen

Samtlige informanter hadde utfordringer med å avgrense kultur uten å sette det i en spesiell kontekst. Dette underbygger tidligere påstander om at kultur er et utfordrende begrep å avgrense (Antonsen, 2009). Innledningsvis refererte flere av intervjuobjektene til felles verdier, normer og atferdsmønstre som på mange måter samsvarer med Giddens & Suttons (2017) forståelse av kultur. En slik forståelse er derimot ikke i tråd med den funksjonelle tilnærmingen studien legger til grunn. For informantene fra skolen var skolekultur som kontekst avgjørende for å skape forståelse for hvordan kultur fungerte som et organisatorisk rammeverk (Jacobsen & Thorsvik, 2019). Det synes å være enighet om en åpen og inkluderende skolekultur som fokuserer på læringsmiljø. Normene, atferdsmønstre og holdninger som eksisterer i skolen ble av den grunn ofte relatert til de akademiske og sosiale forventningene. Slike tolkninger henger sammen med skolekulturteorien hvor felles ideer, holdninger, verdier og normer videreføres til nye lærere som ansettes ved skolen (Hargreaves et al., 1996). Dette fremkommer eksempelvis da Lærer A refererte til en såkalt «skolekode» som henviste til hvordan det var forventet at ansatte ved en skole skulle opptre. Slike påstander viser tydelige relasjoner til definisjonen på organisasjonskultur gitt av Schein (1984), hvor en av hensiktene er at kulturen: «Læres bort til nye medlemmer som den riktige måten å oppfatte på, tenke på og føre på i forhold til disse

problemene». Basert på studiens resultater som helhet fremstår skoleledelsen som effektiv. I tillegg har de forståelse for hvordan skolemiljøet kan påvirkes ved hjelp av kultur. Dette fremhever hvordan skolen er i stand til å bruke kultur på en produktiv og effektiv måte.

Skolens bevissthet på hva som læres videre av holdninger, verdier og atferd når det kommer til læringsmiljø viser til et tydelig «top-down-perspektiv» i skolekulturen, hvor skoleledelsen setter standarden for holdninger, atferdsmønstre og tenkemåter (Glendon & Stanton, 2000). Lærer C beskrev kultur ved å si: «Deltakeren i organisasjonen skaper en kultur og så er det opp til de som er med å forme kulturen slik som de mener er hensiktsmessig». Definisjonen forstås som mer funksjonell enn beskrivelsen fra andre informanter, ettersom det ble vektlagt at kulturen kan formes. Selv om skolekulturen på mange måter oppfattes som funksjonell er det likevel viktig å påpeke at det ikke kun er skoleledelsen som avgjør hvordan kulturen utvikler seg. Alle aktørene som på en eller annen måte er delaktig i skolekulturen vil ha betydelig innvirkning på potensielle endringer. Det gjelder eksempelvis kommunen, lærere, elever eller foresatte. Det synes å være et svært bevisst forhold til eksisterende skolekultur. Det styrker påstanden om at kultur er mer enn et sett med delte meninger som gjør det mulig å handle i tråd med et gitt miljø (Schein, 1984).

Da kultur ble avgrenset til å omhandle den som eksisterer i skolen økte også lærernes forståelse for hvordan kultur kan ha en funksjonell tilnærming. Lærerne var opptatt av å skape en kultur i klasserommet som påvirket læringskulturen. Dette er et argument som peker i retning av at informantene opplevde kultur som noe en organisasjons *har*, og som kan brukes for å oppnå ønskede mål (Reason, 1997). På den andre siden kan det refereres til argumentet gitt av Rektor B. Han hevdet skoleskyting ikke er avhengig av skolens kultur, og at det ikke er avgjørende for hvordan det reageres i en skarp situasjon. Dette kan peke i retning av at kultur kun er noe en organisasjon *er*. Når intervjuobjektene ikke opplever at kulturen kan påvirke hvordan det reageres i en skarp situasjon, tyder det på at det kun er noe som eksisterer i organisasjonen. Med en slik forståelse kan kultur ikke brukes til å oppnå noe (Waring, 1993). Likevel er det viktig å understreke at påstanden fra Rektor B var rettet spesifikt mot skoleskyting. Det kan dermed indikere at informanten ikke hadde fullstendig forståelse for hvordan kultur kan brukes i sammenheng med sikkerhet, noe som kan skyldes manglende kunnskap om skoleskyting.

5.1.2 Forståelse av skoleskyting

Resultater fra denne studien fremhever at skoleskyting er et utfordrende begrep i norsk sammenheng. En naturlig årsak til dette kan være, som Beredskapsansatt i Sandnes vektla, at slike hendelser ikke har skjedd i Norge. Dette kan igjen være en grunn til at informantene trakk linjer til andre land hvor skoleskyting er mer aktuelt. Skoleskyting er hovedsakelig ansett som et amerikansk fenomen (DSB, 2015), noe som underbygger påstanden om at det er etablert en mye sterkere kultur der. Informantene fremhevet dette perspektivet gjennom beskrivelse av fenomenet på bakgrunn av «typiske» amerikanske skoleskytinger med fokus på eksempelvis mobbing og utenforskap. Hendelser fra nærliggende land som Sverige, Finland og Tyskland ble ikke trukket frem, noe vi opplever som interessant da dette er land Norge har flere kulturelle likheter med enn USA. En årsak til at USA trekkes frem kan skyldes at de fleste skoleskytinger skjer der, det kan derfor være krevende å se likheter mellom angrep i skolen hvor tradisjonelle kriterier ikke er oppfylt. Dette var eksempelvis tilfellet ved hendelsen på Kronan skole i Sverige hvor angrepet var rasistisk motivert. Ved slike hendelser blir det gjerne trukket paralleller til terrorisme fremfor «typiske» skoleskytinger. Dette fremhever en mindre veletablert forståelse av skoleskyting i norsk kontekst, da slike skoleangrep ikke identifiseres gjennom definisjonen.

Ettersom det eksisterer en begrenset mengde teori og empiri om skoleskyting i Norge, er det ikke overraskende at *Nordlandsrapporten* ble trukket frem av flere informanter. Det fremkommer eksempelvis ved at den la grunnlag for øvelsen Stavanger kommune arrangerte for skolene. Basert på definisjonen gitt i *Nordlandsrapporten* kan det imidlertid rettes kritikk til måten DSB (2015) har overført den amerikanske konteksten på en ukritisk måte, hvor forhold som terrorisme og radikalisering uteblir. Ettersom rapporten er et av de mest fremtredende dokumentene i norsk sammenheng, er det ikke uventet at flere av informantenes forståelse samsvarte med DSB sin tolkning. Samtidig er det viktig å påpeke at eksempelvis Lærer A, som benyttet skarpe hendelser, også trakk paralleller til terrorisme med sin definisjon selv om han definerte gjerningsperson som elev. I likhet med Lærer A brukte Beredskapsansatt i Stavanger også begrepet skarpe hendelser for å beskrive skoleskyting. Et slikt begrep inkluderer mer enn bare skoleskyting, slik som elever med kniv på skole eller voldelig foreldre. Dette tyder på at aktørene i norsk kontekst også kan se fenomenet i andre sammenhenger enn slik det er i USA. Videre er det også nødvendig å fremme synspunkter om gjerningspersonen. Fire informanter ga ingen spesifisering, mens fire hevdet det typisk er en tidligere eller nåværende elev. Det som fremkommer tydelig fra disse påstandene er manglende konsensus om hva skoleskyting betyr i norsk sammenheng. Enkelte har fokus på motiv, andre referer til gjerningspersonen, mens noen

refererer til terrorisme. Dette utfordrer bruken av kulturbegrepet i sammenheng med tilsiktede hendelser i skolen, da det i liten grad er utviklet felles forståelse, samt holdninger om konseptet (Jacobsen & Thorsvik, 2019).

En ytterligere årsak til utfordringer med skoleskyting i norsk kontekst, kan stamme fra måten samfunnet generelt forholder seg til tilsiktede hendelser i skolen. Som Jore (2017b) påpeker i sin definisjon av sikring er tilsiktede hendelser forårsaket av: «... people's deliberate, intentional, malicious acts, such as terrorism, sabotage, organized crime, or hacking». Tanken om at noen med vilje skal ønske å gjøre skade mot skolen som er et sårbart og «mykt» mål kan for mange oppfattes som utenkelig. Dette kommer blant annet frem ved at flere av intervjuobjektene i liten grad har tro på at en skoleskyting vil skje i Norge, og hvert fall ikke i byer som Stavanger og Sandnes. Slike utsagn kobles opp mot begrenset forståelse knyttet til skoleskyting, da forskning hevder at det ikke nødvendigvis skjer i store byer (DSB, 2015). Videre fremhevet flere informanter gode relasjoner mellom skolen og elever som årsak til lav sannsynlighet. En svakhet ved dette er at utenforstående gjerningspersoner synes å bli ekskludert fra sannsynlighetsberegningen, ettersom det hovedsakelig tas utgangspunkt i forhold til elever.

Basert på studiens funn, samt teori vil det ikke være tilstrekkelig å bruke sannsynlighet som argument for fravær av tilsiktede hendelser. Det skyldes at det er lite presist å beregne sannsynlighet for situasjoner som sjeldent forekommer. Dersom en skoleskyting inntreffer er konsekvensene antatt å være høye (Kunnskapsdepartementet, 2019). Av den grunn bør det også gjøres en vurdering av hvor attraktivt og sårbart målet er (Reniers & Amyotte, 2012). Det er ingen tvil om at et skoleangrep vil skape stor oppmerksomhet i tillegg vil det norske samfunnet og verdiene bli hardt rammet, noe som også ble underbygget av Beredskapsansatt i Stavanger med følgende sitat: «Om du vil ramme det norske samfunnet og de norske verdiene så finnes det jo ikke noen.. misforstå meg rett.. bedre mål å ta enn en skole». På bakgrunn av dette er det viktig å ha et bevisst forhold til at tilsiktede hendelser kan forekomme i skolen.

5.1.3 utfordringer med felles sikkerhetsforståelse

Definisjonen gitt av Health and Safety Commission (1993) påpeker at positiv sikkerhetskultur blant annet forutsetter en felles oppfatning om betydningen av sikkerhet. På den ene siden er det fordelaktig å skape en felles oppfattelse, ettersom samsvarende forståelse gjør arbeidet mot satte sikkerhetsmål mer håndterlig. På den andre siden kan dette være utfordrende da studien forutsetter at felles forhold til sikkerhet vil avhenge av lignende oppfattelser av trusler. Dersom aktørene har ulik forståelse av truslene vil det ha innvirkning på hvordan de forstår nødvendigheten av sikkerheten, og dermed hvordan aktørene forholder seg til det. På bakgrunn av studiens resultater er det mulig å påstå at informantene har svært varierende tolkning av betydningen av kultur i sammenheng med skoleskyting. En årsak til det kan være at skolekulturen består av flere aktører og sosiale fenomen som medfører et mangfold av subkulturer (Berg og Thorbjørnsen, 1999). På bakgrunn av dette kan det argumenteres for at de ulike subkulturene vil ha innvirkning på sikkerhetsnivået (Mohamed, 2003). Dette samsvarer med studiens funn og kan igjen knyttes opp til skoleaktørens forskjellige oppfattelse av hvem gjerningspersonen er, noe som også kan ha innvirkning på sikkerhetsforståelsen. Dersom aktørene antar at gjerningspersonen er en tidligere elev er det lettere å tenke at godt skolemiljø vil gjøre truslene knyttet til skoleskyting lavere.

Som argumentert for, er en felles oppfatning av hva som er farlig ikke nødvendigvis mulig eller ønskelig i henhold til tilsiktede hendelser. Ved slike hendelser er gjerningspersonen en aktør med et ønske om å gjøre skade, og som dermed ikke venter på at organisasjonen skal få en felles oppfatning av truslene (Jore, 2017a). Det kan derfor være fordelaktig å ha en sikkerhetskultur som består av en samling av flere subkulturer (Richter & Koch, 2004). Her vil vi argumentere for at hver subkultur bør ha en relasjon til sikkerhet, men at den ikke nødvendigvis må være lik. Selv om virksomheter som tradisjonelt opererer med konseptet sikkerhetskultur er preget av subkulturer, kan det argumenteres for at subkulturer i skolekulturen varierer i større grad. Dette skyldes blant annet at skolen inkluderer barn og unge som sjeldent har en sterk tilknytning til sikkerhet, og som samtidig er en sensitiv subkultur som bør skjermes. I tillegg er lærerens hovedfokus læringsmiljø fremfor sikkerhet. Det kan derfor argumenteres for at kulturbegrepet i relasjon til sikkerhet bør ses i sammenheng med subkulturer slik at den fungerer mest mulig formålstjenlig for de ulike aktørene.

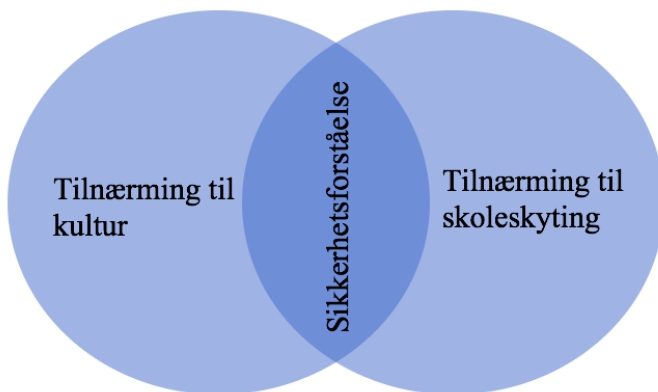
5.1.4 Kulturelle forhold som legger grunnlag for uønskede hendelser

Dersom en skoleskyting skjer er det ikke utenkelig at kultur er en faktor som har bidratt til å skape sårbarhet grunnet feilaktig antakelse om en tilstand (Engen, et al., 2016). Av den grunn kan det være hensiktsmessig å være oppmerksom på de kulturelle antakelsene som legger grunnlag for oppdagelse av tegn som peker i retning mot en uønsket hendelse (Turner, 1976). I henhold til skoleskyting kan det stilles spørsmål til om trusler kan være tegn som indikerer inkubasjonsperioden. Ettersom inkubasjonsperioden er etablert med hensyn til det kulturelle utgangspunktet, er det trolig forhold der som vil ha innvirkning på sikkerhetsforståelsen. Eksempelvis har det tidligere blitt referert til kultur i sammenheng med læringsmiljø, samt gitt påstander om lav sannsynlighet for skoleskyting. Det kan tenkes at slike faktorer har innvirkning på at tegn ikke oppdages, som videre muliggjør at en uønsket hendelse manifesterer seg i inkubasjonsperioden (Turner, 1976).

De kulturelle antakelsene er trolig preget av manglende kunnskap som igjen kan skyldes begrenset fokus. Det kan dermed tyde på at slike hendelser er samfunnsmessige i sin opprinnelse, og derfor menneskeskapt (Turner, 1978). Som påpekt av Beredskapsansatt i Sandnes vil fraværet av alvorlige hendelser i skolen gjøre det vanskelig å øke fokus på tilsiktede hendelser, da dette trolig er styrende for ressursbruken. 22. juli tydeliggjør at det gjerne må en hendelse til for at endringer skal skje. Ettersom kultur ble ansett som en medvirkende årsak til utfallet av hendelsen ble tiltakene raskt rettet mot kulturelle forbedringer. Selv om ikke alle tiltakene nødvendigvis er en direkte årsak av 22. juli har det i etterkant skjedd en fremvekst av retningslinjer, samt frivillige og lovpålagte kurs i skolen. Blant annet ble *Forskrift om miljørettet helsevern i skoler og barnehager* endret i 2015 til å inkludere tilsiktede hendelser. Forskriften tydeliggjør hvordan skolen har fått økt ansvar ved at den stiller krav til det forberedende arbeid, med fokus på planlegging og rutiner. I tillegg påpekes det at skoler og barnehager må ha større forståelse for at deres ansvarsområde også omfatter sikkerhet for tilsiktede hendelser. Ved slik ansvarsoverføring kan det argumenteres for viktigheten av sikkerhetsforståelse i skolen. Med argumentet fra Beredskapsansatt i Sandnes, samt eksempelet fra 22. juli kan det likevel stilles spørsmål til hvorvidt det må en hendelse til før det skapes tilstrekkelig sikkerhetsforståelse i skolen. En slik hendelse er derimot ikke ønskelig. Det bør derfor skapes og opprettholdes en kultur med fokus på proaktiv holdning til sikkerhet, også for sjeldne hendelser.

5.1.5 Delkonklusjon

Resultater fra studien viser at kultur i skolesammenheng hovedsakelig benyttes i relasjon til læringsmiljø. Spørsmålet blir da hvorvidt det er mulig å snakke om sikkerhetskultur når flere skoleaktører ikke trekker assosiasjoner mellom sikkerhet og kultur. En videre utfordring er at det eksisterer begrenset mengde forskningsbasert kunnskap om skoleskyting i norsk kontekst. Dette bidrar til ulik forståelse av hva fenomenet innebærer. Fra et skoleperspektiv forstås kultur og skoleskyting ulikt noe som gjør det vanskelig å oppnå en felles sikkerhetsforståelse. Dette skyldes blant annet sammensetningen av subkulturer. Det oppstår dermed variert sikkerhetsforståelse som igjen gjør det vanskelig å snakke om en helhetlig sikkerhetskultur på bakgrunn av de forutsetningene studien legger til grunn. Selv om felles sikkerhetsforståelse ikke nødvendigvis er ønskelig eller mulig, har studien fremmet betydningen av at den økes. Vi har derimot argumentert for at det må skapes en proaktiv holdning til sikkerhet som ikke entydig avhenger av en uønsket hendelse. Tiltak for å skape en økt sikkerhetsforståelse vil drøftes ytterligere i forskningsspørsmål 2 og 3.

Figur 3. Sikkerhetsforståelse

Denne figuren er basert på drøfting av forskningsspørsmål 1 og illustrerer hvordan informantens tilnærming til kultur, samt tilnærming til skoleskyting påvirker og legger grunnlag for deres sikkerhetsforståelse. Dersom skoleskyting oppleves som lite sannsynlig, ser skoleaktørene mindre behov for sikkerhetstiltak og -rutiner for å hindre og forebygge slike hendelser. Dette skaper dermed en begrenset sikkerhetsforståelse hos aktørene knyttet til sikkerhet for tilsiktede hendelser. I tillegg begrenses den ved at kultur hovedsakelig ses i sammenheng med læringsmiljø, som igjen fører til manglende kontinuitet i sikkerhetsarbeidet. Basert på funn og tolkning er informantenes sikkerhetsforståelse et produkt av deres tilnærming til kultur og skoleskyting.

5.2 I hvilken grad bidrar kommunen til å skape bevissthet knyttet til sikkerhet i skolekulturen?

For å si noe om hvorvidt kommunen lykkes med å skape bevissthet er det hensiktsmessig å gi en beskrivelse av hvordan aktørene forstår sikkerhetskultur, samt diskutere det i relasjon til definisjonen gitt av Health and Safety Commission (1993). Dette blir gjort ettersom effekten av kommunens arbeid trolig vil være påvirket av skoleaktørenes forhold til sikkerhet. For å avgjøre om kommunen skaper bevissthet vil delkapittelet vurdere deres innvirkning på skolen ved hjelp av Scheins (1984) trenivåmodell for organisasjonskultur.

5.2.1 Aktørenes forståelse av sikkerhetskultur

Enkelte hevder at alle organisasjoner som forplikter seg til sikkerhetsarbeid har en sikkerhetskultur (Jore, 2017a). Dette samsvarer med påstanden fra NSM (2014) om at alle har en sikkerhetskultur, men at det handler om hvorvidt den er god eller dårlig. Defineres begrepet slik vil det være naturlig å si at skolene allerede har en sikkerhetskultur. Dette kan underbygges med følgende påstand fra Lærer A: «Det er jo det jeg tenker som aller viktigst i min rolle som lærer». Han forplikter seg med andre ord til sikkerhetsarbeid ved å definere det som den viktigste delen av sin rolle. Fra utsagnet fremkommer det ikke hva sikkerhet innebærer og det tolkes ikke som at informanten har et konkret forhold til det. Med utgangspunkt i utsagnet fra Lærer A og en snever definisjon av sikkerhetskultur, kan det sies at skolen har en sikkerhetskultur. Ses dette opp mot definisjonen som ligger til grunn for studien utfordres denne påstanden:

Sikkerhetskulturen i en organisasjon er produktet av individets og gruppens verdier og holdninger, av kompetanse og atferdsmønstre som viser forpliktelse og dyktighet i forhold til organisasjonens helse- og sikkerhetsprogrammer. Organisasjoner som har positiv sikkerhetskultur er kjennetegnet ved en kommunikasjon bygget på gjensidig tillit, felles oppfatning om betydningen av sikkerhet, og med tiltro til at organisasjonens sikkerhetsmål fungerer effektivt. (Health and Safety Commission 1993; oversatt i Aven, et al., 2007, s. 34).

Beredskapsansattes forståelse av sikkerhetskultur har flere likhetstrekk med definisjonen, enn øvrige informanter. Dette fremkommer gjennom prioritering av sikkerhetskultur og et bevisst forhold til hva som skal oppnås, samt hvordan det skal gjøres. Med en slik prioritering tolkes det i større grad som at det skapes atferdsmønstre som viser forpliktelse og dyktighet til organisasjonens helse- og sikkerhetsprogrammer. I tillegg er de opptatt av å fremme kultur på en positiv måte og har fokus på betydningen av felles holdninger, noe som samsvarer med elementene i definisjonen fra Health and Safety Commission (1993).

Årsaken til ulikheter mellom informantens tolkninger av sikkerhet kan blant annet skyldes faglig ståsted (Antonsen, 2009). Ettersom intervjuobjektene fra kommunen arbeider med uønskede hendelser daglig er det lite overraskende at deres forståelse av kultur ses i sammenheng med sikkerhet. Informantene i skolen, som hovedsakelig jobber med læringsmiljø og fellesskap, ser derimot kultur i sammenheng med dette, og det legges i mindre grad vekt på sikkerhet. Samtidig er det viktig å påpeke at rektorene, både fra Stavanger og Sandens, uttrykket et ønske om varslingsystem i skolene. Dette indikerer at de ser behovet for sikkerhetsrettede tiltak i skolen. I tillegg hevdet Rektor A at skolen hadde en kultur hvor det var forståelse for hva som skulle gjøres dersom de fikk telefon eller melding på nett, om potensielle trusler. Det er imidlertid en forutsetning at det ikke kun er ledelsen som har bevissthet knyttet til sikkerhet og føler seg trygge på hva de skal gjøre, for at definisjonen til Health and Safety Commission (1993) skal oppfattes som gjeldende. Dette skyldes at sikkerhetskultur ikke bare er produkt av individets verdier, men også gruppen som en helhet.

Når det gjelder konflikter mellom elever kommer det derimot tydeligere frem også for lærerne at kulturen i klasserommet er en viktig faktor for å hindre slike hendelser. Kultur ses i sammenheng med trygghet for elevene ved å fokusere på et inkluderende miljø. I tillegg fremheves en kultur for brannøvelser hvor ansatte vet hva de skal gjøre om en slik situasjon oppstår. Et slikt funn er interessant da det peker i retning mot at kultur og sikkerhet kan ses i sammenheng også i skolen, noe som tyder på at det er mulig å opprette en sikkerhetskultur knyttet til skoleskyting. Dette oppfattes som en motsetning til påstanden fra Rektor B om at kultur ikke er avgjørende i arbeidet med skoleskyting, men heller gode systemer. Basert på definisjonen til Health and Safety Commission (1993) kan imidlertid gode systemer fungere bedre dersom organisasjonsmedlemmene har et kulturelt rammeverk å forholde seg til. Dette

kan illustrere et relativt todelt syn på bruken av kultur i sammenheng med sikkerhet, hvor den hovedsakelig har sin relevans i kjente hendelser.

Beredskapsansatt i Sandnes forklarte at det er en god start å være bevisst på egen sikkerhetskultur. Det fremkommer ikke om han mener at skolene har et bevisst forhold til sikkerhetskulturen sin eller ikke. Likevel kan det henvises til utsagnet fra Rektor C om at det var viktig å være litt «på» i det daglige, samt være bevisst på hvor galt det kan gå når noe skjer. Utover dette er det lite som tyder på bevissthet knyttet til sikkerhetskultur. Denne påstanden kan underbygges av utsagnet fra Lærer B: «Personlig er jeg ikke sånn super opptatt av sikkerhet». Videre bygges dette opp ved uttalelsen fra Rektor B nevnt ovenfor, samt påstanden om at lærere er lite forberedt på tilsiktede hendelser på tross av beredskapsplaner. I tillegg kan det henvises til flere informanter som hevdet skoleskyting var lite sannsynlig. Disse funnene kan peke i retning av at det på nåværende tidspunkt ikke er et bevisst forhold til sikkerhetskultur. Slike holdninger kan vanskeliggjøre kommunens påvirkning, ettersom skoleaktørene kan være mindre mottakelige for endringer dersom skoleskyting oppleves som fjernt.

5.2.2 Kommunens innvirkning på skolen

Scheins (1984) nivåer av kultur brukes for å illustrere i hvilken grad kommunen lykkes med å skape bevissthet i skolekulturen. Det er viktig å påpeke at det ikke er gitt at kommunen har et ønske om å endre kulturen i skolen. For at arbeidet som gjøres i kommunen skal ha innvirkning, er det derimot en forutsetning at det trenger ned i skolens kultur. Dermed kan Scheins (1984) tre nivåer av kultur brukes for å beskrive den kulturelle påvirkningen. Når grunnleggende antakelser er endret opplever vi at det har lyktes å skape bevissthet i skolekulturen.

Kulturen i skolen kommer til uttrykk gjennom de observerbare artefaktene som er påvirket av organisasjonsmedlemmenes verdier, som igjen er påvirket av grunnleggende antakelser (Schein, 1984). Altså det som medlemmene oppfatter som riktig. Forstått slik, vil påvirkninger skje i organisasjonens kjerne og komme til uttrykk på øverste nivå. Når kulturen i skolen blir forsøkt endret av kommunen skjer det motsatt vei. Det vil si at kommunen gjennom kurs, øvelser og retningslinjer forsøker å endre artefaktene og måten skolene gjør ting på. Dette gjøres med et håp om å endre medlemmenes verdier og videre deres grunnleggende antakelser.

Dersom det ikke lykkes å skape endringer i organisasjonens kjerne kan det oppstå konflikt som gjerne vil komme til uttrykk når en krise inntreffer.

Mye tyder på at det er en gjensidig påvirkning mellom kommunen og skolen, noe som blant annet fremkommer ved at flere rektorer ønsket mer kunnskap om tilsiktede hendelser i etterkant av Stavanger kommunes kurs om uønskede hendelser. Dette kan være et tegn på at skolene i forkant av kurset var lite bevisst på slike hendelser. Da de i etterkant ble mer oppmerksomme, førte det til et ønske om mer kunnskap som resulterte i tre kursdager for skolene knyttet til håndtering av skarpe situasjoner. Et argument for at kommunen til en viss grad lykkes med å gjøre endringer i deler av skolens artefakter og verdier, i det minste på skolens overordnede nivå, er at kommunen ofte satte ting på dagsordenen. Det førte igjen til at skolene etterlyste mer informasjon. En slik fremgangsmåte oppleves som fruktbar for å sikre videreutvikling. Det må likevel påpekes at det vil være utfordrende å skape endring dersom det bare skjer i deler av skolen. I tillegg kan det oppstå motstridene antakelser mellom subkulturene som er påvirket, og de som ikke er påvirket. For at kommunen skal ha innvirkning på sikkerhet i skolekulturen er det nødvendig at skolen har forståelse for sitt ansvarsområde, og samtidig ser hensikten av å videreføre og tilpasse kunnskapen til alle deler av skolen. Dette underbygges av Beredskapsansatt i Stavanger som også fremmer betydningen av at skolene viderefører den kunnskapen de får.

Kommunens påvirkning gjennom kurs, samt implementering av mer fysiske tiltak som varslingssystem, vil bidra til å endre artefaktene. Dette gjøres med håp om å forandre skolens verdier og rutiner for hvordan de håndterer ulike hendelser. Gjennom kommunens fokus på skoleskyting, tolkes det som at de forsøker å endre skolekulturen ved å gjøre forandringer på øverste nivå i Scheins (1984) modell. Endringene i skolens verdier kommer imidlertid til uttrykk gjennom tilfredshet med kommunens involvering. Dette er spesielt tydelig hos rektorene og kan skyldes at de har mer kjennskap til kommunens arbeid enn lærerne. Rektor B var fornøyd med kommunens involvering og vektla spesielt utarbeidelsen av felles strategidokument for håndtering av tilsiktede hendelser. I tillegg fortalte Lærer A at kommunen og skolen har et godt samarbeid. Denne tilfredsheten kan tyde på at skolens verdier påvirkes av arbeidet i kommunen. Likevel kan det tolkes som at endringene ikke har nådd ned til organisasjonens kjerne. Det fremkommer ved at flere informanter anså skoleskyting som usannsynlig. Av den grunn er det ikke gitt at lærernes grunnleggende antakelser forandres selv om skolens verdier samsvarer med kommunens forståelse. Disse uoverensstemmelsene kan

komme til uttrykk dersom en alvorlig hendelse finner sted. Argumentet fra Lærer B fremhever dette ved å utpeke ulike reaksjonsmåter i en potensiell skoleskyting. Basert på hans oppfatning kan enkelte ubevisst handle på en lite hensiktsmessig måte. For å forhindre dette kan øvelser ha god effekt og bidra til påvirkning av de grunnleggende antakelsene.

Slik vi tolker det er tilstrekkelig endring avhengig av at sikkerhet oppleves som betydningsfullt for alle subkulturer i skolekulturen. For å oppnå dette er det nødvendig at det over tid inkorporeres i verdier og artefakter på en hensiktsmessig måte. Mer fokus på øvelse, større delaktighet i planverk og større grad av rapportering er faktorer som kan bidra til økt sikkerhetsforståelse og dermed mulig endring. Dersom skolen deretter lykkes med å endre de grunnleggende antakelsene kan det argumenteres for at de lettere vil oppnå positive effekter ved organisasjonskultur som økt motivasjon og tillit, samt bedre samarbeid (Jacobsen & Thorsvik, 2019)

Fra drøfting i studien fremkommer det som mindre betydningsfullt å gjøre endringer med hensikt om kulturell omskifting i skolene, dersom endringene ikke trenger ned til kjernen i skolen. Definisjonen på sikkerhetskultur gitt av Health and Safety Commission (1993) vektlegger kommunikasjon bygget på gjensidig tillit, felles oppfatning om betydningen av sikkerhet og tiltro til at organisasjonens mål fungerer. Anvendes Scheins (1984) nivåer av kultur i tillegg til å se studiens funn opp mot definisjonen, fremkommer motsetninger blant informantene. På den ene siden vektlegger enkelte sikkerhet for tilsiktede hendelser og hevder det er viktig å forberede seg på det. På den andre siden uttrykker eksempelvis Lærer C at øvelser ikke vil ha stort utbytte grunnet lav sannsynlighet. Med så ulik oppfattelse blant informantene fra skolen kan det argumenteres for at de grunnleggende antakelsene er svært varierende. Det kan dermed være vanskelig å skape tiltro til at skolekulturens fremtidige eller nåværende sikkerhetsmål er akseptert og forstått av alle medlemmene.

5.2.3 Delkonklusjon

På bakgrunn av diskusjon gjort i delkapittelet oppfattes det i liten grad å være samsvar mellom skolens kultur for sikkerhet og definisjonen gitt av Health and Safety Commission (1993). Dette er en av årsakene til kommunens utfordringer når det kommer å skape bevissthet knyttet til sikkerhet i skolekulturen. Samtidig har vi fremmet at kommunens arbeid med eksempelvis øvelser og maler for planverk øker fokus og motivasjon i skolen. Det er imidlertid viktig å

påpeke at hver skole har hovedansvaret for eget sikkerhetsarbeid. Slik vi tolker det kan Scheins (1984) modell brukes for å forklare i hvilken grad tiltakene og forebyggingen som gjøres i kommune har innvirkning på kulturen i skolene. Ut ifra resultater erfares det at kommunen bidrar til å endre måten skolene gjør ting på altså deres artefakter, og ved noen tilfeller også endringer i normer og verdier. Likevel oppleves det at kommunens arbeid i liten grad fører til endringer i medlemmenes grunnleggende antakelser.

5.3 I hvilken grad er det hensiktsmessig å implementere prinsippet om en informert kultur i utdanningsinstitusjonene?

Som fremhevet gjennom diskusjon av de to tidligere forskningsspørsmålene, er det mye som utfordrer bruken av sikkerhetskultur i skolekontekst. Likevel vil studiens siste forskningsspørsmål forsøke å konkretisere sikkerhetskultur ved å se skolens rutiner og arbeid opp mot det konkrete rammeverket Reason (1997) gir. Selv om denne teorien i utgangspunktet ble anvendt til å forklare utilsiktede og organisatoriske ulykker, kan delkulturene fremdeles være nyttige ved forebyggingen av tilsiktede hendelser. Det vil derfor diskuteres hvorvidt prinsippet om en informert kultur kan være anvendelig for forskningsobjektet i vår studie. Ved å gjøre det vil studien kunne si noe om hvor aktuell teorien er utover sin opprinnelige kontekst. Avslutningsvis vil relevante funn diskuteres opp mot rammeverket til Renier og Dullaert (2007) ettersom dette er rettet spesifikt mot tilsiktede hendelser.

5.3.1 De fire delkulturene i skolesammenheng

I dette delkapittelet vil de fire delkulturene som utgjør en informert kultur presenteres i sammenheng med det arbeidet som gjøres i skolen (Reason, 1997).

Rapporterende kultur

Reason (1997) legger som kjent vekt på at god sikkerhetskultur forutsetter involverte parter som er villig til å rapportere om feil og nestenfeil. Studien tyder på at det eksisterer systemer for rapportering, og de fleste intervjuobjektene mente det fungerte bra. Det er derimot beskrevet høy terskel for å rapportere noe som førte til at informasjon ble gitt ved personalmøter, morgenmøter eller uformell samtaler mellom lærere. Dette kan være en ulempe dersom ikke alle er tilstede på slike møter. I tillegg blir det vanskeligere å oppdage mønstre mellom hendelser, som igjen gjør det utfordrende å fange opp ting på tidligere stadier. Manglede koordinasjon ble også underbygget av Beredskapsansatt i Stavanger med følgende sitat: «De

vet ikke hva de skal se etter. Mange gjør en god jobb på hver sin kant, men så snakker de ikke sammen». Det kan derfor være vanskelig å rapportere om feil og nestenfeil ved tilsiktede hendelser. I tillegg har gjerningsperson et ønske om å gjøre skade. Det er av den grunn ikke gitt at det vil være synlige tegn som indikerer at noe er galt (Jore, 2017a). Rapportering med hensyn til tilsiktede hendelser er derfor utfordrende.

Det fremkom også fra intervju at det er viktig for rektorer at lærere kommer med innspill da de er tette på elevene, noe som også er et viktig argument for rapportering (Reason, 1997). Det kan dermed diskuteres hvorfor de ikke er opptatt av et formelt system hvor det er lettere å se sammenhenger. Når det gjelder en skoleskyting er det gjerne flere involverte aktører som kan ha grunnleggende informasjon, som vil være nyttig for å kunne forebygge utvikling av en potensiell hendelse. Det kan tolkes som at informasjonen fra medelever er den som i minst grad når frem. Ved å ha et enkelt og tilgjengelig rapporteringssystem for elevene er det høyere sannsynlighet for at små tegn oppdages. Slik kan det sikres at elevene som subkultur også har en relasjon til, og betydning for sikkerhetsarbeidet. I tillegg må ansatte oppleve at ledelsen gjør noe proaktivt med informasjonen slik at de ser verdien av å rapportere. Dette anses som viktig for å fange opp avvik (Reason, 1997). En årsak til at rapporteringssystemet ikke brukes kan være som påpekt av Lærer B at det oppfattes som tidkrevende, og dermed en ekstra arbeidsoppgave. En videre grunn kan være ønsket om å håndtere konflikter på lavest mulig nivå. Dette kan skyldes en åpen og avslappet skolekultur som ikke nødvendigvis er egnet for alle parter. Lærer B opplevde at slik skolekultur var den mest fordelaktige, men hevdet at den ikke alltid er positiv for lærere og foreldre. Dette er igjen et poeng som utfordrer Health and Safety Commission (1993) sin forståelse hvor gjensidig tillit er en forutsetning for god sikkerhetskultur. For å sikre positiv rapportering for flere parter mener vi det kunne vært hensiktsmessig å bruke det formelle systemet. Slik unngås misforståelser og det sørges for at alle parter mottar informasjon. Dermed sikres også en mer rettferdig behandling av informasjonen.

Det som er verdt å merke seg er at faresignaler når det kommer til skoleskyting ikke nødvendigvis vil være synlige internt i skolen (Pietre-Cambaces & Claudet, 2010). Dette vil være spesielt gjeldene dersom gjerningspersonen ikke er eller tidligere har vært elev ved skolen, men det kan også være trusler fra elever ved egen skolen som fremkommer i sosiale medier. Det er derfor viktig å rapportere og innhente informasjon fra omgivelsene for å kunne avdekke om det har rot i virkelighet. I den senere tid har det kommet en rekke trusler mot skoler i Norge.

Likevel fremstår det ikke som at denne informasjonen har særlig innvirkning på sikkerhetsfokuset i skolen. Dette kan ha sammenheng med at truslene må bli trodd dersom de skal ha innvirkning på kulturen (Jore, 2017a). I henhold til Rektor B blir det økt fokus i skolen når temaet omtales i media. Det kan derimot stilles spørsmål til hvorvidt dette skaper tilstrekkelig bevissthet når han definerer skoleskyting som en hendelse de ikke er forberedt til å håndtere. Det kan derfor argumenteres for betydningen av å fokusere på trusler, ettersom det kan være de eneste tegnene som vil være synlige.

En mulig svakhet med dagens rapporteringssystem er at det formelle systemet for rapportering i liten grad brukes. Samtidig oppfattes trusler ulikt, noe som igjen kan ha innvirkning på hvordan og når det rapporteres. Videre er det utfordrende å rapportere om tilsiktede hendelser sammenlignet med utilsiktede, da gjerningspersonen er en strategisk aktør som ikke ønsker å bli avslørt (Jore, 2017a). Likevel er det viktig å fremheve at rapportering relatert til miljøet på skolen ikke nødvendigvis kan hindre en uønsket hendelse, spesielt dersom gjerningspersonen ikke er eller har vært elev ved skolen. Dette synes å være en ytterligere svakhet ved rapporteringssystemet ettersom det i liten grad fanger opp utenforstående aktører. Samtidig argumenterer de fleste informanter for at systemet deres fungerer godt. Det reiser igjen spørsmålet om tilsiktede hendelser i skolen har blitt unngått fordi de ikke har utviklet seg til å bli alvorlige, eller om det er unngått fordi rapporteringssystemet fungerer. Dette underbygger imidlertid at rapportering i skolen skjer mer naturlig uten at formålet nødvendigvis er å samle inn sikkerhetsrelatert informasjon.

Rettferdig kultur

En viktig forutsetning for en rapporterende kultur mener Reason (1997) er at den er rettferdig. Det bygger på at de som rapporterer skal få belønning heller enn straff. For de skolene studien har tatt utgangspunkt i, er det verken straff eller belønning for å rapportere. Det kan likevel virke som at lærerne ikke ønsker å rapportere unødvendig og at det derfor har oppstått en slags kultur for at systemet kun brukes ved alvorlige hendelser. Her mener vi det er viktig at ledelsen prøver å snu denne trenden ved å øke fokus på rapportering. I den sammenheng kan det vurderes hvorvidt belønningssystem bør tas i bruk for å oppfordre til rapportering.

Det eksisterer pr. i dag ikke noe system som gir elever mulighet til å rapportere uten å fysisk ta kontakt med lærere. Dette kan oppleves som mindre trygt og dermed føre til at de ikke tør gå

videre med informasjon fordi de er redd det oppfattes som angiveri. Reason (1997) påpeker at organisasjonen bør skape et trygt miljø hvor organisasjonsmedlemmer oppfordres til å bidra med viktig sikkerhetsrelatert informasjon. Som argumentert for er det viktig med et rapporteringssystem for elever spesielt i sammenheng med tilsiktede hendelser. Dette skyldes at de ofte kan ha viktig informasjon om medelever. Videre kan det diskuteres om et slikt system burde vært anonymt eller ikke. Fordelen med et anonymt system er at det vil være lettere for aktører å rapportere, men det kan også føre til at system blir misbrukt. Falske trusler i sosiale media er et argument for at systemet potensielt kan misbrukes.

Fleksibel kultur

Fleksibilitet er tradisjonelt et viktig kjennetegn ved en HRO, hvor organisasjonen har evne til å tilpasse seg endringer som forekommer raskt (Reason, 1997). Basert på dette kan det argumenteres for likhetstrekk mellom en HRO og sikkerhetskultur. Selv om det ikke er åpenbare likheter mellom en HRO og en utdanningsinstitusjon er fleksibilitet likevel viktig. I den sammenheng trekkes betydningen av øving og trening frem ettersom dette vil legge grunnlag for hvordan aktørene handler i uønskede situasjoner. Det fremkom fra intervjuobjektene at øvelse er viktig for å sikre god håndtering av uønskede hendelser. Likevel har det i løpet av studien blitt tydeliggjort visse utfordringer relatert til øvelser, hvor deltakelsen ofte begrenses til få personer. Sett bort fra én ansatt i administrasjonen kan det virke som at øvrige deltakere gjerne hadde en ekstra rolle utover å være lærer, slik som tillitsvalgt eller ansvar relatert til HMS. Problemet med dette er at skoleskyting er en uønsket hendelse som involverer en rekke ulike mennesker, alt fra lærere til vaktmester. Som tidligere påpekt virker det også som at planverket i liten grad angår lærerne i det daglige. Dette kan være en hindring for en fleksibel håndtering ettersom kjennskap til rutiner og planverk for tilsiktede hendelser ikke er tilstrekkelig.

Det argumenteres for at fleksibilitet vil forekomme i ulike situasjoner da aktørene må ta beslutninger basert på egne forståelser. Likevel er det rimelig å anta at de som hyppig har deltatt på kurs og øvelser, samt vært delaktig i oppdatering av planverk, vil besitte mest kunnskap om hvordan slike hendelser kan håndteres. Dette kan underbygges av Lærer B som ikke hadde deltatt på kurs og som derfor uttrykte usikkerhet knyttet til hvordan han skulle reagert. I tillegg hevdet Beredskapsansatt i Stavanger at flere lærere ble overrasket over hva som var «korrekt» handlemåte under en tilsiktet hendelse. For lærerne virket det ikke logisk å låse og barrikadere

dører før alle elevene var inne i klasserommet. Dette igjen underbygger viktigheten av å ha øvelser og trening ettersom det produserer nye måter å tenke og handle på. Det argumenteres dermed for at oppløsning av den hierarkiske strukturen vil ha langt bedre resultater dersom involverte aktører har nok kunnskap og kompetanse (Reason, 1997). På slik måte er det tydelig at fleksibilitet spiller en viktig rolle uavhengig av om hendelsen er tilsiktet eller utilsiktet.

Lærende kultur

Ifølge Reason (1997) er en informert kultur avhengig av at organisasjonen skaper en tilstrekkelig læringskultur hvor det er vilje og kompetanse til å gjøre endringer basert på kunnskap og erfaring. Beredskapsansatt i Sandnes påpekte også at læring er den viktigste delkultur da den genererer kunnskap og skaper initiativ. Det vi derimot opplever er at læring fra tilsiktede hendelser kan være utfordrende da det er vanskelig å forutse. I motsetning kan det henvises til utilsiktede hendelser som at elever skader seg på lekeapparat i friminuttet. Lekeapparat skal være godkjent og vaktmester har ansvaret for å avdekke feil. Tegn som slitasje eller andre ødelagte deler kan indikere at lekeapparatet må fikses for at elever ikke skal skade seg. Slike indikatorer er ikke nødvendigvis synlige ved tilsiktede hendelser, nettopp fordi gjerningspersonen har mulighet til å omstille fremgangsmåte (Jore, 2017a). Læringsaspektet utfordres ytterligere ved at hendelser som skoleskyting sjeldent forekommer og har høy grad av usikkerhet (Albrechtsen, 2003). Dette kan være årsaken til at flere informanter opplevde det som usannsynlig, som videre begrenser potensialet for læring.

Manglende kunnskap om tilsiktede hendelser i skolen er en ytterligere faktor som vanskeliggjør læring. Det tolkes som utfordrende for ansatte i skolen å vite hva de skal øve på, noe som igjen begrenser læringspotensialet. Basert på studiens resultater tyder det på at skolene legger til rette for læring ved å ha systemer for informasjonsinnsamling, slik som det uformelle rapporteringssystemet. Videre argumenteres det for betydningen av kunnskapsdeling mellom relevante aktører. Deling av kompetanse bidrar til å øke fokus på hendelser som oppfattes som lite sannsynlig, og er dermed viktig for å i større grad skape en felles kultur i skolen. Dette var også noe Rektor C fremhevet da han opplevde at flere mennesker satt med kunnskap som burde blitt tilgjengeliggjort. Beredskapsansatt fra Stavanger var også opptatt av dette og henviste til erfaringsdeling knyttet til varslingsystem. I tillegg fremkom erfaringsdeling som viktig i sammenheng med utarbeidelse av maler for ROS-analyser og beredskapsplaner for skolene. Manglende ressurser hos kommunen fremhever også betydningen av å dele kunnskap, noe

begge beredskapsansatte også påpekte. Dette underbygger igjen viktighetene av samarbeid mellom overordnede myndigheter, da det kan bidra med blant annet standarder og retningslinjer. Samtidig kan akademiske studier om skoleskyting være viktige bidragsyttere for læringsaspektet, da slik forskning er den mest utbredte i norsk sammenheng.

Ut ifra studiens funn er kunnskap og læring viktige utgangspunkt for alle involverte aktører. Dette er noe det på mange måter også tilrettelegges for å skape. Utfordringen er imidlertid at denne kunnskapen ikke nødvendigvis har innvirkning på hvordan aktørene handler og utfører sine gjøremål (Reason, 1997). Dette skyldes trolig begrensede ressurser, men også at tilsiktede hendelser i skolen sjeldent har forekommet.

5.3.2 En informert kultur i skolesammenheng

Et argument som underbygger at prinsippet om en informert kultur kan være gjeldene i skolesammenheng er måten de forholder seg til brann. Ved slike hendelser eksisterer det innarbeidede retningslinjer som beskriver hvordan det rapporteres og hvem som har ansvar. I tillegg skapes det ofte konkrete endringer i etterkant av øvelser eller hendelser. Det eksisterer en form for opplært automatikk hvor delkulturene opptrer utfyllende, noe som underbygger påstanden om at sikkerhetskultur ikke er helt fremmed i skolen. Slik er det mulig å påpeke at det er forståelse for sikkerhet og kultur i skolen, men at denne ikke umiddelbart kobles opp mot alvorlige tilsiktede hendelser.

En betydelig utfordring med en informert kultur i sammenheng med tilsiktede hendelser kan være at den til dels forutsetter at medlemmene i en organisasjon har lignende forståelse av sikkerhet (Reason, 1997). Samtidig er det viktig at organisasjonsmedlemmene har forståelse for at uønskede hendelser kan inntreffe (Reason referert i Cooper, 2016). Som redegjort for tidligere er det ikke nødvendigvis tilfellet blant studiens informanter. Dette kan blant annet skyldes at skolestrukturen er sammensatt av en rekke ulike aktører. Disse aktørene har igjen ulik utdanning og arbeidsoppgaver, noe som bidrar til å fremme utfordringer knyttet til å skape en harmonisk helhet (Argyris & Schön, 1978). Arbeidsoppgavene til de ulike aktørene er ikke nødvendigvis motstridende, men det er derimot en varierende forståelse for den potensielle sammenheng kultur kan ha med skoleskyting. Dette bidrar til å skape utfordringer med å opprette en sikkerhetskultur slik den er beskrevet av Reason (1997). Det skyldes at Reasons (1997) teori legger vekt på å skape en kollektiv praksis som påvirker verdier og oppfatninger i ønsket retning. Basert på studiens funn eksisterer det ikke en slik praksis mellom aktørene.

Som presentert i studien har lærere i liten grad kontakt med kommunen, noe som underbygger Martins (2002) argumentasjon om at interaksjon og kommunikasjon skjer i mindre grupper. Dette trenger nødvendigvis ikke å skape utfordringer så lenge det eksisterer et mellomledd mellom overordnet nivå og lærere i den «skarpe enden». Rektorer blir på mange måter et slikt mellomledd, men det fremstår som at deres individuelle synspunkter og kunnskaper påvirker videreformidlingen mellom de resterende leddene. Hvordan kommunikasjonen mellom de ulike aktørene fungerer vil igjen ha innvirkning på hvorvidt prinsippet om en informert kultur vil være hensiktsmessig å benytte. For å eksemplifisere kan nivåene presentert av Schein (1984) benyttes. Det vil dermed være lite hensiktsmessig med læring dersom det kun skaper vilje og kompetanse til å gjøre endring i hele organisasjonen (Reason 1997).

I henhold til påstander gitt av aktørene i skolekulturen utfordres definisjonen gitt av Health and Safety Commission (1993) ytterligere. Som påpekt gjennom diskusjon av forskningsspørsmål 1 og 2 er det allerede komplisert å anvende definisjonen i skolesammenheng ettersom aktørene har svært varierende verdier, holdninger og atferdsmønstre når det gjelder tilsiktede hendelser. Dette påvirker blant annet hvordan sikkerhet og trusler oppfattes. Det som imidlertid blir tydelig i diskusjon av Reason (1997) sitt prinsipp er liten forpliktelse til sikkerhetsprogrammer. Dette fremheves eksempelvis ved at øving ikke alltid anses som nødvendig i tillegg til at rapportering hovedsakelig ikke omhandler sikkerhet. Likevel har skolene systemer som til en viss grad sikrer rapportering, rettferdighet, fleksibilitet og læring. For at en informert kultur skal være hensiktsmessig bør det være forståelse for at de fire delkulturene er samhandlende elementer (Reason 1998 referert i Cooper, 2016). Basert på studiens funn eksisterer noen av delkulturer i skolen, men det oppleves i liten grad at det skapes en kollektiv praksis for håndtering og forebygging av skoleskyting blant medlemmene. Et videre funn er at delkulturenes optimale funksjon i stor grad er avhengig av samarbeid og kunnskapsdeling. Det er for eksempel ikke hensiktsmessig å snakke om funksjonen til et rapporteringssystem dersom lærere ikke vet hvilke tegn de skal se etter. I likhet må administrasjonen ha tilstrekkelig kunnskap om tilsiktede hendelser til å vite hvordan de skal bruke informasjonen proaktivt for å endre rutiner i skolen. I utgangspunktet handler det om begrenset kunnskap som gjør det vanskelig å utarbeide konkrete standarder og prosedyrer skolen kan forholde seg til. Dette aktualiseres også ved at skolen de siste årene har fått et større ansvar for sikkerhet. Funnene understreker at delkulturene til en viss grad er etablert i skolen, men ettersom det foreligger lite informasjon om fenomenet blir det krevende å referere til en informert kultur.

5.3.3 Sikringskultur som et alternativt rammeverk

Som eksemplifisert ovenfor kan det tyde på at prinsippet om en informert kultur ikke fungerer optimalt i en skolekontekst med fokus på tilsiktede hendelser. Studien ønsker derfor å sette funnene inn i en sikringskontekst for å undersøke om det gir bedre rammeverk for å forebygge tilsiktede hendelser. I likhet med sikkerhetskultorteorien omhandler sikringskultur verdier, holdninger og forutsetninger, og videre hvordan disse faktorene potensielt kan ha innvirkning på sikkerheten i en virksomhet (Malcolmson, 2009). Samtidig er det viktig å påpeke at sikringskultorteorien ikke er like utbredt som sikkerhetskultur. Dette skyldes blant annet at den ofte benyttes med utgangspunkt i spesifikke sektorer som kjernekraft, kjemisk industri og luftfartsnæringen (Jore, 2017a). Det er med andre ord ikke gitt at sikringskultorteorien vil være bedre egnet i en skolekontekst.

Renier og Dullaert (2007) hevder sikringskultur bør bestå av tre komponenter; mennesker, prosedyrer og teknologi. Måten mennesker tenker om sikring og hvordan de håndterer det vil ha innvirkning på kulturen. Tankene og forståelsen knyttet til sikkerhet er svært ulik blant studiens informanter og som påpekt i tidligere delkapittel er det mindre fokus rettet mot tilsiktede hendelser, spesielt blant lærerne. Til tross for det er de bevisst på å skape et godt miljø på skolen, noe som kan ha innvirkning på sikkerhetsnivået. Det er viktig å påpeke at studien i liten grad har innsamlet konkret informasjon om elevenes rolle i tilknytning til sikring. Basert på informantenes utsagn er det likevel mye som tyder på at de har liten rolle i sikkerhetsarbeidet, og det kan derfor stilles spørsmål til hvorvidt det er mulig å skape en god sikringskultur når elevene ikke inkluderes. I USA ser vi i større grad at elevene er en viktig subkultur hvor mye av det forebyggende arbeidet er avhengig av deres deltakelse (Payne & Elliott, 2011). Selv om norske skolene ikke nødvendigvis skal inkludere elevene like mye, vil vi argumentere for at det er betydningsfullt å vite hvordan elevene kan bidra til sikkerhet i skolekulturen.

Prosedylene som er iverksatt er tilknyttet øvelse på skoleskyting enten fysisk eller gjennom skrivebordsøvelser. Disse kan bidra til å forberede skolene på tilsiktede hendelser, men det fremstår ikke som at det skaper en klar holdning til sikkerhet. Dette kan skyldes manglende regelmessighet og liten deltakelse blant aktørene. Det har derimot kommet flere krav knyttet til forebyggende sikkerhetsarbeid gjennom eksempelvis ROS-analyser og beredskapsplaner. Samtidig påpekte rektorene at det vil være variasjon mellom hvor godt kjent lærerne er med dette. En viktig forskjell mellom Reason (1997) sitt prinsipp om en informert kultur og Renier og Dullaerts (2007) komponenter, er fokuset på teknologiske apparater for å forebygge og

reduserer konsekvensene av uønskede hendelser. Av hensyn til personvern lar apparater som overvåkningskamera seg ikke implementere i skolene. Det er heller ikke hensiktsmessige å diskutere om det burde vært implementert, da slike tiltak kan bidra til å skape en uønsket overvåkningskultur i Norge. Varslingsanlegget som er prøvd på skoler i begge kommuner kan derimot beskrives som et teknologisk apparat. Det er likevel viktig å påpeke at et slikt teknologisk apparat hovedsakelig fungerer konsekvensreducerende. I tillegg er dette ikke bare rettet mot tilsiktede hendelser, men fungerer også som et kommunikasjonsledd mellom klasserom og administrasjon.

I likhet med prinsippet en informert kultur eksisterer komponentene mennesker og prosedyrer, men fokuset er ikke nødvendigvis rettet spesifikt mot tilsiktede hendelser. Når det gjelder teknologiske apparater har et begrenset antall skoler fått implementert varslingsanlegg som kan fungere både mot tilsiktede og utilsiktede hendelser. Det kan virke som at fokuset er rettet mot å skape en trygg skole hvor sikkerhet ikke går på bekostning av elevenes frihet og utdanning. Sikkerhet skapes derimot gjennom gode relasjoner. Sikringskultur, til tross for at det er rettet spesifikt mot tilsiktede hendelser, vil dermed ikke nødvendigvis være bedre egnet i denne sammenheng. Studiens funn peker i retning av at informantenes oppfattelse av skoleskyting gjør kulturbegrepet utfordrende når det kommer til sikkerhet og sikring i skolekontekst.

5.3.4 Delkonklusjon

Det argumenteres for at prinsippet om informert kultur har innvirkning på skolen uten at det nødvendigvis er en bevisst tanke om at det skaper god sikkerhetskultur. Dette fremkommer blant annet ved at skolene har systemer som delvis sikrer rapportering, rettferdighet, fleksibilitet og læring. I den sammenheng kan det også refereres til brannkultur som viser at Reason (1997) sitt teoretiske rammeverk ikke er helt irrelevant. Likevel har studien fremvist utfordringer med informert kultur i skolekontekst. Først og fremst ettersom en skole ikke kan karakteriseres på samme måte som en organisasjon beskrevet i sammenheng med teorien. Videre har det også blitt diskutert hvorvidt teorien er egnet når det gjelder en tilsiktet hendelse. Dette synes også å være årsak til at delkulturene ikke fungerer som en samlet enhet, noe vi anser som en forutsetning for at prinsippet skal være gjeldende. Basert på drøfting gjort i diskusjonskapittelet som helhet bunner mye av problematikken i at det ikke eksisterer nok kunnskap om skoleskyting. I tillegg forholder skolekulturen seg i liten grad til sikkerhet tilknyttet alvorlige tilsiktede hendelser. Dette fører til at aktørene ikke umiddelbart ser nødvendigheten av å ha en

sikkerhetskultur slik den er beskrevet av Reason (1997). Sikringskultur har bidratt med et alternativt rammeverk som har vært spesifikt rettet mot tilsiktede hendelser. Som fremvist i løpet av studien er ulike forståelser av kulturbegrepet utfordrende når det kommer til sikkerhet og sikring i skolekontekst. Av den grunn konkluderer delkapittelet med at prinsippet om en informert kultur pr. dags dato ikke er svært anvendelig i denne konteksten.

6. Konklusjon

Hensikten med studien har vært å undersøke hvordan sikkerhetskultur kan anvendes i utdanningsinstitusjoner. Videre har det vært et ønske om å bidra til forskningen ved å benytte teorien om sikkerhetskultur i sammenheng med en tilsiktet hendelse som skoleskyting, og dermed anvende den i en ny kontekst. Etter endt studie er det opparbeidet nok kunnskap til å besvare følgende problemstilling:

I hvilken grad kan sikkerhetskultur anvendes som virkemiddel i utdanningsinstitusjoner for å bedre arbeidet knyttet til skoleskyting?

Basert på diskusjon av det teoretiske grunnlag og empiriske funn konkluderes det med at sikkerhetskultur ikke fungerer slik studien forutsetter. Av den grunn kan teorien i liten grad anvendes som virkemiddel i utdanningsinstitusjoner for å bedre arbeidet knyttet til skoleskyting. Dette underbygges med en oppsummering av forskningsspørsmålenes mest relevante resultat.

Resultater fra drøfting gjort i forskningsspørsmål 1 er på mange måter grunnleggende for å skape forståelse for studien som en helhet. Dette skyldes at måten skoleskyting og kultur oppfattes på vil ha betydelig innvirkning på resterende forskningsspørsmål, samt besvarelse av problemstilling. Skoleaktørene ser hovedsakelig kultur i sammenheng med læringsmiljø i motsetning til beredskapsansatte som ser det i relasjon til sikkerhet. Det er imidlertid mulig å påstå at kultur har en funksjonell tilnærming uavhengig av aktørene. Basert på dette kan bruken av sikkerhetskulturteorien i skolen ikke umiddelbart avvises. Utfordringen er imidlertid at skoleskyting ikke oppfattes som spesielt aktuelt blant studiens informanter i skolen, som også begrenser sikkerhetsforståelsen deres ytterligere. Gjennom diskusjon i forskningsspørsmål 2 har vi også sett at kultur og skoleskyting i samsvar genererer ulikt forhold til sikkerhet. Dette utfordrer definisjonen gitt av Health and Safety Commission (1993), ettersom flere av trekkene ikke er til stede i skolekulturen. Ulik forståelse mellom kommunen og aktørene i skolen gjør det videre utfordrende å skape bevissthet tilknyttet sikkerhet i skolekulturen. Dette kommer til uttrykk ved at kommunen ikke oppnår tilstrekkelig endring i skolekulturen, som kan skyldes motstridende sikkerhetsforståelse. Fra diskusjon i forskningsspørsmål 3 fremkommer det at delkulturene i liten grad fungerer som en samlet enhet, noe vi anser som et premiss for bruk av teorien. På bakgrunn av studiens funn er kulturbegrepet og forståelsen av tilsiktede hendelser i

skolen svært avgjørende for om prinsippet om en informert kultur er anvendelig, men også formålstjenlig.

Gjennom besvarelse av forskningsspørsmålene belyses flere punkter som gjør det utfordrende å implementere sikkerhetskultur i en utdanningsinstitusjon for å bedre arbeidet med skoleskyting. Det er lite uenighet om kulturens innvirkning på sikkerheten i kjente situasjoner. Utfordringen oppstår derimot i hendelsene hvor skoleaktørene må trekke slutninger basert på begrenset kunnskap og motstridende forståelser. Dette belyser at sikkerhetskultur ikke nødvendigvis er et egnet konsept i skolesammenheng, noe som illustrerer problematikken ved å anvende begrepet på nåværende tidspunkt. Samtidig er det hensiktsmessig å se til eksempelvis USA hvor sikkerhetskultur i langt større grad er etablert og brukes som et virkemiddel i skolehverdagen.

Argumentasjonen om at sikkerhetskultur utfordres i skolekontekst avfeier imidlertid ikke anvendelse i fremtiden. Basert på nåværende situasjonen er det imidlertid mer hensiktsmessig å snakke om virkemiddel i form av økt bevissthet for at en skoleskyting kan skje. I tillegg må det etableres forståelse for at kultur kan brukes som et virkemiddel utover læringsmiljø.

6.1 Videre forskning

Denne studien har belyst flere utfordringer knyttet til tematikken kultur og skoleskyting. Som resultat av forskningen har det dukket opp en rekke spørsmål som kunne vært interessant å studere videre. Fra *22. juli rapporten* trekkes kultur frem som et viktig funn som beskriver årsaken til dårlig håndtering av hendelsen. Dersom en skoleskyting finner sted i Norge er det sannsynlig at det også da vil konkluderes med kultur som viktig årsak. Vi vet med andre ord at kultur er viktig, men samtidig et utfordrende begrep som det kan forskes mer på. Ettersom denne studien har utelukket elever vil vi anbefale videre forskning som i større grad fokuserer på deres rolle i kulturen, samt hvordan de potensielt kan bidra i sikkerhetsarbeidet. Det kan videre være interessant å undersøke hvordan kultur kan brukes for å etablere et enhetlig sikkerhetsnivå og om det i den sammenheng kan være fordelaktig å benytte felles standarder for forebyggende arbeid, samt håndtering av uønskede hendelser.

Videre kan det anbefales å forske ytterligere på skoleskyting i norsk kontekst, med et særlig fokus på terminologien. Dette skyldes at studien opplevde utfordringer ved å forske på et

fenomen som ikke er spesielt utbredt i Norge, og som dermed ikke har en bestemt betydning i norsk sammenheng. Et spennende forskningstema som bygger videre på dette er relasjonen mellom skoleskyting og terror, samt rollen skolen har knyttet til radikaliserings.

Som nevnte i metodekapittelet kan denne studien ikke generaliseres da det kan tenkes at lærere i eksempelvis Stavanger, Finnmark og Oslo vil ha ulike forståelse. Det kunne derfor vært interessant å gjennomføre lignende studier i andre fylker og kommuner med ulike utfordringer. Til tross for at det ble valgt å gjennomføre denne studien kvalitativt kunne det vært interessant å utføre en kvantitativ analyse. Ved bruk av slik fremgangsmåte kan oppnås resultater fra et langt større utvalg som i større grad kan generaliseres.

Litteraturliste

- Albrechtsen, E. (2003). *Security vs safety*. Trondheim: NTNU.
- Albrechtsen, E., Almklov, P., Antonsen, S., Nyheim, O. M., Nilsen, M., Bye, R. J., Wasilkiewicz, K. (2017). *Har samfunnssikkerheten blitt bedre etter 22. juli 2011?* Trondheim: NTNU.
- Andersen, S. S. (2006). Aktiv informantintervjuing. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 22(3). 278-298. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/33207747/aktiv_informantintervjuing.pdf
- Antonsen, S. (2009). *Safety Culture: Theory, Method and Improvement*. England: Ashgate Publishing Limited.
- Argyris, C., & Schön, D. (1978). *Organizational learning: A theory of action perspective*. Reading, Mass: Addison-Wesley.
- Arneberg, P., & Overland, B. (2013). *Lærerrollen - om skolekultur, lærerens æring og pedagogisk dannelse*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Aven, T., Boyesen, M., Njå, O., Olsen, K. H., & Sandve, K. (2007). *Samfunnssikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berg, G., & Thorbjørnsen, K. (1999). *Skolekultur: Nøkkelen til skolens utvikling*. Oslo: Gyldendal.
- Bjørheim, C. (28. januar 2020). Seks videregående skoler i Rogaland har mottatt totalt 13 trusler om skyting. *Stavanger Aftenblad*. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/zGPeOK/seks-videregaende-skoler-i-rogaland-har-mottatt-totalt-13-trusler-om-s>
- Blaikie, N., & Priest, J. (2019). *Designing Social Research* (Vol. 3). Cambridge: Polity Press.
- Cooper, D. (2000). Towards a Model of Safety Culture. *Safety Science*. (36), 111-116. Hentet fra http://www.behavioral-safety.com/articles/Towards_a_model_of_safety_culture.pdf
- Cooper, D. (2016). *Navigating the safety culture construct: a review of the evidence*. USA: BSMS.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (5. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Deal, T., & Kenney, A. (1982). *Corporate Culture: The Rites and Rituals of Corporate Life*. Reading MA.: Addison-Wesley.
- Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. (2015). *Risikoanalyse av skoleskyting i Nordland – delrapport til Nasjonalt risikobilde 2015*. Tønsberg: Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap.
- Engen, O. A., Kruke, B. I., Lindøe, P. H., Olsen, K. H., Olsen, O. E., & Pettersen, K. A. (2016). *Perspektiver på samfunnssikkerhet*. Oslo : Cappelen Damm Akademisk .
- Foss, A. B., & Andreassen, T. A. (2015, Oktober 23). Politiet i Sverige: Mener skoleangrepet i Sverige var planlagt - fant selvmordsbrev. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/verden/i/JpWR/politiet-i-sverige-mener-skoleangrepet-i-sverige-var-planlagt-fant-selvmordsbrev>
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York : Basic Books.
- Giddens, A., & Sutton, P. (2017). *Sociology* (Vol. 8). Malden: Polity Press.
- Glendon, A., & Stanton, N. (2000). Perspectives on Safety Culture. *Safety Science* (34), 193-214. Hentet fra <http://158.132.155.107/posh97/private/culture/perspectives-Glendon.pdf>
- Hargreaves, A., Earl, L. & Ryan, J. (1996). *Schooling for change: Reinventing education for early adolescents*. London : Falmer Press.

- Haukelid, K. (2001). *Oljekultur og sikkerhetskultur*. Senter for teknologi, innovasjon og kultur (TIK). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Health and Safety Commission. (1993). *Third report: organising for safety. ACSNI Study Group on Human Factors*. London: HMSO.
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2015). *Beredskap i skoler og barnehager*. (Rundskriv I-6/2015). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/d0021d8877274df4bf64871de82304b1/rundskriv---beredskap-i-skoler-og-barnehager.pdf>
- Homeland Security. (2018). *K-12 School Security: A Guide for Preventing and Protecting against Gun Violence*. USA: Homeland Security.
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskaplig metode* (2. utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jacobsen, D. I., & Thorsvik, J. (2019). *Hvordan organisasjoner fungerer* (5. utg.). Bergen : Vigmostad & Bjørke AS.
- Jore, S. H. (2017a). Security culture - a sufficient explanation for a terrorist attack? In R. & Walls, Walls, Revie, & Bedford (Eds.), *Risk, Reliability and Safety: Innovating Theory and Practice*: (pp. 467-474). London, Boca Raton, Florida: Taylor & Francis Group.
- Jore, S. H. (2017b, 16. oktober). The Conceptual and Scientific Demarcation of Security in Contrast to Safety. *European Journal for Security Research*, 4(1), 157-174. Hentet fra <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s41125-017-0021-9.pdf>
- Kalsta, L. M., Oppedal, M., & Friestad, M. (2020, Januar 28). 190 trusler om skoleskyting på to uker: – I dag er det få folk på skolen. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/rogaland/190-trusler-om-skoleskyting-pa-to-uker_-_i-dag-er-det-fa-folk-pa-skolen-1.14879782
- Karlsen, J. E. (2010). *Ledelse av helse, miljø og sikkerhet* (3 ed.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Styringsdokument for arbeidet med samfunnssikkerhet i Kunnskapsdepartementets sektor*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2 ed.). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- La Porte, T. (1994). A Strawman Speaks Up: Comments on The Limits of Safety. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 2(4), pp. 207-211. Hentet fra <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.uis.no/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=21c7667f-f8a6-4963-8621-1d1240a4e627%40pdc-v-sessmgr03>
- Lincoln, Y. S., & Guba. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park: Sage publications.
- Malcolmson, J. (2009). What is security culture? Does it differ in content from general organisational culture? *43rd Annual 2009 International Carnahan Conference on Security Technology*. 361-366. Zurich.
- Mærli, D. M. (2012, Februar). Sårbar sikkerhet. *Stat & Styring: Tidsskrift for politikk og forvaltning*, (02) 20-21. Hentet fra https://www-idunn-no.ezproxy.uis.no/file/pdf/54176281/stat_2012_02_pdf.pdf
- Mohamed, S. (2003). Adaptation of the Balanced Scorecard to Measure Organizational Safety Culture. *Journal of Construction Research*. 4(1), 45-57. DOI:10.1142/S1609945103000285.
- Nasjonal sikkerhetsmyndighet. (2014, 12. MAI). *Sikkerhetskultur*. Hentet fra <https://www.nsm.stat.no/om-nsm/tjenester/sikkerhetsstyring/sikkerhetskultur/>
- Nordby, Y., & Hansen, C. W. (2005). *Informasjonssikkerhet atferd, holdninger og kultur*. Institutt for produksjons- og kvalitetsteknikk. NTNU.
- NOU 2006:6. (2006). *Når sikkerhet er viktigst*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

- NOU 2012:14. (2012). *Rapport fra 22.juli-kommisjonen*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/bb3dc76229c64735b4f6eb4dbfcdbe8/no/pdfs/nou201220120014000dddpdfs.pdf>
- Payne, S., & Elliott, D. (2011). Safe2Tell®: An anonymous, 24/7 reporting system for preventing school violence. *New Directions for Youth Development*, pp. 103-111.
- Pidgeon, N. (1998). Safety culture: Key theoretical issues. *Work & Stress*, 3(12), 202-216. DOI: 10.1080/02678379808256862.
- Piètre-Cambacédès, L., & Chaudet, C. (2010). The SEMA referential framework: Avoiding ambiguities in the terms “security” and “safety”. *International Journal of Critical Infrastructure Protection*, 3(2), 55-66.
- Reason, J. (1997). *Managing the Risk of Organizational Accidents*. New York: Ashgate.
- Reniers, G., & Amyotte, P. (2012, Januar). Prevention in the chemical and process industries: Future directions. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*, 22(1), 227-231.
- Richter, A., & Koch, C. (2004). Integration, differentiation and ambiguity in safety cultures. *Safety Science*, 42(8), pp. 703-722. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2003.12.003> For denne studien er det valgt å ikke avgrense til en definisjon,
- Roberts, K. H. (1989). New challenges in organizational research: high reliability organizations. *Industria Srisis Quarterly*, 3(2), 111-125.
- Sandberg, S., Oksanen, A., Berntzen, L., & Kiilakoski, T. (2014). Stories in action: The cultural influences of school shootings on the terrorist attacks in Norway. *Critical Studies on Terrorism*, 7(2), 277-296. Hentet fra https://www.uio.no/studier/emner/jus/ikrs/KRIM2952/h14/timeplan/stories_in_action.pdf
- Schein, E. H. (1984). Coming to a New Awareness of Organizational Culture. *Sloan Management Review* 25(2), 3-16.
- Schein, E. H. (1990). Organizational culture. *American Psychologist*, 45(2), 109-119.
- Schein, E. H. (2017). *Organizational culture and leadership* (5. utg.). Hoboken: Wiley.
- Smircich, L. (1983). Concepts of Culture and Organizational Analysis. *Administrative Science Quarterly*(28(3), pp. 339-358. doi:10.2307/2392246.
- Stoll, L. (1998). *School culture*. University of Bath, Department of Education.
- Stranden, R. (2019). *Sikring: En innføring i teori og praksis*. Oslo: Gyldendal.
- Tangvald, H. (2014). *En studie om et utvalg skolers beredskap i forbindelse med implementering av den nye «Veileder for Alvorlige Hendelser»*. (Mastergradsavhandling). Universitetet i Stavanger, Stavanger.
- TEDx Talks. (2018, 20. August). *School shootings can be prevented - here's how*. [Videoklipp]. Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=89XeX4eeulw>
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Turner, B. A. (1976). The Organizational and Interorganizational Development of Disasters. *Administrative Science Quarterly*, 21(3), 378-397. Hentet fra <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.uis.no/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=43d264da-f25a-48c4-ac92-a631a884925b%40pdc-v-sessmgr04>
- Turner, B. A. (1978). *Man-made disasters*. London: Wykeham Publications.
- Turner, B. A., & Pidgeon, N. (1997). *Man-made Disaster* (2. utg.). London: Butterworth Heineman.
- Turner, B. A., Pidgeon, N., Blockley, D. & Toft, B. (1989). *Safety Culture; Its Importance in Future Risk Management*. Kalrstad: The Second World Bank Workshop on Safety Control and Risk Management.

- Tylor, E. B. (1968). *The Science of Culture*. In M. Fried, *Readings in Anthropology* (2.utg). New York: Cultural Anthropology.
- Vivoll, T. (2015). *Resilience Engineering - nøkkelen til bygging av god sikringskultur innen petroleumsvirksomheten?* (Masteravhandling, Universitetet i Stavanger). Hentet fra https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/bitstream/handle/11250/2367003/Vivoll_Tine.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAROSwRY8t-nJW8AWc5IZwyCIEhdDsSuyWS-3XoZd_GvIVnIhGTRZliX_tel
- Voster, H. V. (2013). *Våg å tenke det verste*. (Mastergradsavhandling, Universitetet i Stavanger). Hentet fra <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/bitstream/handle/11250/184838/Voster.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Waring, A., & Glendon, A. I. (1998). *Managing Risk: Critical Issues for Survival and Success into the 21st Century*. London: ITBP.
- Østensjø, C., & Larsen, C. I. (2015). *Operatørselskapene i petroleumssektore sitt syn på sikringskultur - Bruk eller ikke bruk av begrepet sikringskultur*. (Masteravhandling, Universitetet i Stavanger). Hentet fra <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/bitstream/handle/11250/298602/Master.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Øverland, S. (2018, 31. oktober). Guttene bak skolemassakrene. *Aftenposten*. Hentet fra https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/WLMKKQ/guttene-bak-skolemassakrene-svein-oeverland?spid_rel=2

Vedlegg

Vedlegg 1 – Samtykkeskjema

Du har blitt bedt om å delta på et intervju til vår masteroppgave i Samfunnssikkerhet. Så lenge denne studien pågår kan du trekke ditt samtykke.

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*I hvilken grad kan sikkerhetskultur anvendes som virkemiddel i utdanningsinstitusjoner for å bedre arbeidet knyttet til skoleskyting?*» og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- å delta på intervju
- at svarene jeg gir kan bli brukt som datagrunnlag i masteroppgaven
- at transkribert data kan bli lagret på PC frem til sensurfrist (15.09.20)
- at data kan bli lagret på opptaker frem til sensurfrist (15.09.20)
- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes. Det vil ikke oppgis navn, men stilling og arbeidskommune vil oppgis.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 15.09.20

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2 – Intervjuguide beredskapsansatte

Introduksjon

- Info om oppgaven
- Gjennomgang av samtykkeskjema
- Hvor lenge har du vært ansatt i denne stillingen?
- Hvilken forståelse har du av skoleskyting?

Forskningsspørsmål 1: Hvordan tolkes kultur og skoleskyting fra et skoleperspektiv og hvilken innvirkning har disse på sikkerhetsforståelsen?

1. Hvordan forstår du begrepet kultur?
2. I hvilken grad mener du kultur kan anvendes som et ledelsesverktøy?
3. Hvordan forstår du begrepet sikkerhetskultur?
4. Hva anser du som god sikkerhetskultur?

Forskningsspørsmål 2: I hvilken grad bidrar kommunen til å skape bevissthet knyttet til sikkerhet i skolekulturen?

1. Tidligere masteroppgaver har konkludert med at skoler ofte søker råd hos kommune eller politi, i hvilken grad stemmer dette for dere?
2. Hvilket arbeid relatert til skoleskyting gjøres i kommunen?
3. Hvor involvert er dere i skolens forberedende arbeid med skoleskyting?

Forskningsspørsmål 3: I hvilken grad er det hensiktsmessig å implementere prinsippet om informert kultur i utdanningsinstitusjonene?

1. I hvilken grad oppfordrer kommunen skolen til å ha en informert kultur?
(Rapporterende, rettferdig, fleksibel, lærende)
2. Hva anser du som den eller de viktigste delkulturene skolen bør fokusere på for å forebygge hendelser som skoleskyting?
3. Hvilke konkrete tiltak i skolen mener dere bør prioriteres?
4. Hvilken rolle spiller kulturbygging i forhold til fysiske tiltak og barrierer?

Avsluttende spørsmål

1. Hvilke elementer anser dere som viktige for å skape trygghetsfølelse i skolene?
2. Hvordan kan god sikkerhetskultur bidra til å øke trygghetsfølelsen i skolen?
3. Er det noe du ønsker å legge til som kan være viktig for denne studien?

Vedlegg 3 – Intervjuguide rektorer

Del 1. Introduksjon

- Info om oppgaven
- Gjennomgang av samtykkeskjema
- Hvor lenge har du vært ansatt på denne skolen/hvor lenge har du vært rektor på denne skolen?
- Hvilken forståelse har du av skoleskyting?

Forskningsspørsmål 1: Hvordan tolkes kultur og skoleskyting fra et skoleperspektiv og hvilken innvirkning har disse på sikkerhetsforståelsen?

1. Hvordan forstår du begrepet kultur?
2. I hvilken grad mener du kultur kan anvendes som et ledelsesverktøy?
3. Hva forstår du med begrepet sikkerhetskultur?
4. Hva anser du som god sikkerhetskultur?
5. I hvilken grad mener du kultur kan ha innvirkning på en uønsket hendelse som skoleskyting?

Forskningsspørsmål 2: I hvilken grad bidrar kommunen til å skape bevissthet rundt sikkerhet i skolekulturen?

1. Hvor involvert er kommunen i skolens forberedende arbeid med skoleskyting?
2. Ønsker dere større involvering av kommunen, i så fall hvordan?

Forskningsspørsmål 3: I hvilken grad er det hensiktsmessig å implementere prinsippet om informert kultur i utdanningsinstitusjonene?

1. Har skolen noen form for systemer relatert til rapportering, i så fall hvilke?
2. I hvilken grad er rapportering en naturlig del av hverdagen i skolen?
3. Hvordan sikrer dere at ansatte rapporterer om forhold som kan ha negativ innvirkning.
4. I hvilken grad er ansatte kjent med planverk og rutiner, eksempelvis beredskapsplan?
5. Hvor ofte gjennomfører dere øvelser og oppdatering av planverk?
6. I hvilken grad opplever du det som hensiktsmessig med øvelser, har det vært en synlig effekt?

Avsluttende spørsmål

1. Hvilke elementer anser dere som viktige for å skape trygghetsfølelse i skolene?
2. Hvordan kan kultur bidra til å øke trygghetsfølelsen i skolen?
3. Er det noe du ønsker å legge til som kan være viktig for denne studien?

Vedlegg 4 – Intervjuguide lærere

Del 1. Introduksjon

- Info om oppgaven
- Gjennomgang av samtykkeskjema
- Hvor lenge har du jobbet som lærer?
- Hvor lenge har du vært ansatt ved denne skolen som lærer?
- Hvordan forstår du begrepet skoleskyting?

Forskningsspørsmål 1: Hvordan tolkes kultur og skoleskyting fra et skoleperspektiv og hvilken innvirkning har disse på sikkerhetsforståelsen?

1. Hvordan forstår du begrepet kultur?
2. I hvilken grad mener du kultur kan anvendes som et ledelsesverktøy?
3. Hvilke rutiner har dere for sikkerhet i din skole?
4. Hvordan kan kultur kan påvirke en hendelse som skoleskyting?

Forskningsspørsmål 2: I hvilken grad bidrar kommunen til å skape bevissthet knyttet til sikkerhet i skolekulturen?

1. Hvordan opplever du kommunens involvering?

Forskningsspørsmål 3: I hvilken grad er det hensiktsmessig å implementere prinsippet om informert kultur i utdanningsinstitusjonene?

1. Har din skole noen form for systemer relatert til rapportering, i så fall hvilke?
2. Hvordan opplever du rapporteringskulturen på skolen? Er det lav eller høy terskel for å informere om både positive og negative forhold?
3. I hvilken grad er rapportering en naturlig del av arbeidshverdagen?
4. I hvilken grad er du kjent med planverk og rutiner, eksempelvis beredskapsplan?
5. Hvor ofte har du deltatt på øvelser eller vært med på oppdatering av planverk?
6. I hvilken grad føler du at du får utbytte av å delta på øvelser, ha samtaler om tema osv. Har det en synlig og reell effekt etter din mening?

Avsluttende spørsmål

1. Kan kommunen eller skoleledelsen bidra til å øke din trygghetsfølelse eller forberedthet når det gjelder skoleskyting? I så fall hvordan.
2. Er det noe du ønsker å legge til som kan være viktig for denne studien?